

Het koffieritueel

Het koffieritueel

Een roman over het leven in Eritrea

Wim Drost

2003

Met dank aan:

Nelly, Luam, Body, Anne, Fred, Marieke en alle anderen die gedeelten van het manuscript beoordeeld hebben.

De opbrengst van deze roman komt ten goede aan projecten in Eritrea.

© Copyright 2003, Wim Drost, Ede

Foto's omslag: Wim Drost

Zetwerk: Elijzen, grafische producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, of enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor
Nelly, mijn vrouw,
onze kinderen met hun 'aanhang'
(Martijn en Ellen, Marieke en Hugo, Jeroen)
en alle Eritreërs waarmee we ons verbonden voelen.

Een vriend missen die jou vleugels gaf, is zoeken naar een stukje
van jezelf.
Ben Moudhi

Ik wil opstaan en rondgaan in de stad, op straten en pleinen en mijn
zielsbeminde zoeken; ik zocht hem, maar ik vond hem niet.
Hooglied 3:2

Wilt u alsmaar zoekend blijven? 't Goede is zo dichtbij.
Leer slechts het geluk te grijpen, want het ligt in het bereik.
Goethe

Het is warm. Wim loopt langzaam de poort uit. Op het zanderige plein voor het huis is een groepje kinderen aan het spelen met een leuke bal. Een van de jongetjes, hij schat hem op een jaar of tien, heeft op ingenieuze wijze een autootje gemaakt van lege blikjes van de tomatenpuree en ijzerdraad. Hij rijdt er trots mee rond en gaat helemaal op in zijn spel.

Wim gaat in de schaduw van een boom op een grote steen zitten; even genieten van de rust, het uitzicht en de spelende kinderen. In de verte lopen magere koeien, zomaar op straat, op zoek naar eten. Er is niemand die er toezicht op houdt. De moeder van Haile bezit ook een koe die 's ochtends naar buiten wordt gestuurd om te grazen in de buurt en die 's avonds weer wordt binnengehaald om de nacht door te brengen in het schuurtje bij de poort.

Het duurt niet lang of de kinderen komen naar hem toe. Op een veilige afstand kijken ze nieuwsgierig naar die grote witte man in die korte broek. Er komen nog meer kinderen bij. Het lijkt of ze uit alle hoeken tevoorschijn komen. Uiteindelijk staan er wel meer dan twintig Eritrese kinderen om hem heen. Ze staren hem aan met grote bruine ogen, onderling wordt er het een en ander gezegd en ook wordt er gelachen en geduwd.

Na enige tijd vraagt een van de jongetjes in zijn beste school-engels: 'Hoe heet jij?'

Enigszins verrast antwoordt hij: 'Wim'.

'Biem', eechoot het jongetje.

'Biem', echoën de andere kinderen lachend.

'Nee', zegt Wim, 'Wim' en hij spreekt daarbij de letter w zeer nadrukkelijk uit.

De hele groep eechoot weer; nu wat beter, het lijkt enigszins op Wim.

Het is even stil maar dan neemt het jongetje weer het woord.

‘Hoe heet je vader?’, vraagt hij.

Zou hij dat op school geleerd hebben of is dat zijn eigen initiatief?, vraagt hij zich af. De vraag overvalt hem. Hij antwoordt niet direct en denkt er even over na. Waarom zou dat jongetje dat willen weten? Hij weet toch niet ... ? Hij besluit om toch te antwoorden: ‘Theo’.

‘Theo’, echoën weer de jongetjes. Dat gaat in één keer goed. Het gesprek eindigt hier. Blijkbaar zijn de Engelse zinnnetjes op. Ze blijven nog wel even staan, maar dan gaan ze toch weg en laten hem alleen achter. Alleen met de warmte en de stilte van het plein. Waarom overviel die vraag hem? Er is toch niets gekks aan als iemand aan je vraagt hoe je vader heet?

Hij is trots op zijn vader, ze waren min of meer maatjes. Zo mijmert hij. Even later realiseert hij zich dat Eritreërs gewend zijn elkaar aan te spreken met de voornaam en de voornaam van de vader. In zijn geval zou dat zijn: Wim Theo. Zijn vader, zijn vader, ... Wim Theo ... Wim Theo ...

Zou pa die vraag ook gekregen hebben tijdens zijn bezoek aan Eritrea?, vraagt hij zich af. Hoe heette de vader van mijn vader, mijn opa? Hij weet het niet eens.

Wim Theo ... Wim Theo ... Wim Theo ... Zoon en vader ... Vader en zoon. Zijn vader zou eens moeten weten.

Op weg

Het karretje van de sympathieke steward van de Lufthansa stopt precies naast Wim.

‘Wilt u kip of pasta?’, vraagt hij.

Wim schrikt op, hij zit te lezen en zegt onmiddellijk: ‘Pasta’, zonder goed te weten wat hij nu krijgt. De steward zet een kant-en-klaar-maaltijd op het in de haast vrijgemaakte plankje aan de stoel voor hem. Behoedzaam trekt hij het folie van het bakje pasta af en bekijkt de inhoud. Heel voorzichtig proeft hij de macaroni. Het valt niet tegen. De macaroni is weliswaar een beetje waterig, maar het pittige sausje maakt dat volledig goed. Bovendien zijn er allerlei andere lekkere dingetjes bij; wat vruchten, een stukje verpakte Franse kaas en een hard broodje. Goed verzorgd! Op de monitor ziet hij dat het vliegtuig zich boven Turkije bevindt op een hoogte van ruim 10 kilometer en dat het buiten zo’n 50 graden onder nul is. Met een snelheid van bijna 1000 kilometer per uur is het vliegtuig op weg naar Djeddah in Saudi-Arabië. De eindbestemming is echter Asmara, de hoofdstad van Eritrea aan de oostkust van Afrika en aan de Rode Zee, ingesloten door Sudan, Ethiopië en Djibouti.

Het vliegtuig is vanmiddag om 1 uur vertrokken uit Frankfurt en zal vanavond om omstreeks 11 uur in Asmara landen. Daar wacht Haile, een Eritreër. Hij zal hem helpen tijdens zijn zoektocht naar zijn vader die sinds 1990 is vermist in Eritrea. Wim en zijn familie weten niets over de omstandigheden waaronder zijn vader is omgekomen. Hij is in 1989 vertrokken om materiaal te verzamelen voor een boek over de vrijheidsoorlog van de Eritreërs. In 1991 heeft zijn moeder een mysterieus telefoontje gehad van een man die gebrekkig Duits sprak. Hij

vertelde dat hij zijn vader in Eritrea had ontmoet en dat zijn vader daar overleden was. Zijn moeder was zo verbijsterd dat ze vergat te vragen hoe de man heette en waar hij eventueel bereikbaar was. Radeloos was ze, in paniek. De familie vroeg zich af of het niet een smake-loze grap was, maar zijn moeder was ervan overtuigd dat de beller de waarheid sprak. Het was de boodschap die ze al lange tijd vreesde.

Het heeft maanden geduurd voordat hij het kon geloven. Zijn vader ... dood! Dat kan toch niet? En waarom zou hij dood zijn, hij was toch nog relatief jong en kerngezond? Er gaan dagelijks mensen naar gevaarlijke gebieden, die overlijden toch ook niet allemaal? Uiteindelijk heeft zijn moeder de hele familie bij elkaar geroepen en hebben ze met z'n allen een herdenkingsplechtigheid gehouden. De predikant sprak over de favoriete bijbeltekst van zijn vader: 'De mens is als gras en zijn pracht als een veldbloem. Het gras verdort en de bloem valt af, maar wat God heeft gezegd, geldt voor eeuwig'. Het was indrukwekkend. Zijn vader werd getypeerd zoals hij was; een bevlogen man vol goede ideeën en met hart voor zijn gezin en werk. Naast de familie waren er ook veel vrienden en bekenden; de kerk zat nagenoeg vol en velen lieten een traantje lopen. Met de bijeenkomst werd de dood van zijn vader min of meer geaccepteerd, maar de vragen bleven. Was zijn vader gedood in het oorlogsgeweld, was hij verongelukt of misschien gestorven aan de een of andere enge ziekte? Heeft hij geleden of was hij op slag dood?

Wim heeft geprobeerd zich voor te bereiden op de reis maar door de drukte op zijn werk heeft hij niet zoveel kunnen doen. Druk, druk, druk, dat geldt ook voor hem. In zijn koffer zit ongelezen de *Guide to Eritrea* en een flink aantal afdrukken van internetpagina's over het land waaronder het reisadvies van het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken:

Reizen in Eritrea wordt slechts afgeraden in de door de VN afgekondigde tijdelijke veiligheidszone. Deze bufferzone tussen Ethiopië en Eritrea beslaat 25 kilometer van Eritrees grondgebied. Aangezien in grote delen van Eritrea landmijnen liggen, is het raadzaam alleen te reizen over het officiële wegennetwerk. Voorts is het aanbevelingswaardig om, met het oog op slecht verlichte auto's, rondlopend vee en vele bochtige wegen, alleen overdag te rijden.

Wat zal hij aantreffen? Wat zal Haile gevonden hebben? Hij heeft contact met hem gemaakt via internet. Haile is 29 jaar en werkt bij een elektriciteitsbedrijf. Hij spreekt Nederlands. Hij heeft dat geleerd toen hij enkele jaren geleden in Sudan samenwerkte met Nederlandse ingenieurs. Nederlands schrijven lukt hem niet zo goed en daarom verliep het e-mailen maar moeizaam. Uiteindelijk heeft Wim de gok genomen. 'Ik ga gewoon en zie wel wat ik aantref', heeft hij tegen zijn vrouw gezegd. Hij heeft via een reisbureau een vliegticket geregeld en nu zit hij in het vliegtuig. Hij heeft het eten op en probeert nog een uurtje te slapen. Voor hem zit een hoge militair van de Verenigde Naties. Op zijn mouw staat dat hij uit Zwitserland komt. Naast de militair zit een Eritrees gezin: moeder, een kind van een jaar of vier en een slapende vader. Zij wonen in Noorwegen, dat heeft de moeder eerder tijdens de reis verteld aan een stewardess. Tot nu toe heeft de VN-militair veel zitten lezen en slapen. Nu gaat hij een gesprekje aan met zijn Eritrese buurvrouw.

Met de ogen dicht probeert Wim het gesprek te volgen. Eerst lukt dat niet zo goed; ze praten zacht. Als ze wat luider worden, kan hij het gesprek goed volgen. Ze praten over de voorbije oorlog tussen Eritrea en Ethiopië, de oorlog waaraan hij zijn vader heeft verloren. Die oorlog mag formeel voorbij zijn maar in de praktijk is die nog lang niet over. Daarom zijn er op de grens tussen Ethiopië en Eritrea troepen van de Verenigde Naties gestationeerd. De Zwitserse militair praat nu zo hard dat de mensen er omheen makkelijk kunnen meeluis-teren. Het lijkt wel of hij de Eritrese mevrouw ergens van wil overtuigen.

'Een definitieve vrede is nog lang niet in zicht, nog lang niet', zegt hij. 'Vraag het de mensen in Eritrea en Ethiopië of ze oorlog willen, dan krijg je beslist als antwoord: nee. Zij hebben in die dertig jaar oorlog en na die zinloze confrontatie eind jaren negentig al genoeg ellende meegemaakt. Al die doden, al die invaliden, al die weeskinderen, ... vreselijk. De leiders van Eritrea en Ethiopië, *bullshit*, die maken alleen maar propaganda. Echt die zijn zo in staat opnieuw de wapens te grijpen ... *bullshit* ... ?

Hij windt zich behoorlijk op, de gevolgen van de oorlog hebben hem duidelijk aangegrepen.

Wim doet zijn ogen open en kijkt hoe de Eritrese mevrouw reageert. Zij zit aandachtig te luisteren zonder een reactie te geven.

‘Eritrea is echt een mooi land,’ vervolgt de militair, ‘en Ethiopië is dat ook. De mensen zijn heel vriendelijk en gastvrij of je nu in Asmara bent of in Addis Abeba, het maakt niet uit, het beeld is gelijk. De mensen werken hard en willen graag het land en de economie weer opbouwen. Maar, hun leiders...??? Zij moeten eindelijk eens ophouden met oorlogstaal en propaganda uit te kramen ... *bullshit* Het zou zo mooi kunnen zijn.’

De Eritrese mevrouw vraagt iets aan de militair. Wim kan niet verstaan wat ze zegt. Het is voor de militair aanleiding zijn verhaal voort te zetten.

‘Asmara is een mooie stad, ten minste het centrum. De buitenwijken zijn echte sloppenwijken. Het eten is prima, maar wel wat eenzijdig. Je moet er niet aan denken om elke dag *injira* te eten. Je moet zo nu en dan eens wat anders eten. Meestal wordt het dan Italiaans eten, dat is volop te krijgen in Asmara.’

Wim moet denken aan de macaroni die hij net op heeft. Het lijkt een inleiding op twee weken inlands eten gecombineerd met pasta.

Even later staat de VN-militair op en loopt naar het toilet. Als hij na enkele minuten weer terugkomt wordt hij aangesproken door een Amerikaans echtpaar. In Frankfurt, toen ze moesten wachten op het vliegveld voor vertrek, heeft hij daar ook al een poos mee staan praten. Hij hoort dat de VN-militair hen uitnodigt om te komen kijken bij de grens met Ethiopië, daar waar tot voor kort ook Nederlandse militairen gelegerd waren. Nu zijn de Nederlanders vervangen door soldaten uit andere landen, onder andere uit India. Het Amerikaanse echtpaar zegt dat ze de uitnodiging graag aannemen, adressen en telefoonnummers worden uitgewisseld.

De gezagvoerder van het vliegtuig meldt zich via de intercom dat de landing naar Djeddah wordt ingezet. Het is al te voelen dat het vliegtuig daalt. Op de monitor kun je zien dat het vliegtuig al meer dan een kilometer lager vliegt; nog negen kilometer te gaan. Er volgt in drie talen een uitgebreide uiteenzetting over de strenge regels die gelden op het vliegveld van Djeddah. Zo moeten tijdschriften waarin mogelijk

ontblote lichaamsdelen van te zien zijn, opgeborgen worden. De stewardessen en de vriendelijke steward kijken bij elke rij stoelen of niet iets ligt dat niet door de Saudische beugel kan. Hij volgt het met stijgende verbazing. Opmerkelijk dat dat zo streng is, denk hij. Je zou zeggen dat zo'n vliegtuig een stukje Duitsland is dat even in een vreemd land landt. En moeten dan alle regels ineens aangepast worden? Nog even en de vrouwen moeten tijdens de tussenstop gesluierd worden!

Na ruim een uur oponthoud is het vliegtuig weer - volgetankt en opgepoetst - in de lucht. De laatste fase van de reis Amsterdam - Asmara. Hij voelt de spanning in zijn lijf. Wat zal hij er aantreffen? Zal hij een spoor van zijn dierbare vader vinden? Het is zijn eerste bezoek aan Afrika. Hij zou al een gezonde spanning voelen als het een vakantiereis betrof, nu is het vele malen sterker. Het gaat om *zijn* vader, de man waar hij zich zo mee verbonden voelt en waarvan wel gezegd wordt dat hij er zoveel op lijkt.

Hij probeert wat te slapen maar het lukt niet echt. Om hem heen beginnen de eerste medepassagiers zich klaar te maken voor de landing. Het personeel van de Lufthansa trakteert nog een keer op een drankje terwijl sommigen hun Europese zomerkleding verwisselen voor wat warmere kleding. Hij kiest voor een kopje koffie. Hij geniet ervan. Doorgaans drinkt hij behoorlijk wat koffie. Op zijn werk begint dat 's ochtends al met een *mixed double*, een 'gewone' koffie en een espresso in een grote mok uit het koffieautomaat. In de loop van de dag passeert nog menig bakje. Zouden ze in Eritrea net zo vaak koffie drinken als in Nederland? En hoe zou de koffie daar smaken? Elk land heeft zo zijn eigen gewoontes bij het koffiedrinken. In Nederland zijn het vaak maar 'vluggertjes' waar anderen er een langdurig ritueel van maken. Met de geur van koffie in zijn neus dommelt hij toch even in slaap.

Wim is 8 jaar oud en voetbalt op straat met enkele jongens uit de buurt. Het is een mooie voorjaarsmiddag, de zon schijnt en de natuur is vrolijk groen. Ze doen paaltjesvoetbal. Ieder heeft een blokje dat hij verdedigen moet. Je bent af als je paaltje drie keer is omgeschoten. Zijn vader komt uit school. Hij is – zoals altijd – op de fiets want bij Wim

thuis hebben ze geen auto. Dat is ook niet nodig vinden zijn ouders, want zijn vader werkt drie straten verder als docent geschiedenis en aardrijkskunde op een mulo. Zijn vader heeft een leren schooltas. Daarin zitten meestal stapels proefwerken die hij op zolder gaat nakijken aan zijn grote eiken bureau. Zijn vader is in de eerste plaats geschiedenisdocent; zijn eerste liefde, zoals hij altijd zegt. Hij heeft een enorme boekenkast met boeken over allerlei onderwerpen uit de geschiedenis. Het Midden-Oosten en Afrika zijn zijn favoriete onderwerpen, alleen al voor die boeken heeft hij één goedgevulde boekenkast.

Terwijl zijn vader passeert, steekt zijn vader zijn hand uit naar Wim en Wim geeft er een vriendschappelijke klap op. Hij kan het goed vinden met zijn vader. Ze doen geregeld samen leuke dingen, ze voetballen en volleyballen op straat en maken samen met zijn moeder fiets-tochtjes in de omgeving. Ze houden ook van dezelfde muziek ondanks het leeftijdsverschil, alleen jazz kan Wim niet bekoren, daar moet je waarschijnlijk ouder voor zijn.

Zijn vader is vaak druk. Hij is altijd bezig met school, zijn vak, de kerk en nog veel meer. Geregeld publiceert hij ook. Onlangs nog heeft hij een boek geschreven over de regionale geschiedenis. Dan komt er weer een journalist langs om hem te interviewen en dan staan er lange artikelen in de krant met een foto van zijn vader erbij. Ja, zijn vader zit niet stil. Hij lijkt wel op zijn vader, tenminste dat zeggen anderen. Hoewel hij ook beslist trekjes heeft van zijn moeder, is hij een echte zoon van zijn vader. Dat levert ook wel eens heftige confrontaties op ..., maar meestal worden die weer snel bijgelegd.

Als hij zijn fiets in de schuur heeft gezet, komt zijn vader naar hem toe. Wim stopt even met voetballen.

‘Hoe was het op school?’

‘Een zeven voor m’n spreekbeurt over de apartheid in Zuid-Afrika!’, zegt hij trots. ‘En nog bedankt voor je hulp ...’

Wim schrikt wakker, de steward heeft hem op de schouder getikt en vraagt hem de gordel vast te maken. Ze gaan landen in Asmara. Hij is onmiddellijk klaar wakker; nu gaat het gebeuren, nu begint de zoektocht.

Buiten is het aardedonker; echt donker Afrika. Bij Djeddah was het een zee van licht, nu is er nauwelijks een lichtje te zien. Hij bergt zijn puzzelboekje op en de roman die hij aan het lezen is. De roman gaat over de Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer. Bonhoeffer heeft tijdens de Tweedewereldoorlog met anderen geprobeerd een aanslag op Hitler te plegen. Het lukte echter niet, zoals bekend, en Bonhoeffer moest het uiteindelijk zelf met de dood bekopen. Zouden er parallellen zijn tussen de geschiedenis van de Tweedewereldoorlog en de vrijheidsoorlog van Eritrea?, denkt Wim. Het deel van de bevolking van Duitsland dat uit was op oorlog was relatief klein. Zou dat in Ethiopië en Eritrea ook zo zijn? Zou die VN-militair gelijk hebben dat het alleen de leiders zijn die een oorlog willen en dat de rest gedwongen wordt mee te doen? Zijn vader is net als Bonhoeffer overleden tijdens een oorlog. Beiden hebben de bevrijding, die niet lang daarna kwam, niet meegemaakt. In gedachten verzonken wacht hij af wat er komen gaat. Het vliegtuig daalt snel. Hoe hoog zouden ze nu zitten? De monitor staat op zwart, dus daar kan hij het niet aflezen. Door het raam kan hij nu gebouwen zien; ze zijn er dus bijna. Enkele minuten later landt het vliegtuig met een zachte schok op *Asmara Airport*. Hij is er; hij is in Afrika.

Rillend loopt Wim in een lange rij passagiers de trap van het vliegtuig af naar de verlichte aankomsthal. Het is buiten erg fris; daar had hij niet op gerekend. Het is er niet meer dan een graad of zeventien. De meeste medepassagiers hebben warme kleren aan en zelfs dikke jassen. Zij wisten blijkbaar dat het fris kan zijn in Afrika. Dit is dan de eerste verrassing. Zal hij nog meer verrassingen tegenkomen tijdens zijn zoektocht naar zijn vader? Wat zal Eritrea hem aan duidelijkheid brengen?

In de hal ziet Wim dat veel mensen een blauw kaartje invullen. Hij informeert of iedereen dat moet invullen. Dat blijkt het geval te zijn. Zittende op zijn hurken, vult hij zijn gegevens in. Als hij daarmee klaar is, kijkt hij om zich heen. Waar moet ik nu heen?, vraagt hij zich af. Een Eritrese mevrouw spreekt hem in perfect Nederlands aan.

‘U moet de kaart met uw pas afgeven bij de douane. Daar contro-

leren ze de gegevens. Hier hebben ze nog geen computers', zegt ze met een glimlach naar Wim.

Hij bedankt haar – een beetje overrompeld omdat ze Nederlands spreekt – en hij gaat in de lange rij voor de douane staan. Zou Haile er echt zijn? Wat moet hij doen als hij er niet is? En waar zou hij logeren? Hoe herkent hij Haile?

Na een kwartiertje wachten, is hij aan de beurt. De douanebeambte in burgerkleding kijkt nauwelijks naar het paspoort en knikt naar Wim ten teken dat alles klopt. Hij schuift het paspoort terug en Wim loopt door. De blauwe kaart blijft bij de balie achter.

In de ruimte achter de paspoortencontrole is de lopende band waarop de koffers komen. Het duurt niet lang voordat de eerste koffers komen. Wim kijkt eens rond naar de mensen die staan te wachten. Slechts een paar blanken; de meesten zijn volgens hem Eritreërs. Waarschijnlijk zijn dat mensen die ooit gevlucht zijn naar een veilig buitenland en die nu voor familiebezoek of vakantie terug komen. Was mijn vader maar in het veilige Europa gebleven!

Als eenmaal de koffers op de lopende band komen, herkent hij zijn koffer onmiddellijk aan de grote witte NL-sticker op de zijkant. Hij tilt hem op een bagagewagentje en kijkt om zich heen op zoek naar de uitgang. Zou Haile daar staan? Juist op het moment dat hij het karretje naar de schuifdeuren duwt, spreekt een mevrouw hem aan. Ze heeft een mobiele telefoon in haar hand. Ze wijst op zijn schoudertas en vraagt in gebrekkig Engels of daar een videocamera in zit. Wim beantwoordt haar vraag bevestigend. Ze verwijst hem naar een balie waarachter een man in een oud trainingspak zit. Hij loopt naar de balie, zet de tas erop, legt uit dat daar een videocamera in zit en dat hij verwezen is naar deze balie. De man grijpt een blok met formulieren. Hij doet een aantal carbonnetjes ertussen en schuift het naar hem toe: 'Wilt u dit invullen?'

Als Wim alle gegevens van de videocamera en zijn paspoort heeft ingevuld, krijgt hij een doorslag mee met de mededeling: 'Dit formulier moet u goed bewaren bij de videocamera en bij vertrek weer laten zien aan de douane. En ... hartelijk welkom in Eritrea', zegt hij er nog bij.

Wim loopt naar de automatische schuifdeuren van de uitgang. Omdat het glas in de deur spiegelt, kan hij niet zien wat erbuiten gebeurt. Langzaam gaan de deuren open. Een frisse bries komt naar binnen. Buiten is het enorm druk; allemaal zwarte mensen. Wie zou nu Haile zijn? Zonder hem heeft hij hier niets te zoeken. Zonder hem zal hij geen spoor vinden. Uit de mensenmenigte stapt een jonge man naar voren met een bos bloemen in zijn hand op Wim af.

‘Hallo, jij bent Wim neem ik aan?’, zegt hij in het Nederlands.

Wim knikt verrast.

‘Ik ben Haile. Welkom in Asmara’

Hij trekt hem naar zich toe, omhelst hem, zoent hem en overhandigt hem de bloemen.

Voordat hij het door heeft, heeft Haile al het karretje met de bagage van hem overgenomen en rijdt hij handig naar een klaarstaande gele taxi. De chauffeur rekent blijkbaar op het ritje, want hij begint direct de koffer, de sporttas en de tas met de videocamera in te laden. Haile opent met een kleine buiging de portier voor Wim en samen gaan ze op de achterbank zitten. Hij heeft de bos bloemen in zijn handen; overweldigd door de hartelijke ontvangst kijkt hij naar al die zwarte mensen buiten. Er wordt gezoend en omhelst, er wordt met koffers gezeuld en geroepen naar de aan- en afrijdende en luid toeterende taxi’s. Prachtig; dit is dus Afrika, dit is zijn reisdoel: Eritrea.

‘Heb je een goede vlucht gehad?’, vraagt Haile.

‘Prima’, antwoordt Wim, ‘wel een lange zit zeg in zo’n vliegtuig. Hoe wist je trouwens dat ik degene was waarop je wachtte.’

‘Dat is niet zo moeilijk, er komen maar weinig blanken met een dergelijke vlucht mee, de gok is dan niet zo groot. En bovendien wist ik dat je alleen was. En ... je keek nogal vragend naar de wachtende mensen.’

‘Goed gedaan. Het is hier trouwens wel wat kouder dan ik had verwacht.’

‘Het klopt, het is nu winter en dan kan het ’s avonds flink koud worden.’

Wim bedenkt zich dat hij gerekend heeft op mooi zomers weer met hoge temperaturen. Op aandringen van zijn vrouw heeft hij op de

valreep nog een lange spijkerbroek en een trui in zijn koffer gedaan. Eén lange broek is misschien wel weinig!

De taxi rijdt langzaam van de spaarzaam verlichte parkeerplaats voor de aankomsthal van het vliegveld het duister in. Na ongeveer een kilometer passeert de auto aan de linkerhand een gloed nieuw en luxe hotel, badend in een zee van licht. Het valt hem op dat voor het hotel op de parkeerplaats zeer luxe auto's staan. Hij herkent het hotel van een internetsite.

'Een eenpersoonskamer kost zo'n 100 dollar per nacht', zegt Wim wijzend op het hotel.

Haile kijkt Wim ongelovig aan alsof hij zeggen wil: Hoe weet je dat? 'Jij logeert in een ander hotel, hoor Wim. In het hartje van de stad en aan de mooiste straat van Asmara; het *Ambassador Hotel*. Het zal je zeker bevallen. In je e-mail vroeg je om een grote kamer waar je ook kunt zitten. Nou, je hebt een prachtige tweepersoonskamer met eigen douche en toilet op de tweede verdieping en met een prachtig uitzicht.'

'Prachtig', zegt Wim, 'keurig gedaan! Ik ben heel benieuwd.'

Het valt hem op hoe goed Haile Nederlands spreekt. Nagenoeg foutloos zelfs.

Een kilometer verderop is het ineens enorm druk. Grote groepen mensen lopen langs de straat en steken op onverwachte momenten over. De chauffeur zegt iets tegen Haile en die zegt op zijn beurt tegen Wim: 'Er is nu een groot festival in Asmara met muziek en dans en allerlei culturele activiteiten; echt een groot spektakel. Het wordt hier gehouden, in dit park, de Expo. Het duurt nog tot het eind van de week. Als je het leuk vindt, gaan we er kijken.'

'Dat lijkt me erg leuk', antwoordt hij.

De chauffeur moet vaart minderen omdat er mensen oversteken. De mensen gaan pas op het laatste moment op zij. Telkens toetert de chauffeur enkele malen om hen te waarschuwen. Het geheel ziet er levendig en gezellig uit. Sommigen vrouwen lopen met een witte doek om de schouders of het hoofd. Wim heeft dergelijke kleding al op plaatjes op internet gezien, maar in het echt ziet het er veel mooier uit. De meeste mannen zijn westers gekleed.

Even later draait de taxi een brede weg op met aan beide kanten rijen palmbomen. In het donker kan Wim niet zo goed zien waar hij nu terecht is gekomen. Wel ziet hij ook hier drommen mensen op de brede trottoirs lopen en verder ziet hij heel veel gele taxi's. Na zo'n 500 meter slaat de taxi links af en stopt naast een grote fotowinkel. Aan de linkerkant is het hotel. 'We zijn er', zegt Haile, 'Hotel Ambassador.'

In Afrika, 10.000 kilometer van huis, denkt hij, op zoek naar m'n vader.

's Avonds op bed ligt Wim na te denken over wat er gebeurd is. Van buiten dringen geluiden door van het verkeer dat langs het hotel komt, niet storend maar wel goed hoorbaar. Wim laat de dag nog eens de revue passeren. De lange vliegreis, Amsterdam – Frankfurt – Djeddah – Asmara, de aankomst op het koude vliegveld in Asmara, het warme welkom van Haile met de bloemen, de mensen op straat, het hotel en ... het doel van zijn bezoek aan Eritrea. Het is begonnen; de zoektocht naar sporen van zijn vader. Dat zijn vader is overleden, is formeel niet eens zeker. Behalve dat ene vage telefoontje is er helemaal niets bekend. Er zijn geen officiële papieren, er is geen overlijdensakte of zo of een doktersverklaring. Nee, zijn vader vetrok en kwam niet terug. Het was duidelijk dat hij vanuit Eritrea niet makkelijk zou kunnen bellen of schrijven, maat toen na een half jaar er nog geen bericht was, sloeg de bezorgdheid toe. Heel langzaam kwam de gedachte dat er misschien iets aan de hand zou zijn. Zonder het hardop te zeggen, dacht iedereen hetzelfde: er zal toch niet iets ernstigs gebeurd zijn? Hij zal toch niet?

Enkele weken nadat zijn vader 55 jaar was geworden, was een afkeuringprocedure officieel gestart. Zijn vader had al een jaar problemen op school, zowel met collega's als met leerlingen, met name met een groepje meisjes uit een derde klas. Dat was een uiterst vervellende periode, ook voor zijn moeder. Allebei leden zij er zichtbaar onder. Zijn vader viel vele kilogrammen af en ijsbeerde 's nachts rusteloos door het huis en zijn moeder was stiller dan anders. De procedure werd snel doorlopen en al na twee maanden was alles geregeld: volledig afgekeurd! Eerst was zijn vader enorm aangeslagen. Hij voelde zich gedumpte, afgewezen, aan de kant gezet door de school, de colle-

ga's, de wereld, ...; een geknakte man. Toen eenmaal het voorjaar aanbrak, fleurde hij zichtbaar op, begon te studeren en op een mooie avond zei hij dat hij zijn jeugdroom ging verwezenlijken. Hij wilde naar een Afrikaans land om materiaal te verzamelen voor een boek over de oorlogssituatie daar. Eerst waren zijn ideeën vaag, het leek meer een reactie op de afkeuring dan een serieus plan. Langzamerhand werden de ideeën concreter. Hij koos voor Eritrea als het land waar hij zich op ging richten. Hij las alles wat hij te pakken kon krijgen over de Hoorn van Afrika – de hoorn der waanzin, zoals hij zei. Hij koos Eritrea omdat hij vond dat dat land door de ligging aan de Rode Zee en zijn geschiedenis veel overeenkomsten heeft met Nederland. Beide landen zijn handelsnaties en beide landen zijn sterk internationaal georiënteerd. Ook vond hij het interessant dat in Eritrea moslims en christenen samen optrekken tegen de vijand Ethiopië. In 1989 besloot hij naar Eritrea te gaan, tot groot verdriet van de familie. Zijn vrouw en kinderen vonden het maar een gewaagde operatie. Hij had via een geschiedeniscollega van een andere school contact gelegd met een organisatie die vanuit Italië humanitaire hulp gaf aan de vrijheidsstrijders. Via die organisatie kon hij op expeditie meegaan naar Eritrea. Het was onduidelijk hoe lang hij weg zou blijven; minstens drie maanden maar waarschijnlijk langer. Dus boekte hij een treinreis naar Rome. Een dag later belde hij op dat hij goed was aangekomen en daarmee hield elk contact op ... tot het mysterieuze telefoontje in 1991. Wim ziet in gedachten zijn vader zitten. Het emotioneert hem omdat hij gek met hem was. Hij ziet zijn vader weer zitten in zijn stoel bij het raam. Hij draait muziek van Miles Davies op zijn koptelefoon en ondertussen bladert hij in een dik boek. Waarschijnlijk een boek over de geschiedenis van Afrika. Naast hem staat een kop dampende koffie, vers gezet door zijn moeder. Zijn moeder kijkt een film. Een tevreden en ook een gelukkig stel. De relatie tussen zijn ouders was zondermeer goed. Ze hadden wel eens ruzie maar meestal was dat weer snel van de baan. Beiden leven niet meer; Wim is nu wees. Met dat beeld van zijn ouders in zijn hoofd valt hij in een diepe slaap.

Kroonjuweel

Hotel *Ambassador* ligt aan de mooiste straat van Asmara, de *Liberation Avenue*, precies tegenover een fraaie kathedraal in Italiaanse stijl. Het is een brede laan met aan beide kanten palmbomen. Vierbaans breed rijden er bussen, gele taxi's en andere – meest oude - auto's. Op de brede trottoirs lopen heel veel mensen. Sommigen zijn westers gekleed, anderen zijn traditioneel uitgedost met witte of gekleurde doeken. Een fraaie en bonte stoet van slanke, zwarte mensen en slechts een enkele blanke. Als de vader van Wim al ooit in Asmara is geweest dan zal hij zeker van deze prachtige stad gehouden hebben. Tussen de vele wandelende mensen lopen groepjes kinderen van een jaar of tien, zij proberen papieren zakdoekjes te verkopen, of kauwgom of lucifers. Ze spreken iedereen aan die ze tegenkomen maar verkopen niet veel. Ook zijn er oudere mannen die munten proberen te verkopen. Ze spreken voorbijgangers aan alsof ze iets heel speciaals in de aanbieding hebben; munten uit de tijd dat Mussolini de baas was in Eritrea, tenminste dat zeggen ze.

Wim heeft een mooie kamer in het hotel; *room 201*. De kamer bevindt zich op een hoek en heeft naar twee kanten uitzicht op de *Liberation Avenue*. Behalve een tweepersoonsbed bevindt zich in de kamer een zitje met twee stoelen, een bureau, een kast met tv en een koelkast. De bijbel op het nachtkastje, zoals in Nederlandse hotels vaak het geval is, ontbreekt. Hij heeft er daarom er zijn eigen bijbel neergelegd. De kamer heeft een eigen badkamer met een wastafel, een douche en een toilet. Voor Europese normen maakt de kamer een uitgeleefde indruk. De vitragegordijnen hangen aan een roede die met ijzerdraad is vastgemaakt aan de gordijnrail. Het plafond is ooit op-

nieuw gesausd maar men heeft tijdens het sauzen niet de moeite genomen de overgordijnen weg te halen. Deze zitten dan ook onder de witte vlekken. De kraan op de wastafel zit los. Als je hem wilt gebruiken dan moet je met de ene hand de kraan vasthouden en met de andere opendraaien. En dan spuit er ongeveer evenveel water naast als in de wasbak. Toen hij de douche even probeerde, viel onmiddellijk de douchekop naar beneden. Met een elastiekje is het hem gelukt de kop weer op z'n plaats te krijgen. Het douchewater ruikt gronderig en is bovendien enigszins bruin van kleur. Voor Eritrese begrippen is het een fraai hotel, niet het allerbeste maar de top van de middenklassers. Het hotel heeft een eigen restaurant en een lounge. In het restaurant kun je zowel inlands eten - *Traditional Food* - als Europees. Wim gaat in het restaurant ontbijten. Een vriendelijke mevrouw, geheel in het zwart gekleed, brengt de menukaart. Hij bestudeert de kaart nauwkeurig en kiest uiteindelijk voor *full breakfast* dat bestaat uit twee sneetjes geroosterd brood met roerei, een kopje thee en een glas sinaasappelsap.

Er hangt in de hoek van het restaurant een grootbeeldtelevisie aan het plafond. CNN staat aan. De eigentijdse manier van presenteren vormt een schril contrast met het tempo waarin de dingen in het hotel zich voltrekken. Er zijn twee serveersters en een caissière. De laatste zit achter het buffet en registreert wat er besteld wordt. In de keuken werken minstens twee personen die zo nu en dan iets komen brengen. Alles gaat in een heel rustig tempo en voor maar een handjes vol mensen die komen ontbijten. Daartegenover staat de manier waarop CNN het laatste nieuws op het scherm brengt: spetterende beelden, snelle overgangen en veel reclame voor producten en diensten die in Eritrea niet eens voorhanden zijn.

Na een kwartiertje wachten, komt de mevrouw sloffend het ontbijt brengen. Ze glimlacht vriendelijk terwijl ze het eten op tafel zet. Wim laat het zich smaken. De geroosterde boterhammen met jam en boter gaan er goed in. Hij houdt van zoetigheid. Sinds hij niet meer thuis woont, houdt hij zich niet meer aan de regel van zijn moeder: eerst hartig en daarna pas zoetigheid. Zijn moeder was een lieve en sterke vrouw. Ze stond heel evenwichtig in het leven. Niet lang nadat

het bericht over de dood van zijn vader kwam, kreeg zijn moeder allerlei klachten. Het begon met een knobbeltje in haar lies. Eerst leek het goed te zijn. Na een kleine operatie werd ze genezen verklaard. Toen de knobbeltjes echter terug bleven komen, bleek er bij een *second opinion* toch iets aan de hand te zijn. Een nieuwe operatie volgde en daarna een serie erg vervelende bestralingen. Ze leed echt vreselijk en de perioden van de bestralingen leken eindeloos. Van elke behandeling was ze meer dan een week ziek, doodziek zelfs. Ondanks alle ontberingen, droeg ze haar lijden met opgeheven hoofd. Toen Wim een keer aan haar bed zat na een bestraling en haar vroeg hoe het ging, zei ze enigszins geëmotioneerd: 'Ik ben nu bijna 60 jaar gezond geweest. Ik ben bijna nooit ziek geweest. Ik heb nooit een ziekenhuis als patiënt van binnen gezien. Nu moet ik toch dankbaar zijn in plaats van ongerust. Dat verdient Hij toch niet. Hij is zo goed voor me geweest, ik heb zoveel goede dingen mogen meemaken, dan zal het nu ook wel weer goed komen; op Zijn manier.'

En dan glommen haar ogen zoals die ook wel eens glommen als zijn vader iets liefs tegen haar zei. Je zag dan dwars door de strijd de berusting; het zou zeker goed komen. In 1993 is ze – toch nog onverwacht - overleden, het jaar dat Eritrea onafhankelijk werd. Ze stierf zonder precies te weten wat er met haar man gebeurd was. Misschien viel die onzekerheid haar wel zwaarder dan haar ziekte.

Na het ontbijt gaat hij terug naar zijn kamer. De deur staat open en er is een mevrouw in smetteloos witte kleding druk bezig de badkamer schoon te maken. Ze is klein van stuk en boent de toiletpot. Hij groet haar. Ze groet bedeesd terug. Hij pakt zijn spullen en gaat naar beneden naar de lounge van het hotel. De *Ambassador Lounge* is blijkbaar een goede plek om een afspraakje te maken. Zelfs om negen uur 's ochtends is het er al behoorlijk druk. Wim bestelt een coca cola en gaat in de hoek bij het raam zitten, dan kan hij alles goed overzien. Na de lange reis en een korte nacht kan vandaag het echte werk beginnen. De ontdekkingsstocht in Eritrea, de zoektocht naar sporen van zijn vader gaat nu echt van start. In de lounge zitten meest jonge Eritreërs, goed gekleed en druk in gesprek met elkaar. In de hoek staat een moderne

stereoset met grote zwarte boxen. Achter de bar staan twee dames drankjes in te schenken, een derde schrijft de bonnetjes en rekent af. Om tien uur komt Haile. Hij heeft beloofd hem wegwijs te maken in Asmara en bovendien gaan ze naar het festival. Haile woont niet in Asmara maar bij zijn moeder in Dekamhare, een plaats zo'n vijftig kilometer naar het zuiden. Nu Wim in Asmara is, logeert hij bij een kennis net buiten de stad.

Even na tienen komt hij binnen. Hij ziet er verzorgd uit en draagt een zwarte broek, een bont overhemd met daarover een zwart leren jasje. Hij geeft Wim een hand en omhelst hem.

'Heb je goed geslapen?', informeert hij.

'Prima', zegt Wim, 'maar die kathedraal aan de overkant begint wel erg vroeg de klokken te luiden!'

'Dat is waar, ja, er wordt 's ochtends vroeg al een mis gehouden. De mensen worden met het gebeier uitgenodigd. Die roep kun je ook horen van de moskee. Er is hier een groot aantal kerken en moskeeën, de Eritreërs zijn namelijk erg religieus. Ongeveer de helft van de bevolking is moslim, de andere helft is christen.'

'Met christenen bedoel je katholieken of zijn er ook protestanten?'

'Nee, protestanten komen hier bijna niet voor. Naast zo'n tien procent katholieken zijn er vooral de orthodoxe christenen. Trouwens ben jij religieus, Wim?'

'Ik ben christen, protestant om precies te zijn, vandaar mijn vraag', verduidelijkt hij. 'Overigens, mijn vader was dat ook. In Nederland is tweederde van de bevolking niet actief in een kerk, hier is dat dus wel anders. Interessant, maar ... vertel eens, wat gaan we vandaag doen. Ik ben benieuwd wat je plannen zijn.'

Haile legt uit dat ze eerst een korte wandeling gaan maken door Asmara. Daarna gaan ze naar het jaarlijkse culturele Festival.

'Het lijkt me erg leuk, maar hebben we vandaag ook nog tijd om te overleggen hoe we onze speurtocht gaan aanpakken', vraagt Wim enigszins bezorgd.

'Dat denk ik wel', antwoordt Haile. 'Let wel, als je gaat zoeken in een vreemd land, moet je wel iets weten van de cultuur en de geschie-

denis. Bij het festival kun je dat prima te weten komen. Daarom beginnen we daar. Ik zal je eerst iets vertellen over Asmara.'

Wim is zeker benieuwd naar de stad waar hij nu terecht is gekomen. Vanuit zijn kamer heeft hij genoten van het uitzicht; de kathedraal, de *Liberation Avenue*, de huizen in de verte.

'Je weet dat Eritrea lange tijd een kolonie van Italië is geweest. Dat kun je op allerlei plaatsen nog zien. Als je blanken tegenkomt dan is de kans groot dat het Italianen zijn. De mooie kathedraal tegenover het hotel, die jou zo hardhandig wakker maakte met het klokgelui, is van Italiaanse oorsprong. Mussolini wilde van Asmara het kroonjuweel maken van zijn nieuwe Romeinse Rijk in Afrika. Beroemde architecten kregen de vrije hand voor hun artistieke talent. En dat is op veel plaatsen te zien. Gelukkig heeft de stad niet al te veel geleden onder de dertig jaar oorlog met Ethiopië. Er is weliswaar duidelijk gebrek aan geld voor het onderhoud van de gebouwen, maar er is nauwelijks schade door bombardementen of beschietingen. Elders is dat anders. Massawa bijvoorbeeld – de havenplaats aan de Rode Zee – is geheel kapot geschoten. Het was na de oorlog net een gatenkaas. Asmara zal je bevallen, Wim. Het is een vriendelijke stad. Je hebt gisteravond al gezien dat er 's avonds duizenden mensen flaneren op straat. De stad heeft de sfeer van een echte metropool. Wij Eritreërs mogen dan arm zijn maar we kunnen desondanks van het leven genieten. De *Liberation Avenue* is het hart van de stad met de luxe winkels, daarbuiten heb je de straatjes met de winkeltjes met alledaagse dingen en daar heb je ook de markten. Op die markten kunnen je van alles kopen: van gevlochten manden tot groenten en van kleding tot meubels en sieraden. We komen daar nog wel.'

'Hoeveel mensen wonen hier?', vraagt Wim.

'Ik denk zo'n 400.000. Een groot deel van hen woont in de buitenwijken. Zullen we het eens gaan bekijken?'

Voor vertrek wil Wim nog even zijn videocamera en wat geld ophalen. Met grote passen neemt hij de trap naar de tweede verdieping, maar snel moet hij zijn tempo verlagen. Kortademigheid overvalt hem. Je kunt goed merken dat Asmara op een hoogvlakte ligt.

Vanuit het hotel wandelen Wim en Haile de *Liberation Avenue* af.

Ze passeren bankgebouwen, een gerechtsgebouw, winkels, heel veel kleine winkeltjes en een aantal cafeetjes. Tegen de pui van een winkel zit een oude mevrouw met een witte hoofddoek te bedelen. Ze steekt een hand uit naar iedereen die passeert. Daarbij zegt ze iets op een klagerige toon. Bijna iedereen loopt haar voorbij zonder enige aandacht aan haar te besteden. Ook Haile lijkt haar niet op te merken. Iets meters verderop is een wit bord met blauwe letters op de muur geschroefd. ‘Welkom in vrij Eritrea’ staat erop. Wat een contrast tussen die bedelende mevrouw en het idee in een vrij land te zijn.

Bij een grote bank wisselt Wim een *Traveller Cheque* in voor Eritrese nakfa's. De *Commercial Bank* is gevestigd in een grauw gebouw met een brede ingang die bewaakt wordt door een gewapende militair. Alle Eritreërs laten bij de ingang hun identiteitsbewijs zien, Wim en Haile lopen zomaar door.

‘Voor buitenlanders maken we graag een uitzondering’, zegt Haile.

In de hal ter grootte van een flinke sportzaal zijn aan drie van de vier zijden loketten met daarachter talloze bureaus en bijna evenzo veel medewerkers. Haile wijst Wim waar hij moet zijn voor het inwisselen van zijn *Traveller Cheque*. Voor het inwisselen is heel wat geduld nodig, want alle administratieve handelingen gebeuren met de hand. Er staan wel enkele PC's maar die worden niet of nauwelijks gebruikt. Als hij na lang wachten de cheque aan de balie heeft afgegeven, wordt eerst een formulier in drievoud ingevuld met de gegevens van de cheque en het paspoort. Daarbij worden twee carbonnetjes gebruikt. De formulieren, de cheque en het paspoort gaan naar een groot leeg bureau midden in de ruimte achter de balie. Na een kwartiertje, net als zijn geduld zo ongeveer op is, gaat er een oudere man zitten in een *oversized* en versleten kostuum. Hij controleert het pak papier, zet een paar handtekeningen en legt ten slotte de papieren neer op een ander bureau. Daar zit een mevrouw druk te praten met een chique geklede dame. Hoe lang zal dit nu weer duren, denkt Wim. Als enkele minuten later het gesprek tussen de vrouwen is afgelopen en ze elkaar uitgebreid gezoend hebben, vertrekt de chique gelede dame. De andere pakt het pakket en analyseert het nauwkeurig en voorziet het opnieuw van een aantal handtekeningen.

Haile zit op een bank midden in de hal ontspannen te wachten. Als twee Eritrese mannen binnenkomen, staat hij op om hen te begroeten. Blijkbaar zijn het bekenden van hem. De mannen dragen militaire kleding. Het is niet duidelijk of het ook echt militairen zijn of dat het mannen zijn die alleen maar militaire kleding dragen. Ze begroeten elkaar op een opmerkelijke manier door een stevige rechterhand te geven en dan minimaal drie keer met de rechter schouder tegen elkaar aan te botsen. Niet erg hard maar wel heel nadrukkelijk. Ondertussen geeft men elkaar met de andere hand een aantal keren een vriendschappelijke klap op de rug.

Het pakketje papieren van Wim gaat weer terug naar het eerste bureau. De man in het versleten pak zit gelukkig nog op zijn plaats. Hij pakt onmiddellijk het pakket en bekijkt het resultaat, voegt weer enkele gegevens toe, maakt ter controle een berekening op een telmachine en legt het geheel bij de balie. Het pakketje blijft liggen, niemand kijkt er naar. De balied medewerker is druk bezig om voor andere mensen formulieren in te vullen. Als Wim de balied medewerker erop wijst dat het pakketje weer terug is, zet hij een volgnummer op het formulier en voegt hij er een muntje bij. De medewerker verwijst hem naar een loket aan de andere kant van de hal. Daar wordt uitbetaald. Hij gaat naar het aangewezen loket en sluit achteraan in de rij. Achter het loket liggen pakken bankbiljetten. Niet in een kluis, maar zomaar op een kast. Ze liggen daar opgestapeld als bakstenen. De stapel is minstens een meter hoog. Die militair voor de bank met zijn automatische geweer is blijkbaar nodig, want een bank beroven is zo wel heel eenvoudig, denkt hij. Hij overweegt of hij zodadelijk de militair zal aanspreken om te vragen of hij zijn vader kent. Het zou toch kunnen, dat hij zijn vader heeft gezien. Wim heeft een mapje met foto's van zijn vader in z'n tas. Zal hij die laten zien? Stel dat hij nu al iemand treft die alles over zijn vader weet, dat zou toch prachtig zijn. Hij merkt de spanning in zijn lijf, hij is hier niet zomaar, het is geen vakantiereisje. Nee het gaat om zijn vader, zijn overleden vader. Wat is er met hem gebeurd??? Hij besluit de militair niet aan te spreken, hij schat ook de kans groot dat hij geen Engels spreekt. Hij verlaat zich op Haile.

De kassier werkt snel en bovendien mag Wim van de Eritrese

mannen in de rij voorgaan en dus heeft hij binnen enkele minuten zijn geld; een dikke stapel groene bankbiljetten, enigszins gelijkend op Amerikaanse dollars. Met dat dikke pak op zak gaat hij samen met Haile op pad. Het is half bewolkt en de zon schijnt zwakjes; de temperatuur is prima, boven de twintig graden Celsius. Ze lopen de *Liberation Avenue* verder af. Aan het eind is het 1 Septemberplein. Het plein is niet meer dan een kale vlakte; aan de ene kant wordt het begrensd door schuttingen met daarachter woonwijken en aan de andere kant door de *Liberation Avenue*. Langs de avenue is een reusachtige tribune gebouwd met daaronder allerlei kleine winkeltjes. Voor die winkeltjes is een enorme parkeerplaats waar auto's af en aan rijden.

'Ik zal je uitleggen wat 1 September voor betekenis heeft voor de Eritreërs,' zegt Haile. 'We doen dat op dat terrasje daar.'

Hij wijst op een cafeetje onder de tribune. Het is daar alleen erg vol. Op het terras en binnen is er geen plaats meer. Wel zijn er op de bovenverdieping – een soort balkon in het café - nog tafeltjes vrij. Vanaf dat balkon heb je een fraai uitzicht op de komende en gaande mensen.

'Het 1 Septemberplein heet zo omdat de oorlog tegen Ethiopië is begonnen op 1 September 1961,' legt Haile uit. 'Eigenlijk zijn de problemen met Ethiopië al veel eerder begonnen. In 1941 hebben de Britten de Italianen verjaagd uit Eritrea en uit een aantal andere Italiaanse kolonies. Die kolonies werden na de tweedewereldoorlog onafhankelijk, maar over Eritrea werd helaas anders beslist. Het waren de Amerikanen die dit doordrukten in de nog nieuwe organisatie van de Verenigde Naties. Men wilde het pro-westerse Ethiopië een plezier doen. Zo werd onder sterke druk van de buitenwereld een federatie gevormd tussen het kleine Eritrea en de grote machtige buurman Ethiopië.'

'Waarom sloot men een federatie?'

'Men erkende daarmee Eritrea als een zelfstandig volk en ook deed men Ethiopië er een groot plezier mee. Zo werd er koehandel bedreven met een weerloos volk en kreeg Ethiopië de begeerde toegang tot de Rode Zee. Op 1 september aanstaande is het 40 jaar geleden dat de oorlog begon. We hebben dit jaar twee grote jubilea; dit voorjaar hebben we gevierd dat we tien jaar bevrijd zijn en in september het andere feest.'

Maar nog lang geen vrede, denkt Wim en vraagt: ‘Waarom was Ethiopië zo populair in het westen?’

‘Ethiopië vocht mee in Korea en kreeg daarvoor veel waardering van de Amerikanen. En je weet dat Amerika veel macht heeft, ook in de Verenigde Naties.’

Na de coca cola (Haile noemt dat: *coca*) lopen ze de stad in naar de marktplaatsen. In grote hallen zonder zijmuren staan eindeloos lange rijen kraampjes. De kraampjes zijn geordend naar de waar die aangeboden wordt, voor elk een afzonderlijke hal. Zo is er een hal met groenten, een met huishoudelijke voorwerpen, een met meubels, enzovoorts. Ze lopen langzaam door enkele van die straatjes. De Eritreërs gaan eerbiedig voor hen opzij. Anders dan op de *Liberation Avenue* wordt Wim hier nadrukkelijk bekeken. Sommigen groeten hem vriendelijk en enkele kinderen willen hem graag een hand geven. Een paar straten verder zijn er kraampjes in de openlucht. Ook hier weer een wirwar aan nauwe paadjes tussen de kramen waar de klanten langs de aanbiedingen lopen. De kooplieden – vaak vrouwen en kinderen – zijn druk bezig hun kraam op orde te houden, nieuwe producten te maken of te overleggen met collega’s. Wim vindt het erg leuk om hier rond te kijken. Bij een jonge vrouw koopt hij een wierookbrandertje met wat wierook, voor thuis. Haile komt weer bekenden tegen en terwijl hij door de nauwe paadjes schuifelt, verneemt hij de laatste nieuwtjes. Na een uurtje rondkijken nemen ze een taxi naar de Expo, waar het culturele festival wordt gehouden.

Die avond schrijft Wim in zijn dagboek:

‘Het is vrede in Eritrea, maar de oorlog en alle ellende die daarbij hoort, is nog lang niet voorbij. Het was juist die oorlog die pa zo fascineerde, die hem naar Afrika deed gaan, dezelfde oorlog waaraan we hem verloren hebben. En die oorlog lijkt nog lang niet voorbij, dat is op veel plaatsen duidelijk zichtbaar. Zo staat er een bewapende militair voor de bank op de *Liberation Avenue*, je ziet heel veel soldaten op straat en ook veel oorlogsinvaliden die rondrijden in gammele invalidenwagentjes met een pruttelend bromfietsmotortje. We waren vandaag bij het jaarlijkse culturele festival. Het festival wordt gehou-

den in een groot en mooi stadspark. Het was er heel erg druk, duizenden mensen bekeken allerlei standjes, historische huisjes en tentoonstellingen, genoten van muziek en aten in restaurantjes met inlandse gerechten. In een land met zoveel armoede is het verwonderlijk dat men in staat is zo'n groot festival te organiseren. Ik was – denk ik - de enige blanke op het festival en dus werd er de hele tijd naar me gekeken. Toen we een uurtje op het festival waren en ongeveer de helft van het buitengedeelte bekeken hadden, begon het helaas te regenen. We stonden naar een groep dansende kinderen te kijken toen een flinke stortbui losbrak. We konden niets anders doen dan gaan schuilen. Haile nam me mee naar een grote expositieruimte waar een tentoonstelling was van kunst die is gemaakt door militairen tijdens en na de oorlog. Heel indrukwekkend maar daarmee werd ook zichtbaar dat de oorlog nog lang niet over is. Sterker nog, de oorlog is nog springlevend en Ethiopië is uiteraard de grote boeman, de agressor, het beest. Er waren ook veel tieners die hun ogen uitkeken bij de schilderijen en zelfs de uitleg van een militair kreeg veel aandacht. Hij gaf bij een maquette van een trainingskamp uitleg hoe een en ander in elkaar steekt. In Nederland zouden tieners er nauwelijks aandacht voor hebben, maar hier is oorlog en dienen in het leger nog steeds heel actueel, zowel voor jongens als voor meisjes. En dwars door de beelden van de oorlog heen zie je mooie, voorkomende en vriendelijk lachende mensen. Mannen en vrouwen lopen hand-in-hand over het festivalterrein. Je kunt je nauwelijks voorstellen dat zij in staat zijn tot oorlog voeren en tot moorden. Dat is de buitenkant, de binnenkant laat een geknakt volk zien dat zoekt naar de eigen identiteit en een nieuwe toekomst. En daar zullen nog heel wat jaren over heen gaan, misschien wel twee of drie generaties. Het verdriet van de Eritreërs over hun oorlog en hun doden is ook een beetje mijn verdriet. Ik heb mijn vader verloren in hun oorlog!

We hebben in een restaurantje op het Festivalterrein nog een *coca* gedronken. Ik heb de hele dag alleen maar *coca's* gedronken, geen koffie. Meestal krijg ik dan hoofdpijn maar ik voel me kiplekker. Gek is dat. Ik ben nu een dag in Eritrea. Ik heb veel gezien van de hoofdstad maar ik weet nog niets over pa. Lopend door Asmara heb ik telkens

het idee dat we pa zomaar ergens kunnen tegen komen alsof er niets aan de hand is, alsof we elkaar toevallig tegenkomen bij het boodschappen doen. Dat is natuurlijk onzin, maar het beeld spookt telkens door mijn hoofd. Het verdriet over de dood van pa heb ik blijkbaar nog niet geaccepteerd, laat staan echt verwerkt.

Voordat hij slapen gaat, probeert Wim de indrukken van een dag rondkijken in Asmara te verwerken. Hij heeft veel gezien maar verder weet hij nog niets. Haile is een aardige vent maar heeft hem alleen maar meegenomen naar allerlei plekjes in de stad. Had hij niet meer moeite moeten doen om zich vanuit Nederland voor te bereiden? Toen hij met zijn moeder bij de politie aangifte ging doen van de vermissing van zijn vader, vond de dienstdoende agent dat ze wel erg laat naar de politie kwamen. Meestal wordt er binnen enkele dagen of weken aangifte gedaan; in hun geval was het na meer dan een half jaar. Gek eigenlijk dat niemand eerder op het idee was gekomen om contact op te nemen met de politie. Maar ... wat hadden zij kunnen doen? Ze hadden ook radio- en tv-programma's of het ministerie van buitenlandse zaken of misschien het Rode Kruis kunnen inschakelen, maar wat hadden die kunnen doen in een land in oorlog? Er bestaat een vereniging van achterblijvers na vermissing. Ooit heeft zijn moeder informatie aangevraagd, maar toen de folder kwam heeft ze geen actie ondernomen. Ze wist blijkbaar al wel wat er aan de hand was.

Als hij eenmaal op bed ligt, bladert hij nog wat in zijn bijbeltje. Waar zoekt hij naar? Hij leest hier en daar een klein stukje, maar het spreekt hem niet aan. Hij bladert verder en belandt in het boek Habakuk, een onbekend boek voor hem. Hij leest een merkwaardig verhaal over een man die een gesprek met God aan gaat. Het gaat er stevig aan toe en Habakuk slaakt een hartenkreet: 'Waarom laat U mij onrechtvaardige toestanden en ellende zien?'

Hij blijft bij die tekst hangen. De beelden van vandaag hebben hem overtuigd dat de Eritreërs een beschadigd en arm volk zijn. De bedelende vrouw op straat en de kinderen die proberen wat te verkopen laten de ellendige toestand zien waarin het land verkeert. Hij leest niet verder, legt zijn bijbeltje weg, doet het licht uit en luistert

naar de geluiden van buiten. Toeterende auto's, optrekkende bussen, de klok van de kathedraal, ... 'Waarom laat U mij onrechtvaardige toestanden en ellende zien?' Hij kan zich niet voorstellen dat er een God is die ellende regisseert, die ervoor gezorgd heeft dat zijn vader hier omkwam, die de ellende moedwillig over Afrika uitstrooit. Dat hebben deze mensen toch niet verdiend? Hij voelt zich een klein beetje zoals die man uit de zevende eeuw voor Christus. Hij heeft net als Habakuk veel vragen en krijgt maar weinig antwoorden. Habakuk gaat daarbij de confrontatie met God aan. Zou hij dat ook eens doen, God aanklagen, Hem ter verantwoording roepen? Hoe zou hij dat moeten doen ...? De klok van de kathedraal slaat elf keer.

Op spoor?

Italiano! Italiano!, roepen kinderen naar Wim. Ze komen van alle kanten aanlopen, uit de nauw straatjes, uit de huizen, van alle kanten. Hij is vanuit het hotel de stad ingelopen. Eerst een stukje *Liberation Avenue*, dan langs de grote witte moskee de straatjes door met eindeloze rijen winkeltjes. Elk winkeltje ziet er ongeveer hetzelfde uit; een kleine etalageruit, volgestouwd met de spullen die men verkoopt en daarnaast de winkel deur die meestal open staat. Als je naar binnen kijkt zie je een toonbank met daarachter een of twee winkelbedienden. Doe je een stap over de drempel dan word je onmiddellijk vragend aangekeken of men je van dienst kan zijn. Soms zitten er wel tien of vijftien winkeltjes in een rij die allemaal ongeveer hetzelfde assortiment verkopen. Hoe zou de concurrentie hier gaan?

Bij een muziekwinkel is hij even naar binnen gelopen en heeft hij de cd's bekeken die onder het glas van de toonbank lagen. Cd's zijn nog niet veel te koop in Eritrea en wat er lag was relatief oud. Zijn vader had wellicht nog iets van zijn gading kunnen vinden want oude jazz lag er volop. Het zei hem niet zo veel. In de winkel werd heel hard Eritrese muziek gedraaid. De paar Eritreërs vonden het duidelijk mooi, ze zongen fragmenten mee en bekeken aandachtig het doosje van de cd.

Daarna is Wim terechtgekomen in een sloppenwijk. Hij is op weg naar het hoogste punt van de stad. De weg ernaartoe zit vol met enorme gaten. De auto's slalommen behoedzaam om de gaten heen. Aan beide kanten van de weg is een wirwar aan kleine straatjes en steegjes. De meeste huizen zijn van steen en wit geschilderd. Sommige huizen hebben op het dak stukken blauw plastic dat met stenen op de

plaats wordt gehouden. Het zijn dezelfde stukken plastic die in Europa worden gebruikt als grondzeil onder een tent of om op de bouw - spullen mee af te dekken. Voor de huizen en in de steegjes zitten groepjes mensen rond een kooktoestel waarop koffie wordt gezet. Wim ruikt de verse koffie. Hij zou best een lekker vers bakkie lusten.

Al snel heeft hij enkele kinderen achter hem aanlopen. Sommigen willen hem een hand geven en lachen vriendelijk naar hem. Anderen lopen alleen maar een stukje mee om die grote blanke meneer eens goed te bekijken. En telkens klinkt dezelfde kreet: Italiano! Italiano! Wat zouden ze bedoelen. Hij is toch geen Italiaan? Zo nu en dan roept een ouder iemand iets en dan druipt weer een deel van de kinderen af. Eén keer pakt een oudere man zelfs een steen en dreigt die te gooien naar de kinderen die wat al te dicht bij hem komen.

Hij voelt zich duidelijk ongemakkelijk. Wat een contrast met de vriendelijke *Liberation Avenue*. Daar voel je je echt op je gemak. Je wordt daar bekeken maar er wordt nooit iets gezegd of geroepen. Nu is dat anders. Wim loopt stevig door de heuvel op - voor zover dat lukt. Echt lekker doorstappen is niet eenvoudig bij een temperatuur van pakweg 25 graden Celsius en op een hoogte van zo'n 2500 meter.

Na het ontbijt is Wim eerst de straat overgestoken en is gaan zitten op de trappen van de kathedraal waarvan de klokken hem 's ochtends zo hardhandig wakker maken. Het is een mooie plek om te genieten van de mensen op straat. Bij de bushalte staan doorlopend mensen te wachten op een - meestal overvolle - bus. En als deze komt dan blijkt dat er altijd nog mensen bij kunnen. Als sardientjes in een blikje worden de mensen vervoerd. Waarschijnlijk zijn de bussen afkomstig uit Europa. Soms staan er zelfs nog Italiaanse of Spaanse plaatsnamen op de achterkant. Ze roken hevig, als ze optrekken ziet de hele weg zwart van de rook. In Nederland zouden ze onmiddellijk van de weg gehaald worden.

Na een uurtje zitten en kijken, is hij op weg gegaan naar het hoogste punt van de stad. Hij is er nu bijna. Hij heeft met Haile afgesproken in het restaurant dat op het hoogste punt staat. In de *Guide to Eritrea* staat dat het een fraai panoramisch uitzicht geeft op de stad. Haile heeft toegezegd iemand mee te brengen die misschien wat over

zijn vader weet. Wim heeft daarom het mapje foto's meegenomen dat hij thuis heeft samengesteld. Het bevat foto's uit de laatste levensjaren van zijn vader. Familiekiekjes en pasfoto's, van alles wat. Zou de persoon die Haile meebrengt zijn vader herkennen van de foto's? Als dat zo is, zijn ze een hele stap verder, dan is dat het bewijs dat hij echt in Eritrea geweest is. Misschien weet die persoon wel veel meer, bijvoorbeeld waar zijn vader begraven is. Dat zou hij graag willen, het graf van zijn vader bezoeken, bloemen meenemen, foto's maken en dan bij het graf gaan zitten en nadenken over vroeger, over de leuke dingen die ze samen hebben gedaan, over die man waar hij zo zielsveel van heeft gehouden en nog houdt.

Eenmaal bij het restaurant blijkt de ingang op slot te zitten. Bovendien is er geen Haile te zien. Moe van de wandeling gaat hij op de trap zitten, even genieten van het uitzicht. Als na een kwartier Haile nog niet is verschenen, gaat hij eens rondkijken. De *Guide to Eritrea* heeft niet overdreven; het uitzicht is prachtig. Het hotel en de kathedraal zijn beide duidelijk te zien. De grote orthodoxe kerk met zijn fraaie schilderingen, een aantal moskeeën en het nieuwe bankgebouw bij het 1 Septemberplein; een fraai panorama. Het is goed te zien dat een groot deel van de stad bestaat uit uiterst schamele huisjes.

Juist als hij helemaal rond is gelopen, komt Haile aangelopen. Hij heeft een vrouw bij zich. Ze begroeten Wim allerhartelijkst op de bekende uitgebreide wijze.

'Dit is Almaz', zij is vrijheidsstrijder geweest en weet het een en ander over buitenlanders die Eritrea hebben bezocht tijdens de oorlog.

Wim schat Almaz op zo'n 30 jaar. Ze is slank, niet lang en haar huid is zo donker dat je de uitdrukking op haar gezicht niet zo goed kunt zien. Ze draagt haar haar in kleine vlechtjes strak langs haar hoofd met de uiteinden los in de bos zoals zoveel vrouwen hier doen. Ze spreekt met zachte stem. Niet bepaald het beeld dan Wim heeft van een vrijheidsstrijder.

'Het restaurant zit dicht', zegt Wim wijzend op het witte ronde gebouw achter hen.

'Er is ook nog een achteringang', lacht Haile.

Ze lopen om het gebouw. Haile klopt op een deur, doet de deur open en roept iets naar binnen. Er komt een jonge man in kokskleding aanlopen. Hij laat hen binnen en even later zitten ze in het bovendeel van het restaurant. Daar is het uitzicht nog mooier. Wim loopt rond om nog eens goed te genieten van het uitzicht en om een video-opname te maken. Haile wijst *Hotel Ambassador* aan, de richting van *Asmara Airport* en waar ongeveer het huis staat waar hij logeert. Ook wijst hij aan waar de regeringsgebouwen en de televisiestudio's staan en waar de beroemde markten zijn waar ze gisteren geweest zijn.

'In welke richting ligt de plaats waar je woont? Hoe heet het ook al weer?'

'Ik woon in Dekamhare. Dat is die kant op.' Hij wijst in de richting van het hotel. 'Zo'n vijftig kilometer naar het zuiden.'

Wim maakt video-opnamen van het uitzicht om thuis te laten zien wat een overweldigende indruk Asmara op hem maakt. Ook maakt hij een opname en een foto van Almaz en Haile terwijl zij zitten praten.

Haile heeft *coca's* besteld, deze worden gebracht door een jong meisje. Terwijl ze genieten van het drankje, vertelt Wim over de Eritrese kinderen die achter hem aanliepen en *Italiano* riepen. Haile moet er erg om lachen.

'Sinds Eritrea een Italiaanse kolonie is geweest, denken veel mensen dat elke blanke uit Italië komt en dus noemen ze elke blanke *Italiano*', legt Haile uit. 'Die kinderen weten niet beter. Geloof me, er zit geen kwade bedoeling achter.'

Daarna vertelt hij wie hij heeft meegenomen. Almaz heeft tijdens de oorlog als jong meisje tot het einde in 1991 meegevochten tegen de Ethiopiërs. 'Ik denk dat het goed is als je haar verhaal hoort', zegt hij.

En mijn vader dan, denk Wim, daar kwamen we toch voor? Het gaat toch niet om deze vrouw? Hij zegt echter niets; het is de sfeer die hem daarvan weerhoudt. In Nederland zou hij recht op zijn doel zijn afgegaan en direct de vraag gesteld hebben naar wat Almaz weet. Hij doet dat niet omdat hem ondertussen duidelijk is geworden dat Eritreërs zo niet met elkaar omgaan.

Almaz begint te vertellen; Haile vertaalt en Wim luistert. In het

vuur van haar verhaal stoot ze hoge klanken uit. Dat hoort bij de taal. Ze spreekt *Tigrinya*, een taal die geen enkele verwantschap heeft met bijvoorbeeld Nederlands of Engels. De scherpe keelklanken doen denken aan het Arabisch. Jammer dat ze geen Engels of Nederlands spreekt, dat zou het gesprek een stuk eenvoudiger maken. Zij vertelt dat ze actief is geweest in het verzet. Ondanks dat Eritrea nog steeds een echte mannenmaatschappij is, hebben veel vrouwen in de oorlog meegevochten. Tot niet zo lang geleden werden meisjes op tienjarige leeftijd uitgehuwelijkt. Ook haar moeder heeft zo haar vader leren kennen.

‘En het was een goed huwelijk’, voegt Haile toe. Wim ziet aan het stralende gezicht van Almaz dat ze het meent.

Eritrea kende – en kent nog – een strak keurslijf van tradities en religie. Almaz vertelt dat zij ooit één van de eerste vrouwen was die zich bij de vrijheidsstrijders aansloot. Ze heeft een functie bekleed bij de communicatie tussen de verschillende groepen strijders en was lange tijd werkzaam in het noorden van het land. In die rol heeft ze ook verschillende blanke journalisten begeleid.

Wim luistert zeer geïnteresseerd naar haar verhaal. Omdat er telkens weer vertaald moet worden, moet hij zich erg concentreren om de draad vast te houden. Bovendien wil Haile ook van alles weten en dus bespreken zij onderling ook het nodige. Hoewel er allerlei vragen bij hem leven, blijft hij stil luisteren. Almaz vertelt met verve over de ervaringen van de Eritrese vrouwen die meevochten bij de vrijheidsstrijders. Toen de eerste vrouwen zich aanmeldden werden zij door hun mannelijke collega’s uitgelachen. Vrouwen kunnen niet vechten, zo was de redenering. Toen de eerste vrouwelijke strijders sneuvelen verdween de lacherigheid en ontstond er waardering. Later waren de verhoudingen in het rebellenleger meer gelijkwaardig. In totaal waren duizenden vrouwen actief. Verder vertelt zij over de bombardementen, de folteringen en de goede sfeer die er onderling was bij de verzetstrijders.

‘Heb je gezien dat veel Eritreërs op sandalen lopen?’, vraagt Haile. Wim knikt bevestigend.

‘In de oorlog hebben we ondergronds – letterlijk en figuurlijk –

fabrieken gebouwd waar sandalen gemaakt werden. Zo kon elke strijder beschikken over goed schoeisel. Dat was nodig want men trok lopend en in de Afrikaanse hitte de bergen door. Let maar eens op hoeveel mensen op deze sandalen lopen. De sandaal is een symbool van de vrijheid geworden. Op een grote rotonde in de stad kun je twee reuzensandalen zien ter ere van dit schoeisel.'

Wim ziet dat Almaz ook zwarte sandalen draagt onder haar lange broek met de opdruk van een gevechtstenuue. Triomfantelijk steekt ze haar linker been omhoog. Ze heeft kennelijk begrepen wat Haile vertelde.

Almaz vertelt dat zij tijdens de oorlog de banden met haar familie heeft moeten verbreken. Dat kon niet anders, want de familie woonde in Asmara en daar was de vijand nog altijd de baas. Meer dan zes jaar heeft ze haar ouders niet gezien. Ze vertelt van de sociale revolutie die zich tijdens de oorlog voltrok onder de bevolking. In de bevrijde gebieden werd de emancipatie uitgedragen door de militairen. In ondergrondse scholen werd onderwijs gegeven aan kinderen en vrouwen. Die vrouwen leerden lezen, schrijven en naaien. Ze werden opgeleid tot technicus of vroedvrouw. Ze gingen in de bouw werken en verrichtten daar zwaar werk. Ze bouwden dammen, graanmolens en werkten in fabrieken. Zo emancipeerde het platteland sneller dan de steden die nog in handen waren van de Ethiopiërs.

Almaz zit duidelijk op de praatstoel en blijft maar feiten spuien. Wim heeft de indruk dat Haile niet alles meer vertaalt, alleen de belangrijkste dingen. Almaz ratelt verder en vertelt dat in de vrijheidsstrijd veel Eritreërs gesneuveld zijn. Er zijn ook veel gehandicapten en bovendien zijn grote groepen gevlucht naar het buitenland; zo'n half miljoen Eritreërs ging naar Sudan en zo'n kwart miljoen naar verschillende landen in Europa en Amerika. Ook in Nederland wonen heel wat Eritreërs. Slechts een klein deel van de vluchtelingen is na de oorlog teruggekeerd.

Voorzichtig zegt Wim: 'Mag ik iets vragen?'

Haile knikt.

'Almaz vertelde dat zij blanke journalisten heeft begeleid in de oorlog. Kwamen er veel journalisten naar Eritrea om de oorlog te verslaan?'

Almaz vertelt dat de Eritrese bevrijdingsstrijd niet veel aandacht kreeg uit het buitenland, niet van de media en niet van de regeringen. ‘En al helemaal geen financiële of militaire steun, alleen wat medische hulp’, voegt Haile er aan toe. ‘En de aandacht die er was, was voor Ethiopië’.

Wim vindt het tijd om van onderwerp te veranderen en legt zijn mapje met foto’s van zijn vader op tafel. Haile en Almaz kijken hem vragend aan. Wim vraagt aan Haile: ‘Wil je aan Almaz vragen of ze mijn vader van een van deze foto’s herkent?’

Haile geeft de boodschap door en samen bekijken ze de foto’s een voor een. Elke foto wordt langdurig en aandachtig bestudeerd en bij elke foto stellen ze wel een vraag. Wie is op deze foto je vader? Hoe oud was je vader toen de foto genomen werd? Wie is de mevrouw waarmee hij op de foto staat? Waar is deze foto genomen? Ben jij dat, Wim? Wim geeft zo gedetailleerd mogelijk informatie, hoe meer hoe beter, denkt hij. Maar, ondanks alle vragen en ondanks alle informatie ... geen herkenning, helemaal niets. Bij geen van de foto’s geeft Almaz aan dat ze zijn vader herkent. Het enige dat ze doet is kijken, kijken en nog eens kijken. Meer niet. Alle foto’s zijn al eens bekeken, de spanning loopt op. Het hart bonkt hem in de keel. Dit zou een eerste spoor kunnen zijn. Of is het doodlopend?

Nadat ze alle foto’s drie of vier keer bekeken hebben, wordt er druk overleg gevoerd in het *Tigrinya*. Eén foto krijgt veel aandacht. Almaz en Haile kijken naar hem, naar de foto en weer naar hem. En dan beginnen ze weer opnieuw. Hij houdt het niet meer uit. Hij staat op en met zijn handen in zijn zakken gaat hij voor het raam staan en probeert zich te concentreren op het uitzicht. Als het gesprek tussen Haile en Almaz ophoudt, draait Wim zich om en gaat weer zitten. Dan neemt Haile weer het woord.

‘Voor ons zijn alle blanken een beetje hetzelfde’, zegt hij met een verontschuldigende glimlach. ‘Almaz heeft in de oorlog blanken begeleid. Je moet je voorstellen hoe dat ging; er werd voornamelijk ’s nachts gereisd en overdag werd er geslapen. Je zag elkaar dan ook zelden in het volle licht. Dat maakt herkenning minder makkelijk. Er is één foto bij waarop ze denkt dat ze je vader herkent. Dat is de foto dat

hij op een terrasje zit en tegen de zon in naar de camera kijkt. Het zou kunnen dat ze hem heeft ontmoet ... maar ze kan het niet met zekerheid zeggen. Ze wil je niet teleurstellen, maar meer dan het-zou-kunnen kan ze niet zeggen. Sorry, Wim.'

Haile praat nog door, Almaz bladert nog steeds door het mapje met de foto's. Hij hoort Haile niet meer praten, hij is met stomheid geslagen. Het zou kunnen ... hoezo, het zou kunnen ... zou kunnen ... zou ... zou wat? Wat heeft hij daar nu aan? Een gevoel van teleurstelling overvalt hem. Is hij daarvoor 10.000 km van huis gaan zoeken? Hij slikt een paar keer om zijn emoties de baas te kunnen. Almaz ziet zijn teleurstelling, ze staat op en legt een arm om zijn schouders en duwt zijn hoofd tegen haar aan. Via Haile zegt ze: 'Ik kan het niet met zekerheid zeggen dat ik je vader ontmoet heb. Er gebeurde ook zoveel, het was volop oorlog. Je leefde van dag tot dag en was blij dat je nog in leven was en je taak kon doen voor het land. Namen speelden niet of nauwelijks een rol. Je leefde van het ene bombardement naar het andere. Je was alleen maar bezig om te overleven. Spijtig dat jouw vader overleden is tijdens onze vrijheidsoorlog, Wim. Het spijt me echt.'

Enkele uren later zijn Haile en Almaz naar huis. Wim is door een taxi bij het hotel afgezet. In de lounge heeft hij snel een drankje gedronken. Het was daar erg druk en als eenling tussen de vrolijk pratende Eritreërs voelde hij zich niet op zijn gemak. Hij was ook niet bepaald in een vrolijke stemming en dus zocht hij zijn kamer op. Rusteloos ijsbeert hij door zijn grote hotelkamer. Van het raam met uitzicht op de kathedraal naar de badkamer en van de badkamer naar het andere raam en weer terug; het zijn dertien passen. In zijn hoofd spoken herinneringen aan zijn vader rond. Tussen de herinneringen zijn er de vragen. Het is alsof hij in een tredmolen loopt waarin de dingen zich eindeloos herhalen. Hij is na zoveel jaren eindelijk in Eritrea. Hij is op zoek naar sporen van zijn vader, op zoek naar de waarheid over zijn dood, de ultieme bevestiging dat zijn vader echt overleden is. En wat vindt hij hier behalve een aantal vriendelijke mensen? Niets, helemaal niets, om radeloos van te worden. Het kan toch niet zo zijn dat hij voor niets hier naartoe is gereisd? Had hij beter met zijn vrouw en kinderen op

vakantie kunnen gaan naar een camping in Frankrijk?

Hij zet de tv aan; EriTV – de Eritrese zender – die enkele uren per dag uitzendingen verzorgt. Bij het Engelstalige journaal wordt gemeld dat een vliegtuig op *Asmara Airport* is doorgeschoten en naast de landingsbaan terecht is gekomen. Daar zakte het door het landingsgestel. Alle passagiers moesten het toestel verlaten via de opblaasbare glijbanen. Niemand raakte gewond maar wat zal men geschrokken zijn. Hij vergeet even zijn vader en kijkt geboeid naar de beelden. Op diezelfde plek is hij gisteren geland en daar vond vandaag een bijna-ongeluk plaats. Een raar idee, een ongeluk kan je dus zomaar overkomen. Stel je voor dat hij hier was verongelukt met een vliegtuig, dat zou macaber zijn!

Hij zet de tv weer uit en gaat op bed liggen. Hij denkt terug aan het gesprek met Haile en Almaz. Zou Almaz zijn vader ontmoet hebben in de oorlog? En als ze zijn vader heeft ontmoet, waarom herkende ze hem dan niet? Zou Haile wel de goede mensen hebben benaderd of was het beter geweest via de Nederlandse ambassade de zoektocht te starten? Wat zou zijn vader in dit geval gedaan hebben? Hij herinnert zich een discussie met zijn vader over de rol van Nederlanders bij het wegvoeren van Joden naar de concentratiekampen tijdens de tweedewereldoorlog. Wim dacht dat de meeste Nederlanders opkwamen voor de Joden en dat er in bijna elk huis wel onderduikers zaten. Zijn vader verbaasde zich over zijn mening. Hij vertelde dat veel Nederlanders juist meegewerkt hebben bij de deportatie van de Joden en dat de Joden helemaal niet populair waren in Nederland voor de oorlog. Na de oorlog is een grootschalig onderzoek gedaan naar de rol van onder andere de ambtenaren bij het opsporen en deporteren van de Joden. Hij was onthutst. Hoe is het mogelijk, je levert toch geen mensen uit aan de vijand? De herinnering aan die discussie met zijn vader geeft hem het gevoel dat zijn vader heel dichtbij is. Hij hoort bijna zijn stem. Zijn vader kan zeer overtuigend spreken, zijn argumenten een voor een wegend geeft hij een uitgebalanceerde mening waar doorgaans niet zoveel tegenin te brengen is.

Om zijn verhaal, zijn teleurstelling kwijt te kunnen, belt hij voor het eerst met zijn vrouw, thuis in Nederland. Het wordt een lang

gesprek. Wim vertelt van de reis, de ontvangst op het vliegveld, het hotel, de stad met de markten en het festival, Haile en het gesprek met Almaz. Zijn vrouw probeert hem gerust te stellen, ze wijst erop dat hij 'pas' twee dagen in Eritrea is. Wie weet wat er nog te gebeuren staat? Wie weet hebben ze binnenkort meer succes! Het gesprek doet hem goed. Hij vertelt van de trip van morgen. Haile heeft een taxi geregeld waarmee ze naar Keren gaan, een plaats ten noorden van Asmara. Wie weet wat ze daar aan zullen treffen. Wie weet vinden ze een spoor.

Keerpunt Keren

Op een mooie warme dag gaat Wim met zijn ouders, broer en zus naar een meertje in de buurt. Ze gaan zwemmen, zonnebaden, lezen en luieren op de eerste echt warme dag van het zomerseizoen. Het is een uurtje fietsen en dat is in de brandende zon bij een temperatuur van meer dan 25 graden Celsius een heel eind. Hij rijdt naast zijn vader voorop. Ze zijn niet de enigen die naar het meertje gaan, geregeld worden ze ingehaald door andere fietsers en wielrenners in kleurrijke shirts die luid bellen om ruimte te krijgen. Vaak halen zij ook andere fietsers in want ze houden wel van doortrappen. In de fietstassen hebben ze broodjes, een thermoskan met koffie, wat frisdrank, een bal en natuurlijk de badspullen. Wim drinkt geen koffie, zijn ouders wel en een strandbezoek zonder koffie uit een thermoskan kan hij zich niet voorstellen.

Zoals altijd praten ze de hele weg over van alles en nog wat; over de boerderijen die ze passeren, oude auto's die ze zien rijden, opmerkelijke mensen die ze tegenkomen, kortom een levendig gesprek tussen vader en zoon, tussen twee generaties. Zijn broertje zit tevreden in een stoeltje bij zijn moeder achterop. Je zult zien dat hij straks op de terugweg van vermoeidheid slaapt. Zijn zus fiets naast zijn moeder. 'De meiden', noemt zijn vader die twee. Zijn moeder en zus lijken erg op elkaar. Zo sterk dat vreemden zich aan de telefoon vergissen. Wim zit sinds augustus in de brugklas. Hij vindt het leuk op school. Zijn vader vraagt wat elke ouder wel eens vraagt: 'Wat wil je later worden?' Hij vertelt dat hij in ieder geval niet op een kantoor wil werken, hij wil een leuke afwisselende baan en geen saai werk.

'En ik wil ook geen leraar worden, hoor', zegt hij erbij.

‘Jammer, lesgeven is het meest fantastische dat er is’ zegt zijn vader. Tenminste als de leerlingen een beetje meewerken!’ voegt hij er lachend aan toe.

Wim moet glimlachen, hij denkt aan zijn eigen docenten en wat er zoal gebeurt in de klas. Hij zit niet bij zijn vader op school, maar op een andere school. Dat is niet gezond, zei zijn vader toen de schoolkeuze in zicht kwam. Hoe zou zijn vader zijn op school? Hij kan het zich wel een beetje voorstellen maar hij weet het niet uit ervaring. Hij is best trots als hij jongens in de buurt met respect over zijn vader hoort praten. Of zouden ze dat alleen maar doen omdat het zijn vader is?

‘Toen jij 13 was, wat wilde je toen worden?’, vraagt hij aan zijn vader.

‘Ik wilde iets in de elektronica gaan doen. Je oom Hans zat op de technische school en was altijd druk in de weer met oude radio’s; dat leek me wel wat. En later, aan het eind van de lagere school leek ontdekkingsreiziger me wel wat. Helaas was de wereld al in kaart gebracht en was er voor mij weinig meer te doen.’

‘Je wilde zoiets doen als Livingstone deed in Afrika?’

‘Ja, op je dooie akkertje door warme landen wandelen op zoek naar vriendelijke inboorlingen die nog nooit een blanke hadden gezien. En als je die ontmoet, word je als een koning onthaald en verwend. Dat leek me wel wat.’

‘Of in een pot gestopt worden en op een vuurtje gekookt, net zoals in de stripverhalen van Sjors en Sjimmi’, zegt Wim. Zijn vader reageert er niet op.

‘Toen duidelijk was dat ontdekkingsreiziger er niet in zat, ben ik maar geschiedenisleraar geworden. Als kind wilde ik al alles weten over de geschiedenis en vooral van die van Afrika. Helaas ben ik er nog nooit geweest. Als ik ooit met pensioen ga, op mijn zestigste of zo, dan ga ik er kijken ...’

Om tien uur - Wim was nog maar net klaar met het ontbijt – staat Haile al met de felgele taxi voor het hotel te wachten. Het is een mooie dag, de zon schijnt volop en staat al hoog aan de hemel. Straks, rond

het middaguur, is er bijna geen schaduw, de zon schijnt dan bijna loodrecht. Ze gaan vandaag naar Keren, een stadje ten noorden van Asmara. Wim weet niet precies waarom ze daar heen gaan. Haile deed daar enigszins cryptisch over toen hij ernaar vroeg. Hij heeft daar een afspraak gemaakt met iemand die veel weet over de oorlog. Toen Wim vroeg of die man zijn vader heeft ontmoet, zei Haile niet meer dan: ‘Misschien.’ Raadselachtig. Na de teleurstelling van het gesprek met Almaz, wil Wim graag zekerheid. Haile lijkt die niet te kunnen geven. Het wordt een rit van zo’n twee uur. Na vertrek rijdt de taxichauffeur eerst even langs een benzinstation om de tank vol te gooien. Ook in Eritrea heeft *Shell* vestigingen. Tot zijn verbazing is er ook de mogelijkheid de auto te wassen; *Carwash – 24 hours* staat op een groot bord bij de inrit. Is dat wat de Eritreërs nodig hebben? Zou er veel gebruik van gemaakt worden of het een service die alleen gebruikt wordt door de VN-militairen. Net buiten Asmara passeren ze eerst een enorme fabriek van coca cola. Westerse bedrijven zijn hier behoorlijk goed vertegenwoordigd, denkt hij, nu *McDonalds* nog met een *McDrive in* zo’n enorme paal langs de weg met de letter M erop ...

Een paar kilometer verder is er langs de weg een veemarkt. Schapen, koeien en geiten worden er verhandeld op een veldje. De beesten zijn niet bepaald dik, je kunt hun ribben tellen. De dieren staan chaotisch door elkaar en tussen de dieren lopen mannen druk heen en weer. Aan de bewegingen te zien wordt er flink handel gedreven. Sommige mannen houden een schaap of geit vast aan een poot zodat het beest niet weg kan lopen. De koeien lopen vrij rond en sommige lopen zomaar de weg op. Het verkeer moet maar uitkijken.

‘Hoe krijgen ze die beesten hier op de markt?, vraagt Wim.

‘De meeste beesten komen met hun begeleider van huis naar hier lopen. Soms wordt een schaap of geit op de fiets vervoerd. Het beest wordt op de rug van de fietser vastgebonden met de achterpoten ter hoogte van het middel en de voorpoten om de nek. De kop van de ‘passagier’ zit zo boven het hoofd van de fietser. Tijdens de rit wapperen de oren vrolijk mee met de wind.’

Wim moet er erg om lachen. ‘Waarschuw me alsjeblieft als we er één tegenkomen, dan maak ik een foto voor thuis.’

Tijdens de lange autorit praten Haile en Wim honderduit; over de Eritreërs, de huizen, over wat de dingen zoal kosten, enzovoorts. Haile vertelt enthousiast over zijn land, sterker nog, hij geeft Wim geschiedenisles over de Hoorn van Afrika. Hij heeft zelfs aantekeningen op papier bij zich, niet in het Nederlands maar in het *Tigrinya*. Hij legt uit dat er al eeuwen lang een belangrijke handelsroute loopt van de kust van de Rode Zee naar de binnenlanden van Ethiopië.

‘Eritrea is dus van oudsher een handelsnatie met veel internationale contacten. Een beetje zoals Nederland’, zegt Haile. ‘Er zijn echter grote verschillen met de Ethiopiërs. Eritreërs zijn bijvoorbeeld heel open, Ethiopiërs veel meer gesloten. Je ziet dat terug in de opvattingen over bestuur en economie. Twee zeer verschillende volken dus met elk een eigen cultuur!’

Wim weet al dat keizer Haile Selassie in 1952 Eritrea kreeg als een cadeautje van het westen en dat in 1961 een strijd begon van de opstandige ‘provincie’ voor onafhankelijkheid. Het leek een eindeloze burgeroorlog te worden. Vooral toen in de jaren tachtig een hongersnood uitbrak.

‘In de jaren tachtig zijn toch allerlei acties voor Afrika georganiseerd: *Eén voor Afrika*, *Live Aid* en *Band Aid*?’, vraagt hij.

‘Ja dat is correct, de hongersnood en de hulpacties uit het westen waren beslist geen toeval. De opvolger van Haile Selassie was Mengistu, in alle opzichten een dictator. Die haalde de boeren van het land om mee te vechten in het leger. Dan is het niet gek dat er te weinig voedsel verbouwd wordt en dan is het ook niet gek dat er een hongersnood komt. Een Amerikaanse hoogleraar heeft een paar jaar geleden een onderzoek gedaan naar de effecten van de voedselhulp. Volgens hem is het meeste geld besteed aan de aankoop van wapens en niet aan voedsel. Hij beweert zelfs dat de opbrengst van het benefietconcert *Live Aid* in zijn geheel is gebruikt voor de aanschaf van wapens van de Sovjet-Unie.’

‘De Russen zullen in hun vuistje gelachen hebben. Legt het westen in grote acties geld op tafel en de wapenindustrie in Sovjet-Unie profiteert ervan. Dat zou Bob Geldof eens moeten weten.’

‘Ik denk dat hij dat wel heeft gehoord; er is indertijd veel

aandacht aan besteed.’

‘Heb ik daarvoor mijn portemonnee voor de hulpacties leegge-
maakt, zegt Wim zuur.

‘Ik zal je nog gekker vertellen. Diezelfde Amerikaanse hoogleraar
vond uit dat er vier keer meer steun van het buitenland was voor
wapenaankopen dan voor voedsel. Je moet de strijd tussen Eritrea en
Ethiopië zien als een soort David-tegen-Goliath-verhaal. Een volk van
minder dan vier miljoen inwoners verslaat zonder noemenswaardige
hulp van buiten een volk van zo’n 60 miljoen dat alle steun had van de
grote mogendheden. En het bizarre is dat het Eritrese bevrijdingsleger
de Ethiopiërs heeft verslagen met hun eigen wapens.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Op allerlei slimme manieren maakten de Eritreërs wapens buit
op de Ethiopiërs. Die wapens werden daarna door de Eritreërs ingezet
in de strijd tegen datzelfde Ethiopië.’

‘Ja, zo gaat dat in oorlogen. En klopt het dat er nog veel mijnen
uit de oorlog liggen? Of zijn die ondertussen opgeruimd.’

‘Ja, er liggen nog erg veel mijnen, vooral in de grensstreken. Veel
militairen en ook kinderen hebben door de mijnen een onderbeen
verloren. Je hebt dat in Asmara wel gezien, denk ik. En langs de wegen
zie je nog steeds de resten van militair materieel. Wandelen buiten de
wegen is dan ook niet zonder gevaar. Je kunt zomaar op een mijn
lopen of een nooit ontplofte bom uit de grond zien steken.’

‘Wordt er iets aan gedaan, aan die mijnen?’

‘Jazeker wel, maar dat kost tijd, heel veel tijd en geld. Eritrea is
een groot land en er is op veel plaatsen gevochten en dus kun je overal
mijnen tegen komen.’

‘Wanneer was de oorlog echt afgelopen?’

‘De oorlog is geëindigd op 24 mei 1991. Mengistu, de Ethiopische
dictator was gevlucht en toen heeft Eritrea zichzelf onafhankelijk
verklaard. In Ethiopië kwam een nieuwe regering en de Ethiopische
militairen namen hals over kop de benen. Het bevrijdingsleger kon
toen de rest van het land bezetten.’

‘En dat vonden de grote mogendheden goed?’

‘De Verenigde Naties hebben daarna Eritrea moeten er kennen

als soevereine staat toen in een referendum bleek dat bijna alle Eritreërs onafhankelijkheid wensten. Sindsdien wordt er hard gewerkt aan het opruimen van de mijnen en andere oorlogresten.'

'Je zei dat Eritrea een groot land is, hoe groot is het eigenlijk?'

'Eritrea is ruim drie maal zo groot als Nederland. Omdat er maar vier miljoen mensen wonen, is de bevolkingsdichtheid heel laag. Zeker als je dat vergelijkt met Nederland. Ik ben nog nooit in jouw land geweest, maar het lijkt me daar een drukke bedoening.'

Wim moet lachen. Zou Haile zich een beeld kunnen vormen van hoe het toe gaat in Nederland? Of heeft hij alleen het beeld van het westen zoals dat op CNN en in bioscoopfilms wordt getoond? De verschillen zijn groot, niet alleen de bevolkingsdichtheid maar vooral de cultuur en het klimaat verschillen sterk van elkaar.

'En de taal? Jullie spreken *Tigrinya*?'

'Ik spreek *Tigrinya*, het land is min of meer drietalig: *Tigrinya*, Arabisch en Engels. Op de gevels van winkels zie je dan ook vaak de informatie in drie talen staan. Er worden nog veel meer talen gesproken, maar die hebben geen officiële status. Ik ben opgevoed met het *Tigrinya*. Wil je dat leren, Wim?'

Wim lacht. 'Dat jij zo goed Nederlands hebt geleerd, vind ik knap. Ik leer echt niet zomaar even *Tigrinya*, dan zou ik hier een half jaar of een jaar moeten blijven. En dan nog ... Even nog iets anders, je zegt dat het land drietalig is. Maar als je mensen aanspreekt in het Engels dan valt het tegen wat je terughooft. Meestal is het maar een mondjevol schoolengels.'

'Dat klopt, Engels is gekozen omdat het een wereldtaal is, alleen de jongere generaties groeien op met Engels. Het is dus een soort investering in de toekomst.'

Langzaam rijdt de taxi – een Vectra van minstens tien jaar oud - over de smalle, bochtige weg. Wim ziet op de kilometerteller dat de snelheid nauwelijks boven de 60 kilometer per uur komt. Op het dashboard ligt een kleed met franjes dat dezelfde kleur heeft als de bekleding van de stoelen. Blijkbaar is de bekleding een keer vervangen en heeft men toen ook het dashboard maar voorzien van bijpassende aankleding.

Na ruim een uur rijden passeren ze een kolossaal militair gedenkteken. Ze stoppen om het te bekijken, ook de chauffeur stapt uit en loopt men hen mee. Het ligt op een heuvel. Op de top staat een witte zuil van een meter of vier hoog met daarop een man met een fakkel. Grote betonnen rechthoeken markeren het brede pad van de weg naar het gedenkteken. Op de eerste betonnen plaat staat een schildering met militairen erop. Haile bekijkt de schildering aandachtig, Wim ziet dat het indruk op hem maakt. Hij heeft niet de behoefte uitleg te vragen; het spreekt voor zich. Hij loopt langzaam achter Haile en de chauffeur aan. Het is duidelijk, hier worden de vele, vele doden uit 30 jaar oorlog herdacht. Jonge mannen en vrouwen, vaders en moeders liggen hier begraven, gedood in een vrijheidsoorlog die voorbij is maar die nog niet is verwerkt. En zijn vader is in dezelfde oorlog overleden. Hij heeft zijn vader verloren in een oorlog waar Nederland geen deel aan had of het moest zijn dat de Nederlanders hebben toegekeken. Koningin Juliana heeft ooit officieel Ethiopië bezocht. Zou zij geïnformeerd hebben naar de omstandigheden in de opstandige provincie? Heeft ze gevraagd naar het aantal doden? Heeft Prins Bernhard geïnformeerd naar de gevolgen van de oorlog voor de dieren in Ethiopië en Eritrea?

Als Wim alles bekeken heeft, gaat hij op een steen zitten. Haile staat met de chauffeur druk te praten. Ze wijzen naar de bergen en dan weer naar het monument. Zouden ze over de oorlog praten? Zouden ze het verloop van de gevechten reconstrueren of gaat het gesprek alleen maar over de reis naar Keren?

Hij denkt aan zijn vader. Hij kan hem niet uit zijn hoofd zetten. Het is alsof hij hier aanwezig is, bijna tasbaar. Wim zoekt naar sporen van zijn vader, hij wil weten wat er is gebeurd. Hij wil weten onder welke omstandigheden zijn vader is overleden. Officieel weet hij niet eens of zijn vader wel echt dood is. Zijn moeder is overleden als oorlogsweduwe zonder dat ze de details kende van het overlijden van haar man, zonder dat ze wist waar hij begraven is. Van hoeveel Eritrese soldaten die gesneuveld zijn, weet de familie ook niets? Zouden die ook op zoek zijn naar sporen van overleden dierbaren? Of hebben de mensen hier leren leven met die sporen van het verleden, de verhalen over de oorlog delend met anderen?

Als Wim zich realiseert dat het mogelijk is dat zijn vader in deze buurt overleden is, krijgt hij kippenvel. Hij zou toch niet hier ... Zou hij hier begraven zijn? Zou hij als een onbekende soldaat hier liggen? Een beklemmend gevoel maakt zich van hem meester. Misschien zit hij wel op de steen waarop ook zijn vader heeft gezeten... Hij loopt nog een keer rond, bekijkt alles nog een keer terwijl de tranen over zijn wangen lopen. De gedachte dat hij misschien dicht bij zijn vader is, emotioneert hem diep. Terug bij de ingang gaat hij weer op de steen zitten, verslagen en onder de indruk. Haile ziet zijn emoties niet.

Na een half uurtje heeft hij zich weer hervonden. Haile zegt dat ze weer verder gaan. Ze stappen in de taxi en rijden weg. De natuur is groen, het is goed te zien dat het hier geregeld regent. De weg slingert zich langzaam door het landschap van bergrug naar bergrug en van groene vlakte met hier en daar een dorpje naar de volgende vallei met weer een aantal dorpjes. Elk dorpje ziet er ongeveer hetzelfde uit, schamele huizen, sommige met daken van takken. En in elk gehuchtje kun je coca cola kopen! Wonderlijk; hoe klein een dorpje ook is, er is ook bijna altijd een fraaie kerk of moskee, soms zelfs allebei. Haile vertelt dat hij in Dekamhare tegenover een kerk woont. In de oorlog was die flink gehavend en verwaarloosd. Nu is die weer helemaal opgeknapt en verbouwd. Het is een mooi wit gebouw, zoals je die op andere plaatsen ook wel ziet, met een klein torentje. Het staat op een heuvel waardoor het nogal opvalt.

Haile ordent zijn aantekeningen en gaat weer door met de geschiedenisles. Hij vertelt vol vuur over zijn Eritrea en over het systeem voor gezondheidszorg dat tijdens de oorlog is opgezet. Hij noemt het zelfs uniek. Men heeft fabrieken gebouwd waar geneesmiddelen werden geproduceerd. Tijdens de oorlog werd er 's nachts gewerkt omdat er overdag bombardementen waren. De fabrieken waren heel primitief, maar toch. Men kon er zelf de medicijnen maken die nodig waren voor de vele gewonden.

De vrijheidsstrijders ontwikkelden in de loop van de oorlog ook een eigen onderwijssysteem. Het was lastig om met minimale middelen goed onderwijs te verzorgen. Er waren grote achterstanden en het analfabetisme kon niet weggewerkt worden en dus kan nog steeds

een groot deel van de bevolking niet klokkijken, lezen en schrijven. Na de bevrijding is in de wet vastgelegd dat onderwijs gratis is en dat iedereen er recht op heeft. Lager onderwijs wordt in de lokale taal gegeven. Op middelbare school wordt nu in het Engels lesgegeven.

Ze naderen Keren. Het is ondertussen flink warm geworden. De raampjes van de auto zijn helemaal opengedraaid. Veel verkoeling geeft het echter niet. Rond deze tijd rusten de meeste mensen uit. Je ziet de mensen in de schaduw bij elkaar zitten. Hier en daar zit men in groepjes koffie te drinken. De chauffeur rijdt langzaam. Hij wil de grote kuilen in de weg vermijden. Ze zijn nu in Keren en naderen een rotonde. Haile beduidt de chauffeur waar hij heen moet; de eerste weg rechts. Wim vraagt aan Haile waar ze heen gaan.

‘We hebben een afspraak in het *Keren Hotel* met een man die wellicht iets weet over je vader maar eerst lopen we een rondje door de stad. Of wil je liever eerst wat gaan drinken?’

‘Ik lust wel een drankje’, zegt Wim.

‘Dan gaan we eerst even naar het *Keren Hotel*’.

Het *Keren Hotel* ligt aan een kruispunt waar vijf wegen bij elkaar komen. Het is een verveloos pand, zoals veel panden in Keren. Ooit zal het fraai wit geweest zijn. Het terras is omgeven door een dichte haag zodat je vanaf het terras nauwelijks kunt zien wat er op straat gebeurt en andersom. Op een tafel naast de ingang staat een stoel en daarop een televisie. CNN staat aan en uit de twee extra speakerboxen knalt het laatste nieuws de wereld in. Wim en Haile gaan aan een leeg tafeltje zitten, niet te dicht bij de televisie. Het valt Wim op dat hier veel mannen traditioneel gekleed zijn, meer dan in Asmara.

‘De meeste vrouwen dragen hier gekleurde doeken. Daaraan kun je zien dat het moslimvrouwen zijn’, legt Haile uit. ‘Sommigen dragen ook een grote gouden ring door de neus. Je zult dat wel zien als we zodadelijk het stadje gaan bekijken.’

Als de ober komt, bestelt Haile twee *coca*'s. Op het terrasje zitten allemaal Eritrese mannen. Ze zijn druk in gesprek met elkaar. Wim en Haile hebben onderweg al zoveel met elkaar gesproken en Haile heeft hem zo volgestopt met feitjes dat er een stilte valt. In alle rust genieten

ze, elk met hun eigen gedachten, van hun drankje. Ook op het flesje cola staat het merk in drie talen.

Keren is een fraai stadje. Ze lopen een rondje door het centrum met zijn kleine straatjes en kleine winkeltjes. Vanaf de minaret van de witte moskee klinkt de oproep voor het middaggebed. Een stroom traditioneel geklede mannen loopt voor hen uit naar de moskee. Hier en daar zijn mannen zich nog aan het voorbereiden op de godsdienstoefening door nauwgezet hun voeten en handen te wassen. Het is een gezellige drukte op straat. Bij de overdekte markt zitten mannen achter trapnaaimachines kleding te maken. Ze maken van die mooie witte gewaden die veel mannen hier dragen. De kleding die af is, hangt in rijen aan de muur. In een zijstraat zit een aantal goud- en zilversmeden op een rij. In elke winkel zit iemand te werken en ondertussen te wachten op een koper. Haile vertelt dat goud en zilver in de regio gevonden wordt. Het wordt in de winkeltjes bewerkt tot traditionele sierraden. Het goud is water roder van kleur dan Wim in Nederland gewend is.

Na een uurtje wandelen en rondkijken zijn ze weer terug bij *Hotel Keren*. De persoon met wie Haile een afspraak heeft gemaakt, zit al te wachten. Het is een man van ca. 50 jaar, gekleed in een versleten broek, een donker shirt en een militair jack erover heen. Alsof het hier koud is, denkt Wim. Hij heeft een vriendelijke uitdrukking op het gezicht. Hij begroet Wim hartelijk met de gebruikelijke omhelzing en neemt hem daarna op van top tot teen. Hij zegt iets tegen Haile. Wim heeft geen idee waar ze het over hebben en weet zich niet zo goed een houding te geven. Hij weet niet eens hoe de man heet. Voordat hij iets kan vragen, neemt Haile het woord.

‘Dit is Yemane. Almaz heeft hem vanuit Asmara direct na ons gesprek gebeld om te vertellen waar we over gesproken hebben. Ze heeft hem gevraagd om te gaan zoeken. Aardig hè. En dat heeft hij ook gedaan.’

Wim is verrast door de mededeling van Haile.

‘Hij heeft gisteren en vanochtend een aantal oud-strijders gesproken en hen gevraagd of ze zich iets kunnen herinneren van je vader.’

Wim knikt vriendelijk naar Yemane om zijn waardering te laten blijken. Yemane knikt terug en zegt iets tegen Haile.

Haile vertaalt: 'Yemane vraagt of Eritrea je bevalt?'

Hij zou liever doorpraten over wat Yemane gevonden heeft. Hij antwoordt: 'Prima, Eritrea is een mooi land, mooi weer en de mensen zijn erg vriendelijk.'

Haile vertaalt weer. Yemane reageert daarop met een lang verhaal. Haile knikt telkens maar zegt niets. Als Yemane uitgesproken is vraagt Wim wat hij allemaal zei.

'Hij vertelt over een Engelsman waarmee hij bijna een jaar lang heeft opgetrokken tijdens de oorlog. Elk jaar weer komt die man voor een bezoekje naar Eritrea en logeert hij bij Yemane. Dan halen ze verhalen op uit de oorlog. Yemane en die Engelsman spreken onderling Arabisch. Yemane vraagt of jij misschien Arabisch of *Tigrinya* spreekt.'

'Je hebt hem gezegd dat ik alleen Nederlands en Engels spreek?'

'Ja, dat vindt hij niet zo leuk. Hij zou het liefst met je zelf willen spreken. Hij vindt het heel bijzonder dat je helemaal naar Keren komt om te zoeken naar sporen van je vader.'

'Heeft hij iets gevonden op zijn zoektocht?'

Haile zegt weer iets tegen Yemane en beiden kijken Wim aan.

'Ja, enkele mensen zeggen dat ze een blanke man uit Nederland hebben ontmoet. De beschrijving die ze van die persoon geven, verschilt nogal. Maar – goed nieuws - twee mannen, die tijdens de oorlog in Nakfa werkten, denken echt dat ze je vader ontmoet hebben. Ze willen graag een foto zien. Kan dat?'

Hij bedenkt zich geen moment en enthousiast haalt hij zijn mapje met foto's tevoorschijn en geeft het aan Yemane. Goed nieuws is dat.

Yemane en Haile bekijken de foto's stuk voor stuk heel aandachtig. Ze overleggen. Eén foto heeft hun de speciale belangstelling.

'Yemane wil deze foto graag meenemen om te laten zien aan die mannen uit Nakfa. Mag dat?'

'Natuurlijk', zegt Wim, 'maar kunnen we nu niet naar die mannen gaan?'

‘Nee dat kan niet. Ze zijn naar een begrafenis in een klein dorpje in het oosten dichtbij de grens met Sudan. Na het weekeinde zijn ze weer terug.’

Yemane zegt iets tegen Haile. Haile vertaalt: ‘Yemane is vrij zeker dat de beschrijving van de twee mannen overeen komt met deze foto. Het zou heel goed kunnen dat we beet hebben.’

‘Als het inderdaad mijn vader was, hebben ze dan nog iets verteld over wat hij deed en weten ze misschien waar hij overleden is?’

Haile vertaalt voor Yemane. Na wat heen en weer gepraat zegt hij: ‘Yemane heeft gehoord dat de blanke man waarover wordt gesproken via Sudan Eritrea binnenkwam. Hij zou een paar dagen in Nakfa zijn geweest bij het hoofdkantoor van de vrijheidsstrijders. Nakfa was in die tijd een bevrijde stad. Daarna zou hij met een konvooi meegereisd zijn naar Asmara om vandaar door te reizen naar het zuiden van Eritrea. Meer weet hij niet. Maar voor alles moeten we echter zeker weten dat het je vader is.’

Het zweet breekt bij hem uit. Zou dit echt waar zijn? Zou dit het eerste aanknopingspunt zijn in de zoektocht naar zijn vader? Zou Keren een keerpunt zijn?

Als ze afscheid genomen hebben van Yemane, zoeken ze de taxi op en gaan op weg terug naar Asmara. Onderweg vraagt Haile aan Wim wat voor man zijn vader was. ‘Had je een goede relatie met hem?’

‘Als puber had ik wel eens flink ruzie met hem, maar in het algemeen konden we best met elkaar opschieten. Ik zal je een voorbeeld geven. Toen ik een jaar of zestien was en ik zag dat mijn vader erg moe was, dan zei ik: ‘Kom op Paps, we gaan een eindje lopen’. En dan gingen we een blokje om. Soms wandelden we alleen door de wijk waar we woonden, soms door een stukje bos in de buurt. En dan praatte we honderduit over alles wat ons bezighield. Ik denk dat mijn vader ook tegen mij erg open was.’

‘Noem eens iets waar jullie over spraken?’

‘Over school, over mijn vrienden en wat die meemaakten, en natuurlijk over allerlei levensvragen. Je weet dat ik protestant ben opgevoed. Daar praatte mijn vader graag over. Hij had altijd wel een

interessante gedachte of een leuk verhaal.’

‘Herinner je nog zo’n verhaal?’

‘Even denken ... ja, over de zin van het leven. Mijn vader had het verhaal gehoord op de radio. Het ging om de vraag: waarom zijn we hier? Hij vertelde dat iemand zei: de zin van het leven is dat wij de vraag beantwoorden: wat is de zin van het leven? Daarom zijn we hier. Een mooi verhaal, vind je niet.’

‘Ik moet er even over nadenken. Weet je dat ik daar nog nooit over nagedacht heb. Waarom zijn wij hier ...?’

‘Dat meen je niet.’

‘Nee, echt niet. Waarom zijn wij hier? Dat is toch geen interessante vraag. We zijn toch hier omdat ... omdat we gewoon hier zijn, God wil dat.’

‘Vind je dat een bevredigend antwoord?’

‘Ja.’

‘Dan heb je de vraag uit dat verhaaltje beantwoord.’

Haile kijkt Wim vragend aan.

‘Je hebt de vraag beantwoord en dus heb je daarmee je leven zin gegeven en heb je de vraag beantwoord waarom we hier zijn. Dat is toch fraai, niet waar?’

Ze geven elkaar een knuffel als bevestiging.

Enkele uren later, vlak voor Asmara, gaat de chauffeur plots van de weg af een klein hobbelig weggetje in. Aan het eind staat een rond en geheel witgeschilderd huisje waarop een groot bord van coca cola is bevestigd. De chauffeur zegt iets tegen Haile. Haile moet lachen en vertelt Wim dat de chauffeur graag een drankje wil aanbieden. Haile wijst op het huisje en vertelt dat in de weekeinden het hier behoorlijk druk kan zijn met mensen die iets gebruiken. Nu is er niemand bij het ‘wegrestaurant’ te zien. Als de chauffeur de deur open doet, komt er vanachter het gebouw een meisje van een jaar of tien aanhollen. Ze blijkt de ober te zijn. Met z’n drieën lopen ze achter haar aan naar binnen. De chauffeur bestelt drie *fanta*’s. Ze pakken alle drie een stoel en gaan buiten zitten in de zon.

Haile praat ergens over met de chauffeur. Wim kijkt geïnteres-

seerd naar de huizen naast het wegrestaurant. Op de drempel van de voordeur van een van de huizen zit een vrouw met een klein kind. Naast haar ligt een hond te slapen. Een vredig gezicht. De vrouw is bezig met een soort noten. Hij kan niet zien wat het precies zijn. Met een steen slaat ze ze kapot. Met veel geduld sorteert zij de brokken. Achter haar staat een kastje op wielen en een houtskooloventje. Hij heeft zo'n oventje ook in Asmara op de markt gezien. Het wordt gebruikt om eten te koken en vooral om koffie op te zetten. Als Haile en de chauffeur uitgepraat zijn, vraagt Wim aan Haile wat de volgende stap is in de zoektocht naar sporen van zijn vader.

‘Heeft het wel zin om verder te gaan zoeken terwijl nog niet bekend is waar Yemane mee komt? Wat stel je voor?’

‘Ik vind dat je tijdens je bezoek aan Eritrea in ieder geval Massawa en de Rode Zee gezien moet hebben. Het is daar alleen erg warm – boven de veertig graden. Zelf wij vinden dat heet.’

‘Waarom moet ik naar Massawa, volgens jou? Denk je dat mijn vader daar geweest is?’

‘Dat zou kunnen, maar op grond van wat Yemane zei, denk ik dat de kans klein is dat hij daar geweest is. Heb je zin in een korte strandvakantie?’

‘Dat lijkt me leuk, hoewel ik hier niet ben voor leuke dingen, dat weet je. Ik vind het een goed idee om een korte vakantie te houden.’

‘Het probleem is dat ik morgen een bruiloft heb in Dekamhare. Een buurjongen gaat trouwen en daar wil ik graag heen. Een bruiloft is altijd een groot feest waar familie, vrienden en kennissen uitgenodigd worden. Je snapt dat ik daar niet graag ontbreek. Als jij morgen met een taxi naar Massawa gaat, dan kun je van de Rode Zee genieten en Massawa bekijken. Eventueel kun je ook naar de eilanden die voor de kust liggen gaan om te duiken of te vissen.’

‘Verliezen we dan niet teveel tijd? Ik kan maar twee weken hier blijven, dat weet je.’

‘Ik denk van niet. Als ik je maandag ophaal uit Massawa, dan weet ik misschien wat meer van Yemane en dan zien we wel wat de volgende stap is.’

Het lijkt Wim logisch.

Een uurtje later zijn ze terug in Asmara. In het hotel genieten ze samen van een drankje op de kamer van Wim. Haile probeert telefonisch in Massawa een hotel te boeken. Het lukt niet om telefonisch contact te krijgen.

‘Een stroomstoring, denk ik’, zegt Haile. ‘Ik blijf proberen.’

Pas na een groot aantal pogingen heeft hij contact. Het is in Massawa erg druk met toeristen en de meeste hotels in de stad zitten vol. Uiteindelijk blijkt in *Beachhotel Gurgusum* nog een kamer vrij te zijn. Dit hotel staat direct aan de Rode Zee met een prachtig wit strand maar ligt wel een paar kilometer buiten de stad. Hij vindt dat niet zo erg. Haile vertelt dat de reis van Asmara naar Massawa een hele bijzondere is. Van het hoogland, waarop Asmara ligt, loopt een fraaie route naar Massawa aan de kust. Over een afstand van ruim 100 kilometer passeert de weg een aantal bergruggen en daalt de weg ongeveer 2500 meter. De natuur en het weer veranderen enorm over de relatief korte afstand. Van lekker warm en een lage luchtvochtigheid naar behoorlijk heet en met een hoge luchtvochtigheid. Samen lopen ze naar beneden. Bij de balie geeft Haile door dat Wim de volgende ochtend vertrekt. Men belooft de rekening gereed te maken. Bovendien regelt hij dat er om tien uur weer een taxi voor de deur staat. Bij het afscheid geeft hij Wim een papiertje met een telefoonnummer erop.

‘Dit is het telefoonnummer van zijn moeder in Dekamhare. Als er iets bijzonders is, kun je me altijd bellen. Er staan overal telefoons, ook langs de straat en ook in Massawa. Dus als je bellen wilt ...’

Ze nemen hartelijk afscheid van elkaar met een Eritrese omhelzing.

‘Ben je een beetje tevreden, Wim? Vond je het een interessante dag?’, vraagt Haile.

‘Ik ben heel tevreden over jou’, zegt hij met een glimlach en geeft Haile een vriendschappelijk dreun op zijn schouder. ‘Veel over mijn vader hebben we nog niet gevonden. Maar ik denk wel dat we op de goede weg zijn.’

‘Dank je wel’, zegt Haile. ‘Ik wens je veel plezier in Massawa. Geniet van de Rode Zee, het is daar echt heel erg mooi. We zien elkaar maandag weer. Ik zoek je in de loop van de dag op in je hotel, is dat goed?’

‘Akkoord, ik zal zorgen dat ik er ben om je op te vangen.’

Haile loopt de *Liberation Avenue* op, Wim gaat naar zijn kamer. Hij is moe; een warme douche zal hem opfrissen.

Na het opfrissen, gaat hij op bed liggen. Hij werkt zijn dagboek bij en al schrijvend ziet hij het uitstapje naar Keren weer voor zich; het was een enerverende dag. Hij heeft een beter gevoel dan gisteren na het gesprek met Almaz. Dit is veel concreter, dit levert vast iets op. Maandag weet hij meer. Hij vindt het wel een gek idee dat hij Asmara en *Hotel Ambassador* gaat verlaten. Voor zijn gevoel is hij er nog maar kort geleden gearriveerd. En hij heeft Asmara nog lang niet helemaal gezien. Dinsdag aanstaande is hij al een week in Eritrea. Hij heeft veel waardering voor Haile die hem in contact heeft gebracht met enkele Eritreërs. Bovendien heeft Haile als een professionele gids hem prima ingelicht over de geschiedenis van Eritrea en hem rondgeleid door Asmara en Keren.

Na het diner in het hotel loopt hij nog een rondje door de stad; de *Liberation Avenue* af dan rechtsaf en de straat door die daaraan evenwijdig loopt. Het is gezellig druk op straat. Bij een Italiaans winkeltje koopt hij enkele ansichtkaarten van Asmara en een sleutelhanger met een inlands trommeltje eraan. Bij de moskee tegenover het bankgebouw is een kleine supermarkt. Daar koopt hij een fles Eritrese *Uso*; *Zibib* geheten. Het zijn souvenirs voor thuis.

Heet

Het T-shirt van Wim is grotendeels doorweekt van het zweet. Hij schat de temperatuur nu op meer dan 30 graden Celsius en de zon staat ongenadig te schijnen aan een bijna onbewolkte hemel. Hij is met de taxi nu ruim een uur onderweg van Asmara naar Massawa. Van de hoofdstad naar de kust van de Rode Zee, van *Hotel Ambassador* naar het *Beachhotel Gurgusum*, zonder Haile, zonder doel, alleen om te genieten van de kust als een doodgewone toerist, als een Europeaan op vakantie in een ver land. Even los van alle zorgen over de zoektocht naar zijn vader.

Een kilometer of tien vanaf Asmara heeft de chauffeur hem getraceerd. Hij stopte bij een groepje kinderen dat langs de weg stond met manden vol vruchten. De chauffeur koos er twee uit en betaalde de kinderen ervoor. De vruchten werden ter plekke door een van de kinderen geschild en daarna kreeg Wim er een. Het smaakte goed. Het leek een beetje op een perzik maar dan wat minder zoet. Hij sprak een van de kinderen in het Engels aan en kreeg keurig antwoord. Op zijn vraag waar deze vruchten groeien, volgde uitgebreide uitleg. Hij moest zelfs even meelopen naar een plek iets verderop waar de jongen hem de cactussen liet zien waar de vruchten aan groeien; *beles* heten ze. Om de scherpe stekels van de cactussen te vermijden worden ze met een blikje aan een lange stok eraf gehaald. De kinderen zijn daar heel handig in. Door het verkopen van de vruchten verdienen ze wat bij.

Het is een mooie rit met de taxi. De smalle asfaltweg kronkelt zich langzaam door het voortdurend wisselende landschap. Zo nu en dan hebben ze een adembenemend mooi uitzicht op een vallei met kleine dorpjes en eenvoudige huizen.

Tijdens het eerste stuk van de rit was de natuur groen; de dagelijkse regen in de hoogvlakte zorgt ervoor dat alles er groen en groeizaam uitziet. Gaandeweg komen ze in wat lager gelegen gebieden. De natuur is daar duidelijk droger en geler van kleur en ook is de temperatuur flink wat hoger.

De weg is geasfalteerd en prima berijdbaar. Hier en daar zijn er wel wat gaten in de weg maar die worden door de chauffeur behendig ontweken. Blijkbaar kent hij de weg goed. Bij elke onoverzichtelijke bocht toert hij een aantal malen om eventuele tegenliggers te waarschuwen; dat werkt goed. Ze rijden in een stroom auto's, meest vrachtauto's en taxi's, langzaam richting de kust. De kilometer teller komt alleen op de vlakke gedeeltes net boven de vijftig kilometer per uur. Bij het passeren van de bergruggen zijn het de vrachtauto's die de snelheid bepalen; zij kunnen slechts tergend langzaam tegen de hoogtes oprijden.

Het aantal bochten dat ze zijn gepasseerd, is ondertussen niet meer te tellen. Omdat de vangrail in Eritrea nog niet is ingevoerd, gaapt er zo nu en dan er een flinke afgrond naast de weg. Bovendien ligt er in de bochten vaak grind. Het zou dus makkelijk kunnen dat de auto slipt en zo de diepte inschuift. Wim vindt dat geen plezierig idee, zijn hoogtevrees zit hem in de weg. Net als zijn vader heeft hij daar flink last van. Het lijkt wel of het met het ouder worden erger wordt. Hij probeert zijn aandacht te richten op andere dingen langs de weg en zo te doen alsof het ingebeelde gevaar er niet is.

De chauffeur spreekt slechts een enkel woordje Engels en dus is het een autorit van het lange zwijgen. Hij draait bandjes met gedateerde westerse muziek afgewisseld met Eritrese muziek met van die typische Afrikaanse ritmes. Zo wordt de stilte een beetje gebroken. Bij bekende nummer fluit Wim wel eens een deuntje mee. De chauffeur reageert daar instemmend op. Hij ziet daarin een teken van waardering voor zijn muziekkeuze.

In een dorpje langs de weg wordt er gestopt. De chauffeur wijst op een cafeetje. Wim begrijpt dat hij voorstelt wat te gaan drinken; dat lijkt hem een goed idee. De chauffeur loopt zelfverzekerd naar binnen en groet de ober kameraadschappelijk, hij komt hier zeker vaker. Het

terras ligt in de schaduw van enkel bomen, dat is prettig. Ze zoeken er een plekje. Een groep slecht geklede mannen zit koffie te drinken; ze kijken verveeld op en volgen nauwgezet wat Wim en de chauffeur doen. Ook hier trekt een blanke veel aandacht. De ober, een jongen van een jaar of vijftien, komt aangesloft en veegt met een vies vaatdoekje vluchtig de tafel schoon. Als alle viezigheid verdwenen is, vraagt hij wat ze drinken willen. Wim kiest voor een flesje fanta en de chauffeur voor een coca. De drankjes komen uit een vrieskast en zijn dus heerlijk koel. Het oponthoud duurt niet langer dan een half uur. Als ze weer op weg zijn, valt het Wim op dat er langs de weg geregeld verroeste restanten van legerauto's en tanks liggen. Door met zijn handen een schietende beweging te maken en vragend 'Ethiopië' te zeggen, informeert hij bij de chauffeur of die restanten uit de oorlog afkomstig zijn. De chauffeur zegt iets waaruit Wim opmaakt dat het klopt zonder dat hij weet wat hij precies zegt. Vanaf dat moment wijst de chauffeur enthousiast op alle zaken langs de weg die aan de oorlog herinneren. En dat is nogal wat! Kapot geschoten huizen, een verroeste vrachtauto op z'n kop in de kant van de weg en eindeloze series kogelgaten in een witte betonnen brug over een drooggevalle rivier.

Sinds kort rijdt de oude stoomtrein van Asmara naar Massawa weer. Door de oorlog was de lijn geheel verwoest, met geld uit Europa is deze weer hersteld. Op een vlak stuk, vlak bij de rails stopt de chauffeur. Hij wil hem iets laten zien. Ze stappen uit en lopen het terrein op. De chauffeur wijst op de wagons die op een rangeerterrein staan. Iets verderop, bij een gebouw dat doet denken aan een verlaten station uit een westernfilm, staat de trein met een rij wagons erachter klaar voor vertrek. Er komen flinke rookwolken uit de schoorsteen van de locomotief en er lopen enkele mannen druk heen en weer. Wim houdt zijn videocamera gereed om een opname te maken. De warmte is nu echt drukkend en hij vraagt zich af hoe warm het in Massawa wel niet zal zijn. Even later springen de mannen op de locomotief, de trein vertrekt. De trein rijdt aarzelend weg, alsof hij wil zeggen: het is heet en ik doe rustig aan. Na een minuutje verdwijnt hij langzaam uit het zicht. Het geheel levert Wim mooie video-opnames op.

Wim bergt zijn camera op, pakt zijn sporttas uit de achterbak van

de taxi en zoekt een schoon T-shirt op. Het natte shirt kan hij uitwringen. De chauffeur ziet het en moet erom lachen. Hij heeft niet alleen een lange broek aan maar ook een shirt met lange mouwen en daarover een *bodywarmer*. En ... hij lijkt het niet eens warm te hebben. Als Wim het schone shirt aan heeft, stappen ze weer in; de laatste fase van de rit kan beginnen.

Het *Beachhotel* bestaat uit enkele lage witgeschilderde gebouwen. In de rechtervleugel, kamer nummer 139, heeft Wim een fraai uitzicht op de Rode Zee. De kamer bestaat uit twee eenpersoons bedden, een kast en een badkamer met douche. Het is meer een appartement dan een kamer; het heeft een eigen ingang en een eigen plaatsje voor de deur waar je kunt zitten. Op de deur zit een grot bord geschroefd waarop staat dat het niet verantwoord is waardevolle spullen achter te laten in de kamer. Hier is dus ook criminaliteit, denkt Wim, of is het alleen als preventie bedoeld? Het is duidelijk dat *Hotel Gurgusum* niet het niveau van *Hotel Ambassador* haalt. Het is er wel schoon en alles werkt, ook de airco. En dat is nodig want het is er moordend warm. Op de thermometer bij de receptie zag Wim dat het 46 graden Celsius is. Bovendien is de luchtvochtigheid zeer hoog. De douche werkt wel maar geeft maar een heel klein straaltje water.

Toen ze afscheid namen, beduidde de chauffeur dat hij ondertussen het ook warm had gekregen – zelfs hij. Achter in zijn auto had hij een zwembroek liggen en voordat hij terugging naar Massawa ging hij snel even zwemmen in de Rode Zee.

In de kamer is het goed uit te houden, door de airco is de temperatuur heel prettig. Toen Wim even op bed ging liggen, viel hij bijna direct in slaap en dat ondanks het geluid dat de airco maakt; of is het juist dankzij dat monotone zoemen. Het kost hem geen enkele moeite om even een dutje te doen. Dat was vroeger ook al zo als hij van school naar huis reisde met de trein. De trein was nog maar nauwelijks vertrokken of hij sliep al. En altijd was hij op tijd wakker om bij het goede station uit te kunnen stappen.

De moeder van Wim staat gespannen voor het raam op de uitkijk. Het

is een gure winderige winterdag, Wim komt terug van een middagje zwemmen in het nieuwe overdekte zwembad. In de krant zat een kortingsbon, als je die inleverde bij de kassa kreeg je vijftig procent korting. Het was heel gezellig in het bad. Het was behoorlijk druk, veel jongens en meisjes van school waren er en er werd flink wat 'keet' gemaakt. Zo noemen ze dat: keet maken, elkaar in het water duwen, de badmeester een beetje uitdagen, een balletje overgooien in het water en met elkaar zitten kletsen op de rand van het bad. Aan de uitdrukking op het gezicht van zijn moeder ziet hij dat er iets aan de hand is. Wat zou er kunnen zijn? Hij zet zijn fiets in de schuur en nog voordat hij die op slot heeft gezet en zijn zwemspullen van onder de snelbinders heeft gehaald, staat zijn moeder al achter hem.

'Wim, wil je zachtjes doen, binnen. Je vader is ziek thuisgekomen uit school. Nou ja, ziek ... Hij heeft wat problemen met een paar meisjes die erg vervelend hebben gedaan. Hij heeft een van de meisjes eruit gestuurd en aan het eind van de les stond haar vader ineens voor hem. Witheet was die man. Hoe hij het in zijn hoofd haalde om zijn dochter uit de klas te sturen.....! Een flinke woordenwisseling - ruzie zeg maar - volgde. En toen de directeur min of meer de kant van de boze vader koos, is hij boos weggelopen. Hij is onmiddellijk naar huis gekomen. Hij was helemaal overstuur en moest vreselijk huilen. Nu slaapt hij, daarom moet je zachtjes doen. Zul je echt zachtjes doen? Laat hem alsjeblieft even slapen, Wim.'

Hij begrijpt het. Dat zijn vader huilt, vindt hij niet zo gek, dat heeft hij wel eens eerder meegemaakt. Ruzie op school, is voor zover hij weet nog nooit eerder gebeurd. Hij loopt achter zijn moeder aan naar binnen, de keuken door, de kamer in. Onderweg legt hij snel zijn zwemspullen in de trap. Straks even in de was doen, denkt hij. Tot zijn verbazing ligt zijn vader helemaal niet te slapen. Integendeel, hij zit in zijn ochtendjas in de kamer met een lang zuur gezicht. Het is goed zichtbaar dat hij gehuild heeft.

Wim groet hem: 'Dag paps.'

Zijn vader zegt niets.

'Moet je niet gaan slapen, Theo?', zegt zijn moeder.

'Dat heeft geen zin', zegt hij met huilerige stem. Hij heeft zijn hoofd

in zijn handen en staart naar de grond. Zijn ochtendjas valt half open alsof hij op het punt staat om te gaan douchen.

‘Hoezo, geen zin?’

‘Wat hoezo? Snap je dat dan niet.’ Hij kijkt op met felle en verdwaasde ogen.

‘Nee, ik snap het niet, sorry.’

‘Niets heeft meer zin. Niks, niks, niks ...’ Het zegt de woorden met emotionele uithalen.

‘Echt Theo, ik snap niet wat je bedoelt. Je kunt beter gaan slapen, je bent helemaal overstuurd. Doe het nu maar.’

‘Je begrijpt me niet. Of je wilt me niet begrijpen. Niemand neemt me toch serieus. Niemand! De directeur niet, de leerlingen niet ... En nu stuur je me als een klein kind naar bed.’

Wim kent zijn vader zo niet. Er valt een pijnlijke stilte. Zijn vader kijkt naar de grond. Zijn moeder weet geen raad met de situatie. Hij wil graag wat zeggen. Hij wil hem troosten, zoals zijn vader hem troostte toen hij klein was. Hoe doe je dat? Hij weet het niet. Wat moet hij doen of zeggen?

‘Maar, ik neem u wel serieus’, flapt hij eruit. Hij spreekt zijn vader aan met *u* terwijl hij anders altijd *je* zegt. Net alsof hij daarmee extra respect wil tonen voor zijn vader.

Verrast en met grote waterige ogen kijkt zijn vader op. Er lijkt iets in hem te breken.

‘Ach, jongen’, zegt hij en dan, na een paar seconden, begint hij onbedaarlijk te huilen. Zijn moeder slaat een arm om zijn vader en wenkt Wim dat hij maar de kamer uit moet gaan. Ze moeten even alleen zijn, Wim is daarbij teveel. Hij gaat de kamer uit en gaat op de trap zitten. In de kamer hoort hij het snikken van zijn vader. Wat een vreselijk geluid. Hartverscheurend. En tussen de snikken door zegt zijn vader telkens: ‘Wat heeft het nog voor zin? Wat heeft het nog voor zin ...?’

Wim is bang, dit heeft hij nog nooit meegemaakt. Zijn vader is in paniek. Hij zal toch niet ...???

‘Wilt U met paps zijn? Hij heeft het moeilijk’, bidt Wim.

Voor het eten wil Wim nog even zwemmen in de Rode Zee. Alleen gekleed in zwembroek en gewapend met zijn handdoek gaat hij naar buiten. Het rulle zand voor de deur is zo heet dat hij onmiddellijk weer naar binnen vlucht om zijn sportschoenen aan te doen.

Het is druk op het strand voor het hotel. De meeste strandstoelen zijn bezet en in het water zijn vele tientallen mensen aan het zwemmen. De zon brandt. Had hij zich vooraf niet moeten insmeren met zonnebrandolie om te voorkomen dat hij verbrandt? Hij besluit eerst te gaan zwemmen en daarna de olie op te zoeken. Op het strand, net bij de waterlijn, liggen drie betonblokken. Veel zwemmers laten daar hun handdoek en schoenen achter om daarna het water in te gaan. Hij volgt aarzelend hun voorbeeld. Als zijn schoenen maar niet gestolen worden. Hij heeft redelijk nieuwe *Nikes* aan en die raakt hij niet graag kwijt. Waar laat hij bovendien de sleutel van zijn kamer? Hij neemt de gok, doet zijn schoenen uit, stopt de sleutel in een schoen, rolt het geheel in de handdoek en legt het pakketje op de stenen. Als hij tussen de donkergekleurde Eritreërs het water in loopt, voelt hij zich toch wel heel erg wit; een *white honky* in zwembroek.

Het water is warm, erg warm zelfs, alsof je in een te warm kinderbadje stapt. Afkoeling geeft de zee dus niet of nauwelijks. Ook in de diepere gedeelten is het nauwelijks koeler. Hij besluit een stukje de zee in te zwemmen om te zien of het verderop wat frisser is. Al snel is hij de enige die zo ver het water in is. Waarom zou dat zijn, het is hier toch niet gevaarlijk? Voorzichtig laat hij zich zakken. Ook een paar meter onder water is het niet veel koeler. Jammer is dat. Hij besluit terug te zwemmen en probeert even tempo te maken. Al snel krijgt hij het nog warmer; niet doen dus! Hij begint te zweten, zelfs tijdens het zwemmen, het moet hier wel heel erg heet zijn. Daar waar het water ongeveer tot zijn schouders komt, gaat Wim staan. Hij is niet de enige die dat doet. Een rij Eritreërs staat ongeveer op dezelfde diepte gezellig met elkaar te praten. Anders dan in Nederland zijn hier geen spelende kinderen met luchtbedden of ballen. Het enige dat men doet is praten.

Opeens hoort Wim in onmiskkenbaar Rotterdams: 'Ken ik jou niet ergens van?' Het komt van een meisje achter hem. Ze spreekt een ander meisje aan dat langs zwemt samen met een jongen. Zo te zien is

het haar vriend. Die vriend kijkt heel verbaasd, blijkbaar verstaat hij niet wat er gezegd wordt.

Het meisje reageert: 'Ja, dat klopt. Je kent me van de toiletten.'

Van de toiletten? En dan blijkt uit het gesprek dat de beide meisjes elkaar tijdens de reis ontmoet hebben bij de toiletten in het vliegtuig. Ze beginnen direct verhalen uit te wisselen en druk gebarend lopen ze verder de zee in. Hij probeert de gezichten te onthouden, dan kan hij ze straks eens aanspreken. Of zouden ze al doorhebben dat die blote blanke meneer ook uit Nederland komt? Na nog een beetje rondgekeken te hebben, loopt hij langzaam het water uit; zijn schoenen en handdoek liggen er nog. Daar waar het water van de zee nog net komt, gaat hij liggen, half in het zand, half in het water. De zon brandt op zijn schouders. Hij kijkt naar de Rode Zee en de zwemmende mensen. In de richting van Massawa ziet hij een pier met daarop een wit gebouw. Een restaurant? Verder is de zee geheel leeg en de lucht strak blauw. Op het zandstrand voor het hotel loopt een kameel met een begeleider. Tegen betaling mag je op de kameel zitten en kan er een foto gemaakt worden. Twee gezinnen gaan met z'n allen bij en op de kameel zitten. De eigenaar van de kameel maakt daarna een foto van de groep, het trekt allemaal veel bekijks. Dat zullen wel in Europa wonende Eritreërs zijn, denkt hij. Hij ziet de Nederlandse meisjes niet meer.

Op zijn kamer begint Wim een nieuw boek te lezen: *De stelling van de papegaai*. Een roman van honderden pagina's gaat over de geschiedenis van de wiskunde. Op wonderlijke wijze krijgt een gezin in Parijs de beschikking over een gigantische bibliotheek met kostbare wiskundeboeken. In die boeken beginnen ze een gezamenlijke speurtocht naar de geschiedenis van de wiskunde. Daarbij komt een zeer bijzondere papegaai het gezin versterken. Die papegaai kan praten en op het juiste moment geeft het beest zelfs tips. Ook al weer een zoektocht, denkt hij. Het lijkt wel of iedereen op zoek is. De één zoekt naar sporen naar zijn vader, de ander naar geluk en weer anderen zoeken naar de grote lijnen in de geschiedenis van de wiskunde. Het boek is boeiend geschreven; daar kan hij nog vele uurtjes mee zoet zijn.

Wim kijkt op zijn horloge, het is half vijf in de ochtend. Het is ineens heel stil geworden in zijn kamer en ook van buiten dringt geen enkel geluid zijn kamer binnen; de airco is uitgegaan. Hij gaat zijn bed uit en draait aan de knoppen, maar er gebeurt helemaal niets. Hij loopt naar de deur en doet de lichtschaakelaar aan en uit. Ook niks. De elektriciteit is dus uitgevallen! Het is nog niet eens helemaal licht buiten; het schemert nog volop. Hoe lang zou de airco het al niet meer doen? Hij doet voorzichtig de buitendeur open. Een muur van warmte komt hem tegemoet. De airco is waarschijnlijk nog niet zo lang uit. Hij deinst voor de warmte terug en doet gauw de deur weer dicht; het koelt hier in de nacht maar een heel klein beetje af.

Hij gaat weer op bed liggen en probeert te slapen in de hoop dat de airco snel weer aan zal gaan. Het slapen lukt niet meer omdat de warmte naar binnen kruipt en de temperatuur behoorlijk snel stijgt. Bij elke beweging – hoe klein ook – breekt het zweet hem aan alle kanten uit. Hoe lang zou het duren voordat er weer elektriciteit is en de airco voor de broodnodige afkoeling kan gaan zorgen? Hij probeert zich te concentreren op een leuke herinnering in de hoop snel in slaap te vallen. Een uurtje dommelt hij weg, daarna wordt hij - badend in het zweet - wakker.

Het is ondertussen licht geworden en de zon schijnt door een dunne wolkenlaag, alsof er een matglas raam zit tussen de aarde en de zon. Hij besluit naar buiten te gaan en even te gaan zwemmen. Hij is bepaald niet de enige die op dat idee is gekomen. Zouden al die mensen ook last hebben van de hitte? De airco is zeker niet alleen bij hem uitgevallen. Van veel hotelkamers staat de buitendeur open; dat zouden ze niet doen als de airco zou werken. Het water van de zee is nog steeds erg warm. Op het strand zijn de parasols bij de strandstoelen weggehaald. Op een aantal stoelen liggen mensen te slapen. Zouden die dat doen om de hitte in de kamers te ontlopen of zouden het illegale kampeerdere zijn?

Een beetje opgefrist door de duik in het lauwe water van de zee loopt Wim langzaam terug naar zijn kamer. Zou de elektriciteit het nu weer doen? Zou de airco weer vrolijk brommen? Zou de kamer weer

gerieflijk afgekoeld zijn? Helaas, het is nog steeds stil in zijn kamer; geen elektriciteit en geen airco. Het is er niet alleen stil, maar ook vervelend warm. Hij besluit naar de receptie te gaan om te informeren wanneer er weer elektriciteit is.

‘Hopelijk vandaag nog’, zegt de mevrouw achter de balie met een bezweet gezicht. ‘Het is erg warm, hè. Ook voor ons’, voegt ze er troostend aan toe. ‘Maar helaas kan ik niet exact zeggen wanneer het allemaal weer werkt.’

Het is een schrale troost te weten dat ook de Eritreërs het ook erg warm vinden. Op het terras bestelt hij een cola. Als de serveerster het drankje brengt, blijkt ook de cola lauw geworden te zijn. Het smaakt hem niet. Het zweet loopt in straaltjes langs zijn lijf. Hij is misselijk van de hitte en door het afvegen van het zweet is de huid van zijn voorhoofd pijnlijk geworden. Tot zijn verbazing lopen de serveersters dik gekleed te bedienen, zij lijken helemaal geen last te hebben van de hitte.

Hij loopt langzaam terug naar zijn kamer. Als hij weer op bed ligt, gaan zijn gedachten naar zijn vader. In gedachten ziet hij hem lopen op het strand van *Beachhotel Gurgusum*. Gekleed in zijn zwembroek ziet hij hem met een handdoek over zijn arm in de richting van de zee lopen. Zou zijn vader Massawa bezocht hebben? Zou het toen ook zo warm zijn geweest? Starend naar het plafond bedenkt hij wat hij nu weet op de zesde dag van zijn verblijf in Eritrea? Haile zet zich echt goed voor hem in. Almaz kon hem niet echt helpen. Wat de tocht naar Keren heeft opgeleverd, is nog niet duidelijk. Komt Yemane iets te weten bij die mannen? Hij heeft beloofd dat hij morgen aan hen de foto van zijn vader te laten zien. Zal Yemane daarna naar Haile bellen of neemt Haile het initiatief? Hij weet niet wat ze hebben afgesproken.

Het is vandaag zondag. Het liefst zou Wim een koele kerk opzoeken om rustig bij te komen. Om na te denken over wat hij in Eritrea meemaakt, om te bidden, om zijn zorgen te delen, om bij te tanken bij het zingen en luisteren, om weer moed te krijgen om verder te gaan. Hij zou naar Massawa kunnen gaan om daar een kerk op te zoeken. Hij heeft echter de moed niet om in deze hitte in een taxi op pad te gaan. De hitte houdt hem gevangen in zijn hete kamer die nog altijd koeler is dan buiten. Gekleed in alleen een sportbroek ligt hij op

zijn rug op bed; de benen gespreid, de armen slap langs de zijkant van het bed. Met de ogen dicht en een natte handdoek over zijn gezicht probeert hij te ontspannen en de hitte te vergeten. Hij moet proberen niet te bewegen. Als hij stil ligt, gebruikt hij de minste energie en is de hitte misschien te dragen.

‘Ik ben blij dat die hitte weer over is’, zegt zijn moeder. Het stortregent buiten en in de verte klinkt de donder van een naderende onweersbui. Zijn vader heeft haastig de tuinstoelen en de andere spullen vanuit de tuin binnengehaald en met z’n drieën staan ze te kijken naar de regen. Het gezicht van zijn moeder is rood, niet van de zon maar van de hitte. Met een grote zakdoek van zijn vader veegt ze haar bezwete gezicht af.

‘Een mens is niet gemaakt voor deze hitte, zegt zijn moeder, ‘geef mij maar een temperatuur van een graad of achttien en wat wolken in plaats van deze hitte.’

‘Je moet je niet zo druk maken. Als je maar rustig aan doet is het goed uit te houden. Doe net als ik, houd je rustig’, werpt zijn vader tegen.

‘Ik kan er blijkbaar ook slecht tegen. Ik lijk wel een echte zoon van m’n moeder te zijn, zegt Wim en geeft zijn moeder met zijn elleboog een por.

‘In dat opzicht wel’, zegt zijn vader, ‘maar dat is dan ook wel ongeveer het enige.’

‘Helemaal niet, hij lijkt ook echt op mij. Maak je geen illusies. Het is mijn zoon.’

Wim moet erom lachen. Als zijn vader en moeder dergelijke gespeelde ruzietjes uitvechten, dan zijn ze in goeden doen. Hij ziet de kans schoon om voor te stellen ijs te gaan halen bij de cafetaria op het plein. Zijn voorstel valt in goede aarde bij zijn ouders. Zijn vader gaat met hem mee. Samen lopen ze onder een grote paraplu naar het plein, naar de cafetaria die van dat heerlijk softijs verkoopt. Een kwartiertje later zijn ze terug met een grote beker met daarin een halve liter vanillesoftijs. Triomfantelijk zet Wim de beker op tafel. Zijn moeder heeft al schaalpjes klaargezet. Met z’n drieën aan doen ze zich tegoed aan het overheerlijke ijs. Buiten verjaagt de onweersbui de hitte.

Om drie uur in de middag gaat hij opnieuw naar de receptie om te informeren hoe het staat met de elektriciteit. Het is druk op het strand, op het terras en in het water. Alle standstoelen zijn bezet en een lang lint aan badende mensen is in de zee. Hij is niet de enige die graag weten wil hoe het staat met de elektriciteit, allerlei mensen - Eritreërs en anderen - informeren hoe het ermee staat. De man achter de balie vertelt geduldig dat er problemen zijn in de centrale in de buurt van Massawa. Hij kan helaas niet zeggen wanneer het euvel verholpen is. Het kan uren, maar ook wel tot de volgende dag, duren.

Enigszins aangeslagen loopt hij terug naar zijn kamer. Dit had hij zeker niet verwacht. Hij kan niet tegen die enorme hitte. Onderweg komt hij een van de meisjes uit Nederland tegen. Ze sleept een zware koffer achter zich aan en heeft bovendien een grote rugzak om. Het is duidelijk; ze vertrekt. Hij verzuimt haar aan te spreken maar haar vertrek brengt hem wel op een idee. Hij kan natuurlijk ook weggaan naar de hoogvlakte, naar Asmara of naar Dekamhare waar Haile is. Daar is het zeker veel koeler, daar kan hij weer opgelucht ademhalen. Maar, dan kan hij niet naar Massawa gaan om de stad te bekijken en dan zal hij ook niets zien van de prachtige eilanden voor de kust. Voor zijn kamer blijft hij staan om naar de Rode Zee te kijken. Hij kijkt naar de mensen die aan het zwemmen zijn, naar de toeristenkameel op het strand en naar de brandende zon. Als hij nu weggaat, komt hij misschien nooit meer bij de Rode Zee.

Vlucht

Er is geen enkele plek meer om uit te hijgen. De verstikkende hitte is overal. De elektriciteit is uitgevallen en dus doet de airco het niet. Er blijft dus maar één optie over: vertrekken. En vertrekken betekent in dit geval een taxi nemen en zo snel mogelijk van de kust vandaan, de binnenlanden in, naar hoger gelegen oorden. Daar zijn weliswaar wolken en daar kan het flink regenen, maar daar is tenminste niet die verzengende hitte. Daar kun je weer adem halen, daar kun je actief zijn. Het besluit is snel genomen.

Wim loopt eerst naar de receptie om zijn vertrek uit te leggen. De deuren van de ruimte, waarin de receptie gevestigd is, staan wijd open. Alsof men daarmee elk zuchtje wind, hoe weinig ook, ter verkoeling wil binnen laten. Heel anders dan bij de aankomst gisteren. Toen bleef de deur nauwkeurig gesloten om de warmte buiten te sluiten en de airco zijn werk te laten doen. Hij vertelt zijn besluit aan de dames achter de balie en men kijkt er niet eens gek van op. Blijkbaar zien ze aan hem dat hij last heeft van de hitte en wellicht is hij ook niet de enige die vertrekt want de meeste sleutels van de kamers hangen aan het bord. Of zouden de gasten van die kamers allemaal een uitstapje maken naar Massawa of naar de eilanden voor de kust?

Hij loopt enigszins opgelucht door het besluit dat hij genomen heeft terug naar zijn kamer. In minder dan tien minuten heeft hij zijn complete bagage ingepakt. Hij gaat nog even op het bed zitten om uit te hijgen en om met een handdoek zijn bezwete gezicht af te vegen. Toch jammer, waarschijnlijk komt hij maar één keer in zijn leven bij de Rode Zee en nu gaat hij voortijdig weg. Als hij weer enigszins op adem is, probeert hij door zijn hoofd nat te maken onder de douche

wat verkoeling te krijgen. Het water is lauw en ruikt onfris. De verkoeling duurt maar heel even. Hij sjouwt met zijn zware koffer en de rest van zijn bagage door het rulle zand naar de uitgang waar enkele gele taxi's in de schaduw staan te wachten op klanten. Er staat een groepje mannen bij de auto's te praten. Hij zet zijn bagage bij de eerste auto en vraagt wie er zin heeft in een ritje naar Dekamhare. Twee chauffeurs begrijpen onmiddellijk de boodschap en geven aan wel interesse te hebben. Zonder dat hij de kans krijgt verder iets te zeggen, ontstaat er een pittige woordenwisseling tussen de twee chauffeurs waaruit hij opmaakt dat ze onderling de opdracht betwisten. Hij heeft geen zin in discussies; hij wil slechts weg, weg van de hitte. De discussie gaat door en om het probleem op te lossen vraagt hij tactvol wie welke auto heeft. De ene heeft een oude – in Nederlandse termen zeer oude – Fiat-stationcar. De ander heeft een Japanner van zeker vijftien jaar oud. Waarschijnlijk heeft die in betere tijden in Europa gereden, een sticker met de D van Duitsland zit nog achterop. Hij kiest voor de laatste en daarmee is het probleem opgelost. Voor 500 nakfa heeft hij een taxi die hem Dekamhare brengt. Mokkend loopt de andere chauffeur weg.

Terwijl de chauffeur zijn bagage in de auto laadt, loopt hij nog even naar de receptie. Hij wil proberen Haile in Dekamhare aan de telefoon te krijgen. Pas na een keer of vijf proberen, gaat de telefoon over. Er wordt echter niet opgenomen; niemand thuis. Wat te doen? Moet hij wachten tot hij Haile gesproken heeft of kan hij de gok nemen en op zijn eigen houtje naar Dekamhare gaan. Hij besluit toch te vertrekken; onderweg of in Dekamhare ziet hij wel verder. Er is altijd wel een slaappleats, denkt hij, als het niet bij Haile kan dan wel ergens anders. Hij verbaast zich erover dat hij zo laconiek reageert. In Nederland zou hij zich hoogst ongelukkig gevoeld hebben met de gedachte dat hij niet weet waar hij kan logeren, maar hier heeft hij maar één doel: naar de koelte. Haile heeft verteld dat zijn moeder tegenover een witte kerk woont. En die kerk staat bovendien op een heuvel. Dat moet toch met de hulp van de chauffeur te vinden zijn.

De taxi is klaar voor vertrek, de bagage zit in de kofferbak. Half gesmolten, met rood hoofd van warmte en opwindning stapt Wim in; de reis begint - op weg naar de koelte. Hij heeft nauwelijks iets gegeten

en toch heeft hij een misselijk gevoel in zijn buik. Omdat er voor de lange rit nog even getankt moet worden, gaat de chauffeur eerst richting Massawa, zo ziet hij toch nog iets van de beroemde havenplaats. Hij heeft er echter weinig aandacht voor, zijn aandacht wordt volledig bepaald door de hitte en de misselijkheid. Als de tank weer vol is, begint de reis echt, van de kust weg, van de oostelijke grens van Eritrea naar het westen, de binnenlanden in op weg naar de hoogvlakte. De chauffeur spreekt behoorlijk Engels en vindt het leuk hem te wijzen op allerlei bezienswaardigheden. Hij is echter te moe om te reageren op wat de chauffeur allemaal vertelt. Hij is kotsmisselijk.

Oom Dick, de oudste broer van zijn vader, heeft een grote bloemenzaak. Wim logeert daar in de vakantie. Het is al de derde keer dat hij er op bezoek is. Het is zondag en dan gelden er bij oom Dick strenge regels. Behalve naar de kerk gaan, mag er bijna niets. Lezen mag, dat wel, maar fietsen, voetballen en op straat spelen mogen niet. Zijn oom en tante hebben geen kinderen en dus is hij enig kind in huis. Het is een warme zomerse zondagmiddag en hij heeft weliswaar een dik boek meegenomen maar hij heeft geen zin om erin te lezen. Buiten is het meer dan dertig graden Celsius en verveeld dwaalt hij wat door het huis. Met zijn handen diep in zijn zakken loopt hij door de lege en donkere bloemenwinkel. De rolluiken voor de ramen zijn naar beneden en de snijbloemen staan in de koelcel in de kelder. Het is er schemerig en kaal. Oom Dick heeft gisteren de potplanten voorzien van een extra scheutje water, anders gaan ze slap hangen. De gedachte aan de koelcel brengt hem plots op een goed idee. Snel haalt hij het boek uit zijn slaapkamer en met een stoel uit het kantoortje verhuist hij naar de koelcel. Voorzichtig schuift hij de emmers met bloemen op zij en zo krijgt hij zijn eigen gekoelde plekje om te lezen bij de schamele verlichting. Spoedig is hij verdiept in zijn boek. Dat gaat goed. Een heerlijk plekje om te lezen. Na een poosje krijgt hij het echter koud maar met een stofjas aan van zijn oom, die hij van de kapstok in de kelder heeft gehaald, is dat snel verholpen. Het boek is spannend en de tijd gaat snel. Juist als hij besluit maar eens boven te gaan kijken bij zijn oom en tante, gaat de deur open.

‘Wat doe jij hier in vredesnaam?’, zegt zijn oom verbaasd en ook enigszins geprikkeld.

‘Lezen’, stamelt Wim.

Hij loopt met een gevoel alsof hij betrapt is bij iets ernstigs de koelcel uit. Onderwijl probeert hij snel de stofjas uit te doen. Dan wacht hem een onaangename verrassing. Als een blok beton valt de warmte op hem en nog voor zijn oom hem kan grijpen zakt hij in elkaar. Volkomen buiten bewustzijn zakt hij op de grond. Als hij weer bijkomt, staan zijn oom en tante bezorgd bij hem. Hoe lang heeft hij daar gelegen? Zijn maag draait om en voor dat hij iets kan zeggen of doen, moet hij overgeven. Een golf braaksel komt op de grond van de kelder terecht over zijn broek en schoenen. Een zure lucht verspreid zich door de kleine ruimte. Dat is je straf, denkt hij.

Wim vraagt de chauffeur even te stoppen. Aan de kant van de weg leegt hij zijn maag; hij is ziek van de hitte. Als alles eruit is, blijft hij nog even staan om bij te komen, dat had hij niet verwacht. Als hij weer in de auto zit, voelt hij zich opgelucht, blijkbaar zat de inhoud van zijn maag hem behoorlijk dwars. De chauffeur is enigszins bezorgd en vraagt of hij iets drinken wil. Hij heeft nog een flesje cola in de auto. Is dat verstandig, cola drinken als je misselijk bent? Hij heeft echter zo’n gore smaak in zijn mond dat hij besluit een klein slokje te nemen. Het doet hem goed. Hij stapt weer in en in een rustig tempo wordt de reis voortgezet. De misselijkheid is daarna vrij snel vertrokken. Ontspannen gaat hij er eens voor zitten, nog even en dan is de hitte echt voorbij.

Aan het rustige rit komt onverwacht een einde. Op een onoverzichtelijk stuk weg, net na een scherpe haarspeldbocht, loopt er plots een kudde magere en kale schapen op de weg. Ze versperren compleet de doorgang; er is geen doorkomen aan. Er lopen wel vaker zomaar beesten op de weg. Meestal gaan die door eens flink te toeteren vlot aan de kant. Nu hebben twee schapen duidelijk andere bedoelingen. En de chauffeur lijkt ook niet van plan vaart te minderen. Zo nam hij overigens ook de meeste haarspeldbochten; flink trekken aan het stuur en zo min mogelijk remmen. De twee dwarsliggers gaan nog steeds

niet op zij. Ze staan stil, kijken vragend in de richting van de snel naderende gele auto en lijken te willen zeggen dat stoppen toch echt de beste oplossing is, maar daar rijdt de auto te snel voor en het toeteren lijken ze niet te horen. Dat loopt op een botsing uit, denkt Wim angstig. De chauffeur lijkt het onvermijdelijke te beseffen en begint uit alle macht te remmen. Wel wat laat, maar toch. Maar, dan blijkt dat remmen met gladde banden niet zoveel zin heeft. De auto schuift bijna ongehinderd - en keurig recht - door in de richting van de schapen. Hoe zal dat aflopen? Het ene schaap kiest eieren voor zijn geld en springt weg, maar wat doet die andere? Wim zet zich schrap met zijn handen tegen het dashboard en verwacht een klap. In gedachten ziet hij zich al na de botsing met het schaap op de motorkap in de afgrond terechtkomen. Maar dan, op het allerlaatste moment, springt het schaap omhoog, de auto half ontwijkend. Het krijgt een tik van het linkerspatbord en met een boog en een noodkreet belandt het in de kant van de weg. Daar springt het weer overeind en rent het weg, de bosjes in. De auto schuift nog even door en komt een paar meters verder kreunend tot stilstand. Dat was echt op het nippertje!! Wim kijkt woedend naar de chauffeur, waarom remde hij niet eerder? Hij zag die beesten toch lopen? Waarom zou je zo'n risico nemen? De chauffeur lacht hem vriendelijk toe met zijn fraaie witte tanden ontbloot. Hij is blijkbaar niet onder de indruk. Hij geeft weer gas en neemt niet eens de moeite om te kijken of de auto misschien beschadigd is. Wim kan de nonchalance niet waarderen.

Na een uurtje rijden is de ergste hitte voorbij. Hij haalt opgelucht adem. In een plaatsje met de mooie naam Ghinda wordt er gestopt. De chauffeur blijkt hier te wonen. Hij nodigt Wim uit met hem mee te gaan om bij hem thuis wat te gaan drinken. Als hij de auto heeft afgesloten, volgt Wim hem door een klein poortje in een lange muur evenwijdig aan de weg. Ze komen in een boomgaard, aan het einde ervan staat een rij kleine witte huizen. De chauffeur vraagt of hij zin heeft in koffie. Ondanks de hitte en ondanks dat zijn maag overstuur is, heeft hij best trek in koffie. Het is al weer enkele dagen geleden dat hij voor het laatst koffie heeft gedronken. Ze komen bij een pas geschilderd huis, de bussen verf staan nog buiten. Er lopen kinderen om

het huis die druk zijn met zelfgemaakt speelgoed van ijzerdraad. Hij blijft even staan om naar het speelgoed te kijken. Op ingenieuze wijze hebben de kinderen van ijzerdraad en blikjes een autootje gemaakt waarmee ze doen alsof ze rondrijden. De chauffeur spreekt hen aan, ze pakken de auto van ijzerdraad op en lopen mee naar huis. Het blijken zijn kinderen te zijn. Als ze het huis binnen gaan, wordt Wim hartelijk begroet door een jonge Eritrese vrouw, de echtgenote van de chauffeur. Ze heeft een mooie jurk aan met bloemetjesmotief en een witte doek om haar schouders en hoofd. De kinderen komen ook één voor één een hand geven. Op de binnenplaats zit een meisje in spijkerbroek en T-shirt – een dochter – achter een zwart vierkant kacheltje met kolen erop waarop een zwart koffiekannetje staat. Net zo een als hij bij het ‘wegrestaurant’ heeft gezien. Met een rond rieten waaiertje maakt ze wat wind om het vuurtje wat op te stoken. Er staan kleine kopjes van porselein op een dienblad klaar en het geheel staat op een klein kastje op wieltjes. Het is alsof er op hen gerekend is. De chauffeur nodigt Wim uit te gaan zitten op een laag krukje. Daarna gaat iedereen zitten op een laag krukje of een blok hout. Het meisje geeft Wim vriendelijk en met een lichte buiging een hand. Daarna schenkt ze uit de koffiekannetje heel voorzichtig de koffie in. Ze doet dat in één beweging zodat ze wat koffie knoeit tussen de kopjes op het dienblad. Ze wil suiker in de kleine koffiekopjes doen. Net op tijd kan hij haar waarschuwen dat hij geen suiker in de koffie gebruikt. Ze lacht enigszins verbaasd, ze is dat zeker niet gewend. In de andere kopjes doet ze twee grote scheppen suiker. De koffie smaakt goed, lekker sterk. Zou zijn maag ertegen kunnen? Er wordt door een van de kinderen een groot rond brood gebracht. De chauffeur breekt het in stukken, spreekt een kort gebed uit en deelt het uit. Ook Wim krijgt een stuk. Het smaakt goed. Na het eerste bakje doet het meisje extra water in de koffiekannetje en laat het geheel weer koken. Als het flink kookt en de koffie bijna uit het kannetje komt, giet ze het uit in een metalen kannetje met een steel. Als de koffie weer iets is afgekoeld wordt het weer teruggedaan. In de nauwe hals van de koffiekannetje doet ze een prop haar dat dient om te voorkomen dat er prut in de koffiekopjes komt. Ook het tweede kopje koffie is prima en iets minder sterk. En het derde is nog wat

minder sterk. Wim geniet van de koffie en van de rust. De kinderen zitten op een eerbiedige afstand toe te kijken hoe die witte meneer de koffie drinkt en stukken brood eet. De chauffeur vertelt ondertussen over zijn kinderen; hij is duidelijk trots op hen. Het is mooi weer, de temperatuur is goed en de hitte van *Beachhotel Gurgusum* lijkt al weer ver achter hen.

Voordat ze uit Ghinda vertrekken, overlegt de chauffeur met een groepje mannen die op een schaduwrijk plekje onder de bomen zitten te praten. Aan hun bewegingen te zien, heeft hij iets gevraagd over de route die hij nemen moet naar Dekamhare. Er wordt druk gewezen en een toevallig langslopende man wordt ook in het gesprek betrokken. Even later weet de chauffeur genoeg, hij loopt naar de auto en wenkt Wim dat hij wil vertrekken. Twee van de kinderen van de chauffeur staan aan de overkant te wuiven. Beiden wuiven terug. Wim informeert wat de chauffeur met de mannen besproken heeft. Hij vertelt dat hij gevraagd heeft of er problemen zijn met de weg. Het heeft de afgelopen dagen erg hard geregend en dan kunnen de wegen geblokkeerd zijn door blubber of door rotsblokken. Er zijn nu geen grote problemen, volgens de mannen. Het is de laatste etappe op weg van Massawa naar Dekamhare.

In de bochten en bij oneffenheden in de weg is duidelijk voelbaar dat de auto, naast nieuwe banden, ook toe is aan nieuwe schokbrekers. Een onheilspellend bonkend geluid is duidelijk hoorbaar. Het lijkt de chauffeur niet te deren. Het interesseert Wim ook niet zo veel want ze rijden nu op een recht stuk weg in een vallei tussen twee bergruggen. Dit stuk weg is niet gevaarlijk en er zijn ook geen plotseling overstekende dieren. Na zo'n 20 kilometer slaan ze links af in de richting van Dekamhare. De weg rechtdoor gaat naar Asmara. Er staat een handwijzer bij de driesprong en dat komt niet zo vaak voor. Onmiddellijk is duidelijk dat deze weg minder goed onderhouden is dan de weg van Massawa naar Asmara. Er liggen grote stukken steen op de weg en door de regen ligt er in de bochten een flinke laag blubber. Ook zitten er heel veel gaten in de weg. Na een scherpe bocht staan ze ineens achter een kudde kamelen. Nog nooit heeft hij zoveel kamelen bij elkaar gezien. Na de schapen is dit opnieuw een verrassing. De statige bees-

ten kijken nieuwsgierig en enigszins hooghartig door de ramen van de auto. Met veel geduld en getoeter weet de chauffeur de auto langs de kudde te manoeuvreren. Twee jongens van een jaar of vijftien lopen als oppasser bij de kamelen. Ze wijzen allebei op het linker voorwiel van de auto. De chauffeur steekt zijn hand op ten teken dat hij de boodschap begrepen heeft. Maar, wat is er aan de hand? Wim vraagt aan de chauffeur of er problemen zijn. De chauffeur lacht weer op zijn bekende nonchalante wijze. Het overtuigt Wim niet echt.

Overall langs de weg lopen mensen te wandelen. Ook als er in de verste verte geen huizen te zien zijn. Als men de auto hoort aankomen, gaat men in de berm van de weg staan om vrij baan te maken. Er wordt vriendelijk gelachen en gewuifd naar de auto en zijn passagiers. Telkens is er ook wel iemand die weer op het linker voorwiel wijst. Als hij nogmaals de vraag stelt of er iets aan de hand is, beslist de chauffeur toch maar te stoppen en te kijken naar het wiel. Hij stapt ook uit en ziet dat van het wiel alleen maar de wioldop mist, maar dat er zo te zien verder niets aan de hand is. Zou dit komen door het schaap dat bijna onder de auto kwam? De chauffeur pakt een sleutel uit de achterbak en controleert of de bouten van het wiel goed vast zitten. Dat blijkt gelukkig het geval te zijn. Opgelucht stappen ze weer in. Het begint te schemeren en de chauffeur ontsteekt de lampen van de auto, alleen de linker koplamp doet het. Over een klein half uur zal het helemaal donker zijn. Ze moeten nog een heel eind. Met gepaste snelheid gaan ze weer op weg. Ze passeren onderweg troosteloze huisjes waarop de naam huis niet eens van toepassing is. Ze bestaan uit niet meer dan vier palen, een stuk landbouwplastic als dak en met takken dichtgemaakte zijkanten. De bewoners drinken koffie en zitten rond een houtskoolbrander. De chauffeur vertelt dat het vluchtelingen zijn. Sinds de laatste oorlogshandelingen met Ethiopië zijn ze gevlucht uit de grensstreek. Ze kunnen niet terug naar hun huizen. Hier heerst echte armoede, dat is zichtbaar. En toch kijken de mensen vriendelijk. Ze zwaaien vrolijk en wijzen natuurlijk weer op de ontbrekende wioldop. De weg wordt almaar slechter en de snelheid waarmee de taxi kan rijden loopt terug; ze halen nog maar hoogstens 30 kilometer per uur. Het is een en al gat met hier en daar een stuk vlak afvalt. De gaten zijn

in het donker slecht te zien. De chauffeur ontwijkt de meeste behendig maar zo nu en dat komen de wielen even in een diep gat terecht. Dan kraakt en piept de auto alsof hij zomaar uit elkaar kan vallen. Na nog een bergrug komen ze eindelijk in vlak land. Er zitten nu bijna geen gaten meer in de weg; de chauffeur voelt zich hier zekerder en trapt de gaspedaal eens flink in. Eerst haalt Wim opgelucht adem maar als ze ternauwernood een paar jongens met ezels hebben ontweken, komt de angst voor een ongeluk weer terug. Ze passeren enkele dorpjes. Bij een enkel huis brandt een elektrische buitenlamp, bij het schijnsel van dat licht zitten de mensen buiten in groepjes te praten. Het ziet er vredig uit. Vanuit het donker duikt even later een complete colonne militairen. Ze zijn te voet op; een eindeloze rij jongemannen sjouwt langs de weg in volle uitrusting, compleet met oorlogstuig. De militairen schenken geen aandacht aan de auto, de chauffeur juicht bij het zien van de colonne.

‘Overwinning! Overwinning! Ethiopië’, zegt hij.

Wim vindt het maar niks. Het maakt op hem eerder de indruk van soldaten die op weg zijn naar het front dan dat het iets met vrede te maken heeft.

In het aardedonker scheurt de taxi met hoge snelheid richting Dekamhare. Twee paar ogen turen de weg af naar plotseling overstekende dieren, wandelende mensen en andere obstakels. De ogen van Wim tranen door het ingespannen kijken. Zo nu en dan moet de chauffeur flink remmen voor dieren of mensen die op de weg lopen of voor grote gaten in het wegdek. Gelukkig gaat het steeds goed. De weg loopt wat omhoog en als ze bij een drooggevallen rivier een scherpe bocht maken, zijn in de verte de eerste huizen van een wat grotere plaats te zien.

‘Dekamhare, Dekamhare’, zegt de chauffeur triomfantelijk. ‘Waar moet je zijn?’

Wim is blij dat ze na een lange autorit zonder kleerscheuren in Dekamhare zijn, maar waar woont Haile en zijn moeder? Hij heeft slechts een telefoonnummer en weet alleen maar dat Haile tegenover een witte kerk woont. Ze minder vaart en rijden stapvoets het stadje in. Het ziet er vriendelijk uit. De chauffeur heeft blijkbaar een idee waar hij moet zijn want hij rijdt regelrecht naar een markthal. Daar

stopt hij, stapt uit en spreekt twee mannen aan die bij een grote rode container met het logo van Coca Cola erop staan te praten. Men luistert aandachtig naar het verhaal van de chauffeur en haalt daarna de schouders op. Ook kijkt men nieuwsgierig naar de auto met de blanke man erin. Het is duidelijk dat ze de chauffeur niet kunnen helpen. Er komen kinderen aanlopen die ook nieuwsgierig in de auto kijken. Hij voelt zich bekeken en realiseert zich dat hier minder blanken komen dan in de hoofdstad Asmara of in de havenstad Massawa. Dekamhare is een echt provinciestedje.

Ze rijden weer door. Hij vraagt waar ze nu heen gaan. De chauffeur antwoordt dat hij gaat informeren in een cafeetje. Ondertussen passeren ze allerlei kleine winkeltjes. Ondanks dat het al avond is, zijn de meeste open. Er lopen veel mensen te wandelen, net als in Asmara. Even verder stopt de chauffeur bij een modern ogend cafeetje. Hij gaat naar binnen om te informeren waar Haile zou kunnen wonen. Niet lang daarna komt hij terug met een Eritrese man. Die man spreekt Wim aan in perfect Engels. Hij geeft hem een hand en stelt zich voor als Alem. Wim vertelt hem dat ze op zoek zijn naar Haile. Hij laat hem het briefje zien met het telefoonnummer maar dat helpt hem niet verder. Ook vertelt hij waarom hij in Eritrea is en dat Haile hem helpt bij zijn zoektocht naar zijn vader. De man lacht vriendelijk. Hij schat hem op ongeveer 35 jaar; hij draagt een opvallende bril met een goudkleurig montuur; dat geeft hem een voornaam uiterlijk. Hij spreekt heel voorzichtig en weloverwogen. Hij wekt de indruk dat hij het verhaal over zijn vader herkent. Of is het alleen de vriendelijke houding die die indruk wekt? Zou hij Haile misschien kennen? Hij stapt ook in de auto en met z'n drieën gaan ze weer verder. Een paar straten verder passeren ze een wit gebouw met een grote muurschildering erop waarop Eritrese vrouwen staan in traditionele kleding die breed lachend en met gespreide armen een soldaat verwelkomen. Alem vertelt dat de schildering is gemaakt ter gelegenheid van de bevrijding van Eritrea in 1991. Wim neemt zich voor om op een later moment de schildering bij daglicht nog eens nauwkeuriger te bekijken. Ze stoppen bij een witte kerk. Alem stapt uit en loopt naar een huis waar een oude vrouw op de stoep zit met enkele kinderen. Terwijl ze overleggen

komen de kinderen naar de auto. Ze lachen vriendelijk en willen Wim graag een hand geven. Hij doet de deur open en schudt elk van de kinderen de hand.

‘Ciao’, zeggen ze.

‘Hallo’, zegt Wim.

Alem komt terug. Hij groet de kinderen en stapt in. Hij heeft blijkbaar een suggestie gekregen want hij instrueert de chauffeur en verder gaan ze weer; het was niet de goede kerk. Hij kijkt geïnteresseerd naar de huizen en de straatjes die ze passeren. Zelfs in het donker ziet Dekamhare er vriendelijk uit. De meeste witte huizen zijn weliswaar duidelijk aan een verbouwing toe maar dat doet niets af aan de vriendelijke uitstraling. En overal lopen mensen in groepjes gezellig te keuvelen. Zo te zien zijn ze niet op weg naar iets of iemand maar lopen ze puur te wandelen voor de sociale contacten. De meesten zijn redelijk jong, maar ook ouderen lopen ertussen en veel mannen in militaire kledij. Na enkele minuten stoppen ze bij een bushalte. Er staat een rij van een stuk of tien bussen en eromheen staan heel veel mensen met elkaar te praten. Wachten die mensen allemaal op de bus? Wim, Alem en de chauffeur stappen uit en lopen een smal straatje in. Aan de linkerkant is een café. Op het witte uithangbord met rode letters boven de deur staat: *Bana Hotel*. Alem gaat naar binnen en wenkt Wim en de chauffeur mee te gaan. Binnen is het een drukte van belang. Het hotel kent twee gedeelten; aan de linkerkant is een café waar wel vijftig mensen gezellig zitten te praten en te drinken. Rechts is een restaurant dat ook tjokvol zit. Ze gaan links af. Iedereen kijkt in de richting van de nieuwkomers en in het bijzonder naar Wim. De ober komt naar hen toe, geeft Wim een hand. Hij maakt daarbij een buiging. Daarna wijst hij hen een tafeltje in de hoek. Het blijkt de eigenaar van het *Bana Hotel* te zijn. Achter de toonbank staan drie serveersters met groezelige witte jasschorten verveeld te kijken. Een heeft een stokje tussen haar tanden. Bij de toonbank staat een grote vrieskist, een espresso-apparaat en een vruchtenpers. Als een bezoeker zijn hand opsteekt, snelt een van de meisjes naar de betreffende klant om te horen wat men wenst. Afrekenen doet men bij de baas van de zaak. Die heeft daarvoor een apart hoekje in het café ingericht. Er wordt een bandje met Eritre-

se muziek gedraaid. Slechts een van de twee geluidsboxen is aangesloten, de muziek klinkt daardoor wat leeg en kaal. Het is dezelfde soort muziek als die Wim gezien en gehoord heeft op EriTV. De muziek zou niet misstaan op het *North Sea Jazz Festival*. Achter de toonbank herkent hij flessen *Zibib*. Zo'n fles heeft hij in zijn koffer als aandenken voor thuis. Alem vraagt naar het telefoonnummer van Haile. Hij haalt het briefje uit zijn portemonnee en geeft het aan hem. Met het briefje loopt hij naar de ober. Aandachtig bekijken ze het. Ze overleggen even en daarna pakt Alem de hoorn van de telefoon en draait het nummer. Het duurt even voordat er wordt opgenomen. Hij begint een geamuseerd gesprek met iemand aan de andere kant van de lijn. Hij lacht en aan zijn uitdrukking is te zien dat hij beet heeft.

Als hij weer terug komt aan tafel zegt hij: 'Ik heb goed nieuws. Je bent welkom. De familie is naar een bruiloft. Zij komen vanavond laat weer thuis. Maar, er is wel iemand thuis, een meisje dat inwoont, ze heet Genneth en zij verwacht je. Omdat ze er vanuit gingen dat je morgen zou komen, is de logeerkamer al klaargemaakt. Maar wil je niet eerst wat eten?'

Wim haalt opgelucht adem. Iets eten wil hij wel, hij heeft best trek na de lange autorit. Alem overlegt even met de chauffeur en vertelt daarna dat hij ook mee eet. Alem loopt naar de eigenaar, overlegt even en die begeleidt hen naar de andere ruimte, het restaurantgedeelte van *Bana Hotel*. Daar is het erg druk, alle tafeltjes zijn bezet. Een man die alleen aan een tafeltje zit te eten, verhuist op verzoek van de eigenaar met bord en al naar een ander tafeltje waar twee vrouwen zitten te eten. Hij schuift bij de vrouwen aan, die schuiven een stukje op; niemand lijkt het gek te vinden dat je een vreemde aan je tafel erbij krijgt. Het lege tafeltje wordt door een ober schoongemaakt en daar kunnen ze gaan zitten om te eten. De eigenaar zelf komt met de menukaart om uit te leggen wat er op staat. De Engelse vertaling is beperkt. Alem geeft Wim advies en hij besluit dat op te volgen en daar krijgt hij beslist geen spijt van. Zijn misselijkheid is ondertussen geheel over, hij heeft trek en laat het eten hem goed smaken. Het is een eenvoudige maaltijd, *plate service*, en bestaat uit stukjes ham met een sausje aangevuld met macaroni en een glaasje *coca*.

Koffie

Met zijn armen achter zijn hoofd ligt Wim in bed. Het is onder tussen al een uur of elf en buiten is het aardedonker. Op de binnenplaats brandt een lamp die maar een schamel beetje licht verspreidt. Iets van dat licht komt ook in zijn kamer. De familie zit in de kamer naast zijn slaapkamer te praten. Haile, zijn moeder, Genneth en enkele buurvrouwen hebben blijkbaar heel wat aan elkaar te vertellen. Alleen als er hard gepraat of gelachen wordt, kan hij er iets van horen. Starend naar het plafond denkt hij terug aan de voorbije dag. Wat is er veel gebeurd! De verzengende hitte van Massawa. De aircó die het niet meer deed omdat de elektriciteit was uitgevallen. Het plotselinge besluit om te vertrekken. Het koffiedrinken in Ghinda in het gezin van de taxichauffeur. Het rijden in het donker over de slechte wegen. En ten slotte de speurtocht door Dekamhare naar het huis van de moeder van Haile. En daar ligt hij nu in een tweepersoons bed in een fraaie logeerkamer, de koning te rijk. Hij mist echter wel zijn vrouw, haar aandacht, haar lichaam, haar knuffels. Slechts één keer heeft hij haar gebeld. Hoe zou het met haar zijn? Zou zij hem ook missen? Hij neemt zich voor de volgende dag te bellen.

Na het eten in *Bana Hotel* heeft de taxi hen afgeleverd bij het huis van de moeder van Haile. Juist toen ze de laatste helling namen naar het zanderige plein voor het huis kwam Haile met de familie terug van de bruiloft. Haile was niet eens erg verbaasd dat Wim nu al in Dekamhare arriveerde. Hij begreep onmiddellijk wat er aan de hand was. Zijn moeder, Genneth en de buurvrouwen begroetten Wim alsof ze elkaar al jaren kennen. Hij werd gezoend en geknuffeld; wat een aardige mensen! Jammer dat de ze geen Engels of Nederlands spreken

en dat hij het *Tigrinya* niet beheerst. Hij zou ze zoveel willen vragen. Tegenover het huis is een grote witte kerk, precies zoals Haile had uitgelegd. De kerk ligt op een heuvel en het laatste stukje van de weg naar het plein loopt behoorlijk steil. Zo steil dat de chauffeur moeite had de laatste helling te nemen. De auto kraakte en piepte aan alle kanten toen hij na een aanloop met veel moeite tegen de hoogte opkroop. Toen de bagage was uitgeladen en hij wilde vertrekken kwamen er van onder de motorkap allerlei onheilspellende geluiden. De motorkap werd opengemaakt en Alem en de chauffeur bekeken de bron van de geluiden; de auto was duidelijk oververhit en het water kookte. Met enkele emmers water was het euvel snel verholpen. Het bleek dat de chauffeur vergeten was in Ghinda het water te controleren. Bij een lange autorit moet hij altijd halverwege het water een keer bijvullen anders ontstaan er problemen.

Alem vertrok gelijk met de taxi. Wim en Haile hebben hem hartelijk bedankt en ze hebben afgesproken dat ze elkaar binnenkort nog een keer zullen zien. Alem komt daarvoor bij Haile langs. Hij vindt Alem een aardige vent – wat een toeval dat hij hem is tegengekomen – en hij verheugt zich nu al op het weerzien. Het lijkt wel of iedereen hier aardig is; dat kan toch niet! Het zijn hier toch gewone mensen? En bij gewone mensen zijn sommigen aardig en anderen onaardig? Of treft hij het alleen maar omdat Haile toevallig uit een familie komt met vriendelijke mensen. Misschien speelt ook wel mee dat hij het *Tigrinya* niet spreekt; hij kan dus niet verstaan wat de mensen zeggen en zit Haile er altijd als een soort filter tussen.

Na de begroeting met de familie heeft hij zijn spullen geïnstalleerd in de slaapkamer die speciaal voor hem was klaar gemaakt. Ondertussen was er koffie gezet en begon voor hem de eerste maal het volledige koffieritueel in Dekamhare. Het zou zeker niet de laatste zijn.

Toen ze bij elkaar zaten, heeft de familie hem van top tot teen bekeken.

‘Massawa ... heet’, werd een aantal keren in het Engels gezegd en dan lachte men naar hem. Daarbij maakte men een beweging met de hand alsof men zichzelf koelte wilde toewuiven. Massawa is heet, hij kon het alleen maar beamen en was blij dat hij heelhuids in

Dekamhare is. Het was erg gezellig. Bij de koffie kwam ook brood en vers gepofte popcorn op tafel. Hij liet het zich smaken. Zijn maag is weer helemaal op orde. Blijkbaar was het zichtbaar dat hij moe was, want toen de koffie op was vroeg de moeder van Haile of hij misschien wilde gaan slapen. Op dat moment realiseerde hij zich pas hoe moe hij was.

Hij is te moe om direct te kunnen gaan slapen en ligt te wachten tot de slaap hem overmant. Om zijn gedachten even op iets anders te richten, doet hij het grote licht weer aan en pakt hij zijn boek over de geschiedenis van de wiskunde. In *De stelling van de papegaai* wordt verteld over de drie grote vraagstukken van de wiskundigen in de oudheid. Het gaat om de verdubbeling van de kubus, de driedeling van een hoek en de kwadratuur van de cirkel. Eeuwenlang hebben wiskundigen in allerlei landen naarstig gezocht naar de oplossing van deze vraagstukken. Men had zichzelf daarbij ook een voorwaarde gesteld: de oplossing moest gevonden worden met passer en liniaal, dus in een tekening. Een van de hoofdpersonen in het boek, ene Max, zegt: 'De kwadratuur van de cirkel is zo lastig dat het een uitdrukking is geworden voor iets dat onmogelijk is.'

Een gek idee, vindt hij. Eeuwen lang zocht men en pas veel later werd duidelijk dat de oplossing niet bestaat. Men had de algebra nodig om te bewijzen dat een meetkundig probleem onoplosbaar was. Het was dus een zoektocht naar het onmogelijke. Ten minste als je de voorwaarden niet verandert, want oplosbaar is het probleem wel. Hoe zou dat zijn met zijn zoektocht? Misschien is er ook geen antwoord. Of moet hij ook de randvoorwaarden veranderen? Zijn er wel randvoorwaarden? Zijn er wel beperkingen? De factor tijd is in ieder geval een duidelijke beperking. In de twee weken dat hij in Eritrea is, moet de klus geklaard zijn, meer tijd is er niet. En, ondertussen is bijna de helft al verstreken. Zou Haile een beperking zijn of is hij juist de bron van de oplossing waar hij zich geheel op richten moet? Zijn grote vragen zijn: waar en wanneer is zijn vader overleden, waardoor is zijn vader overleden en is er een graf dat hij kan bezoeken? Vragen genoeg. Zijn er ook een antwoorden? Voordat hij gaat slapen bladert hij nog wat in zijn bijbel. De bladwijzer ligt nog bij Habakuk. Die man, die

discussieert over het waarom van rampen, oorlogen en onderdrukking die zijn volk overkomen zijn. Hij roept God ervoor min of meer ter verantwoording. Hij stelt de hamvraag: waarom dan toch? En ... hij krijgt nog antwoord ook. Dat zou hij ook wel willen.

Van elke balk op zolder kent Wim de figuren in de houtnerf. Ook het dakraam, de nok, de schoorsteen en de deur naar de overloop kennen voor hem geen geheimen. Al heel vaak heeft hij ernaar liggen kijken. Meer dan tien jaar heeft hij hier gewoond, maar nu is het anders dan al die andere avonden. Dit is de laatste avond thuis bij zijn ouders. Morgen gaat hij trouwen. Morgen is de grote dag waar hij maanden lang naartoe geleefd heeft. Hij ligt in een bijna lege kamer in het donker te staren, wachtend tot de slaap hem overvalt. Vanavond heeft hij met zijn ouders nog lang zitten praten. Bij dat soort gesprekken gaan ze altijd aan de eettafel in de achterkamer zitten. Ze hebben het gehad over het feest van morgen, de kerkdienst, over zijn jeugd, over de zomervakanties, kortom: over dierbare herinneringen. Het was alsof de afstand tot zijn ouders kleiner was dan normaal. Zijn vader vertelde hoe hun huwelijksdag eruit had gezien. Het was een winderige en regenachtige dag in januari, guur weer. Ze hadden geen groot feest kunnen geven en de huwelijksdienst in de kerk viel een beetje tegen. De predikant vergiste zich op een nogal pijnlijke wijze door de naam van zijn moeder te verwarren met die van een doodzieke vrouw. Je merkte dat het niet bepaald een hoogtepunt was in zijn leven. Wat jammer, een huwelijksdag is toch iets heel bijzonders!

‘Ik hoop dat jullie morgen een hele goede start maken, jongen’, zei zijn vader.

‘We hebben toch allang een goede start gemaakt, we kennen elkaar al bijna vijf jaar.’

‘En dat jullie huwelijk net zo goed wordt als dat van ons’, voegde zijn moeder glimlachend toe terwijl ze haar hand vriendschappelijk op zijn arm legde.

‘Ik ga voor veel beter’, zei hij zelfverzekerd, zijn ouders enigszins uitdagend.

‘De realiteit is dat veel stellen al scheiden nog voordat ze een jaar

getrouwd zijn', wierp zijn vader tegen.

Zijn moeder vult de opmerking aan met een rij voorbeelden uit de buurt, de familie, de kennissenkring. Allemaal stellen die al heel snel uit elkaar gingen.

'Hier word ik niet vrolijk van. Wat een verhalen zeg. Als jullie zo doorgaan durf ik niet meer te gaan trouwen en dan hebben jullie morgen geen feest.'

De stemming was uitgelaten en tegelijk enigszins bedrukt. Het was het uitzicht op een feestelijke dag, een nieuwe start en ook een afscheid. Ze dronken een goed glas wijn en zijn vader een jonge jenever. 'Een jonkie', zoals hij altijd zegt. Tegen elf uur zijn ze naar bed gegaan.

Hij hoort zijn vader in de badkamer zijn voorbereidingen treffen voor de nacht. Hij probeert zich voor te stellen hoe zijn ouders eruit zagen toen ze gingen trouwen. Ze waren een paar jaar ouder dan hij nu is, dat weet hij. Verder lukt het hem niet echt om een goed beeld van hen te krijgen. Hij komt niet verder dan de beelden van de trouwfoto's die hij al zo vaak bekeken heeft. Voor zijn ouders was het huwelijksfeest dan misschien geen hoogtepunt in hun leven, het was wel de start van een goed huwelijk. Hoe zal het morgen gaan? Zal zijn huwelijk zijn leven veranderen?

Om half zes wordt Wim wakker. Het is nog stil. Hij moet hoognodig naar het toilet. Voorzichtig opent hij de deur van zijn slaapkamer. In de ruimte ernaast ligt Haile op een eenpersoons bed. Hij is in diepe rust en snurkt een beetje. Zo zachtjes mogelijk doet hij de buitendeur van het slot en daarna open. Het is al bijna licht. Heerlijk frisse lucht komt hem tegemoet. Hij loopt naar het hokje met de metalen deur. Daar is een Frans toilet, dat wil zeggen, er is een gat in de grond. Stromend water en toiletpapier ontbreken. Er staat een ton met water en een kannetje. Zou je hiermee moeten doorspoelen? Is hier een riolering? Hoe moet je dan je handen wassen? En kun je dit water drinken? Hij zet zijn gevoel op zij, doet zijn plas en wast zijn handen met water uit de ton. Terug in zijn slaapkamer droogt hij zijn handen en zoekt hij in zijn koffer een rol toiletpapier op. Voor het geval dat. Even

later ligt hij weer in bed, opgelucht en wel. Hij slaapt door tot hij wakker wordt van de geluiden op de binnenplaats; het is ondertussen half tien. Als hij opstaat en voorzichtig tussen de gordijnen door uit het raam kijkt dan ziet hij dat de hele familie buiten zit. Ook is er bezoek van twee vrouwen. Hij heeft nog niet de moed om op te staan en geniet nog even van de heerlijke rust. Zijn maag rommelt een beetje; een voorteken van diarree? Onverwacht gaat de slaapkamerdeur heel voorzichtig open. De moeder van Haile komt op haar tenen binnen. Heel zachtjes loopt ze naar de kledingkast en haalt er een jurk uit. Ze kijkt even naar hem en ziet dat hij wakker is. Ze glimlacht met een ontwapenende glimlach. Hij wenst haar in het Engels een goede morgen. Ze antwoordt. Wim veronderstelt dat ze hem ook goede morgen wenst.

Zijn gedachten gaan naar zijn vader. Geboren in Nederland, overleden in Eritrea. Zijn geboorteplaats is bekend, de plaats waar hij is overlijden is onbekend. Over de omstandigheden waaronder hij geboren is, weet hij het een en ander. Hoe hij is overleden is tot nog toe een raadsel. Wat zou hij graag nog een keer met hem praten zoals ze dat zo vaak hebben gedaan tijdens een wandeling of tijdens het eten. Waarom eigenlijk? Gaat het om een gesprek of zou hij zijn vader ook wat willen vragen?, vraagt hij zich af. Nee, het gaat hem om het gesprek waarbij de serieuze zaken afgewisseld worden met gein, elkaar een beetje plagen en sterke verhalen vertellen. Dat is wat hij met name mist. Omdat een echt afscheid heeft nooit plaats gevonden, is er die leegte die maar niet opgevuld wil raken. Toen zijn vader naar Eritrea vertrok had iedereen het idee dat de reis hoogstens enkele maanden zou duren. Niemand hield er rekening mee dat hij nooit meer zou terugkeren. De avond voor vertrek zijn ze met de hele familie uit eten geweest. Zijn vader hield nog een lange tafelrede. Hij bedankte zijn moeder voor de steun die zij hem had gegeven toen hij ziek was en later toen hij werd afgekeurd. Hij was er enigszins emotioneel bij. Het leek meer op een feestje ter gelegenheid van zijn afkeuring dan op een afscheid voor een lange reis.

Voorzichtig steekt Wim zijn ongeschoren hoofd om de hoek van de buitendeur. Haile komt meteen naar hem toe. Hij geeft hem een hand en vraagt: ‘Heb je goed geslapen?’

Hij kan de vraag bevestigend beantwoorden. Na zo'n lange en enerverende reis is het goed slapen. 'Ik heb heerlijk geslapen en behoorlijk lang ook. Het bed is prima. Dank je wel voor de gastvrijheid', zegt hij tegen Haile. 'Ik hoop dat het geen probleem is, dat ik hier logeer?'

'Nee, natuurlijk niet, je bent onze gast en je kunt hier blijven zolang als je wilt. Wil je je douchen?'

'Graag, hoe gaat dat?'

'Je krijgt van Genneth een grote schaal warm water en een kannetje. Je kunt je dan in het toilet scheren en wassen. Ik hoop dat het genoeg water is. Er staat daar ook een krukje, daarop kun je zitten en is misschien gemakkelijk bij het douchen. Het is een kleine ruimte maar ik denk dat het wel lukt.'

Hij gaat aan de slag. Zelfs zonder spiegel redt hij het om gladgeschoren het toilet annex doucheruimte te verlaten. Nog steeds heeft hij een onbestemd gevoel in zijn buik. Het zit daar niet goed. Als hij aangekleed is en buiten komt, krijgt hij van iedereen een hand en een knuffel. Hij voelt zich echt welkom. Handen schudden lijkt een hobby van de mensen in Eritrea. Men maakt geen onderscheid tussen kinderen en volwassenen. De regel lijkt: geef altijd en iedereen een hand die daar enigszins voor in aanmerking komt. Genneth heeft zeker vieze handen want zij biedt de pols aan in plaats van haar hand.

Haile haalt een grote stoel en zet die voor hem buiten. De familie zit op lage krukjes en hij mag in de fauteuil zitten. Enigszins ongemakkelijk gaat hij zitten; hij voelt zich een grote blanke man op een troon tussen de donkere Afrikanen. Een koning tussen zijn onderdanen. Hij wil dat helemaal niet. Hij komt hier alleen maar om sporen van zijn vader te zoeken en niet te doen alsof hij een of andere VIP is. Genneth gaat op traditionele wijze koffie bereiden. Hij bekijkt het vanuit zijn stoel met belangstelling. Eerst worden de groene koffiebbonen in een klein steelpannetje gedaan en boven het houtskoolvuurtje gebrand. Door het pannetje te schudden zijn de bonen steeds in beweging. Dat zorgt voor een gelijkmatige verhitting en zo verbranden ze mooi. Het is wel een tijdrovend werkje, maar tijd is in Eritrea geen probleem. Er verspreidt zich een heerlijke geur. Genneth laat de aanwezigen even de

geur van de versgebrande koffiebonen opsnuiven door het pannetje even onder ieders neus te houden. Een waarderend gemompel van elk van de aanwezigen volgt. Daarna worden de bonen in een soort vijzel gedaan en zorgvuldig fijn gestampt. De vijzel bestaat uit een uitgehold stuk boomstam en een metalen cilinder. Na het malen wordt de koffie op een rieten matje uitgespreid en gecontroleerd of er geen slechte bonen tussen zitten. Daarna rolt zij het matje op en schuift zij voorzichtig de gemalen koffie in de nauwe hals van de koffiekkan. Uit een waterkan giet zij er wat water bij en het geheel wordt daarna op het oventje verwarmd. Als de koffie kookt, soms zelfs overkookt, dan wordt een deel ervan in een andere kannetje gedaan. De koffiekkan wordt even van het vuur gehaald om af te koelen. Als het koken weer over is, wordt de inhoud van het kannetje teruggedaan en weer op het vuur verwarmd. Als alles helemaal gereed is, wordt de koffie uitgeschonken in kleine porseleinen kopjes.

Juist als Genneth de koffie wil uitschenken, komt Alem de poort binnen. Hij ziet er goed gekleed uit; enigszins chique voor Eritrese begrippen. Een hartelijke begroeting met omhelzing volgt. Onder het koffiedrinken ontspint zich een levendig gesprek tussen Wim en Alem. Alem blijkt veel te weten over het land, de politiek en natuurlijk de oorlog. Wim bevraagt hem en Haile luistert mee.

‘Klopt het dat Eritrea maar moeilijk hulp van landen zoals de Europese Unie kan accepteren? Hoe komt dat, alle hulp is toch welkom, zou je zeggen?’

‘Onze regering vindt dat we in eerste instantie de problemen zelf moeten lossen. Tijdens de oorlog deden we dat ook en waarom zouden we dat nu niet ook kunnen? We willen daarom onze ontwikkeling zelf ter hand nemen. We willen geen land van bedelaars worden dat de hand moet ophouden bij de rijke landen en alsmaar afhankelijker wordt. Snap je?’

Wim knikt, hij moet denken aan de oude mevrouw in Asmara die zat te bedelen. Zij heeft geen keuze, zij kan alleen maar bedelen. Zou zij de opvatting van de regering delen? Of is kritiek hebben op de regering niet aan de orde? In westerse democratieën is het gewoon een kritische mening te hebben over het regeringsbeleid. Hier koestert men

de vrijheid en is nauwelijks kritiek op wat de regering doet.

Alem vervolgt: 'Weet je, hulp zorgt ook voor bemoeienis van buiten met de interne zaken. Hulp is welkom maar alleen onder onze voorwaarden. Bij sommige hulporganisaties komt maar een klein deel van het geld bij de bevolking terecht. Wij hebben dat omgedraaid. Landen die hulp willen geven mogen maar een klein gedeelte – ongeveer een tiende - van het geld besteden aan bureaucratische zaken. Het ziekenhuis in Dekamhare en ook dat in Keren is met geld vanuit het buitenland vernieuwd en wordt helemaal door de Eritreërs zelf gerund. Dure adviseurs uit het buitenland waren niet nodig. Goed hè. Een ander succesvol project is het herstel van de weg van Asmara naar Massawa. De weg is meer dan 100 kilometer lang en geheel door de Eritreërs opgeknapt. Daarbij is lang niet hele bedrag gebruikt dat door de Europese Unie was toegezegd. Dit komt niet veel voor in Afrika.'

Hij kijkt er heel trots bij. Wim denkt terug aan de twee taxiriten die hij gemaakt hij over de weg van Asmara naar Massawa. Inderdaad was de weg in goede staat. Hij wist niet dat de Eritreërs de weg zelf opgeknapt hadden na de oorlog.

Alem vervolgt: 'Wist je dat Eritrea een land is zonder noemenswaardige corruptie. Je hoeft hier om iets gedaan te krijgen echt niet de ambtenaren om te kopen. Dit komt omdat overtredingen snel en streng gestraft worden. Dat is in andere landen en ook in Europa wel anders, geloof ik, of niet?'

Wat zal Wim daarop antwoorden?

'Hoe zie je de ontwikkeling van Eritrea ziet. Het is nu een van de allerarmste landen ter wereld. Hoe moet dat verder? Zal Eritrea ooit een rijk land worden?'

'Dat weet ik niet, we zijn er trots op dat we nu in een veilig land wonen. En dan komt de rest vanzelf, denk ik. Je hebt gezien dat je in Asmara 's avonds zonder gevaar op *Liberation Avenue* kunt lopen. Niemand die je lastig valt.'

'Ja, dat is bijzonder', beaamt Wim. 'Mag ik eens vragen: zijn alle Eritreërs van die aardige mensen? Of geldt dat alleen voor jullie?' Hij lacht daarbij naar Alem en Haile.

'Wij zijn best wel gereserveerd tegenover vreemden. Dat zou je

misschien niet zeggen, maar we houden graag een beetje afstand. Als we vreemden wat beter leren kennen zijn we altijd gastvrij. Dat is de volksaard; gastvrijheid betekent veel voor ons.'

Dat heeft Wim ondertussen wel gemerkt. Van die gastvrijheid maakt hij nu ook graag gebruik.

'Ook in het verkeer gedragen we ons beschaafd. Auto's hoeven niet op slot te worden gedaan en fietsen worden vaak zonder hangslot op straat gestald. De criminaliteit is gelukkig erg laag. Hier zijn we dus heel trots op.'

'Wat zijn dan de grootste problemen van het land die volgens jullie in de komende jaren opgelost moeten worden?'

'Voedsel en werk zijn belangrijke problemen en natuurlijk het conflict met Ethiopië. Vooral jongeren klagen erover dat ze geen werk hebben. Sommigen vertrekken dan ook naar Amerika of Europa en dat is erg jammer. Ook zijn er mensen die er problemen mee hebben dat oud-strijders op belangrijke posities zitten. Men vindt dat de regering niet zo goed tegen kritiek kan. Officieel is er geen censuur, maar kranten mogen lang niet altijd schrijven wat ze willen en dat levert zo nu en dan spanning op.'

'Hebben alle Eritreërs voldoende te eten of is er ook sprake van honger of ondervoeding?'

'Nee, lang niet alle mensen hebben te eten, de regering moet heel veel doen om iedereen aan voedsel te helpen. Vorige week nog heeft Canada een grote hoeveelheid graan gestuurd. Die hulp is ook in de komende jaren beslist nog nodig. Eritrea kan nog niet voor zichzelf zorgen.'

'En wat wordt er zoal gegeten?'

'Meestal eten we *injira*. Dat is een echt traditioneel gerecht. Als Genneth die gaat maken, moet je maar eens gaan kijken, vult Haile aan. Genneth hoort haar naam en glimlacht naar hem.

'Op de *injira* wordt groenten en vlees met saus geschept', vervolgt Alem. 'Door een stukje af te scheuren kun je de groenten en vlees oppakken en eten. We gebruiken daarbij veel rode peper en als het te scherp is hebben we altijd nog ons eigen bier om te blussen. *Swa* heet dat.'

De verhalen maken indruk op Wim. Hij geniet van de gezelligheid en de rust van het koffieritueel. Hij denkt er zelfs niet aan om aan Haile te vragen of hij al contact heeft gehad met Yemane. Pas als Alem weer vetrokken is, denkt hij eraan en informeert hij er alsnog naar bij Haile: 'Heb je al iets gehoord van Yemane?'

'Nee, ik heb nog niets gehoord. Ik denk dat Yemane vandaag wel zal reageren. Ten minste als hij de mannen heeft kunnen spreken. Je weet dat ze naar een begrafenis gingen. Ze moeten daarvoor een heel stuk reizen met de bus en misschien ook een eind lopen. En dat kost tijd. Dat snap je?'

'Zou jij contact met ze opnemen of zouden zij bellen?'

'Zij hebben toegezegd te bellen. Als we vanavond nog niets hebben vernomen, ga ik het proberen. Akkoord?'

'Akkoord.'

Hij kan niets anders doen dan afwachten. Dat is ook niet zo erg want in deze familie te gast zijn, is bepaald geen straf. Ondertussen is de zon voluit gaan schijnen. In de felle zon is het behoorlijk warm. Iedereen heeft een plekje in de schaduw gezocht. Hij gaat wat zitten lezen terwijl Haile naar iemand in de buurt gaat om een auto te lenen. Hij wil een ritje maken en Dekamhare en omgeving laten zien.

De telefoon gaat. Het fel oranje gekleurde draaitoestel staat binnen op een klein tafeltje naast de deur. Genneth laat de spullen waar ze mee bezig is liggen, holt naar de telefoon en neemt de telefoon op. Enigszins timide zegt ze vragend: 'Hallo?'

Wim probeert uit het gesprek dat volgt op te maken waarover het gesprek gaat. Genneth kijkt twee keer glimlachend en knikkend naar hem. Wat wil ze daarmee zeggen? Als ze neergelegd heeft, probeert ze met gebaren iets duidelijk te maken. Dat gaat niet makkelijk. Ze gebruikt de naam van Haile en met haar handen een beweging alsof ze een auto bestuurt. Hij maakt eruit op dat Haile een auto heeft kunnen vinden. Dan gaat het toeristisch uitstapje blijkbaar door, het lokt hem aan. Toch jammer dat hij niet met haar kan praten. Daarna verdiept hij zich weer in zijn boek.

Het is een gure winterse avond. In het gezin van Wim hebben ze met z'n allen gegourmet. Zijn vader en moeder hebben samen een fles witte wijn op. De stemming zit er dus goed in. Zijn broer en zus zijn al van tafel en naar hun kamer gegaan; zij hadden het wel gezien en vonden dat ze lang genoeg aan tafel hadden gezeten. Wim zit nog wat na te praten met zijn ouders. Het gesprek komt op de vraag of ze bij Wim thuis rijk zijn of niet.

‘Ik verdien goed, maar niet buitensporig,’ zegt zijn vader. ‘In het onderwijs is het nooit een vetpot.’

‘Hoeveel verdien je dan?’

‘Genoeg voor vijf,’ zegt zijn moeder en staat op om de tafel af te ruimen en te gaan afwassen.

‘Je weet toch zelf wel of we het goed hebben of niet? Je kunt ons gezin toch wel vergelijken met andere gezinnen van je vrienden van school of in de buurt?’

‘We doen met z'n allen vaak leuke dingen en daar hebben jullie ook altijd geld voor over. Dat wil nog niet zeggen dat we ook rijk zijn. We praten bijna nooit over geld, dat is bij anderen wel anders. Van vrienden hoor ik wel dat er vaak geklaagd wordt dat alles zo duur is en dat bepaalde dingen niet kunnen. Hoeveel verdien je eigenlijk met het schrijven van je boeken?’

‘Niet zo veel, zeker niet als je alle uren optelt die ik eraan besteedt. Per jaar krijg ik een flink bedrag maar daar moet ik nog wel belasting over betalen. Maar wat is rijk? Ik vind het leuk om er aan te werken. De voldoening is vaak belangrijker dan de vergoeding en een groot huis of een dikke auto interesseren me niet.’

Hij is best trots op zijn vader dat hij zoveel dingen doet en zo vaak in de krant staat. Soms staat er een artikel in de krant met een grote foto erbij van zijn vader achter zijn bureau of voor zijn boekenkast. Hij is ook een keer geïnterviewd door de regionale televisie. Ze kwamen zijn vader filmen in de achtertuin. Op tv zag het er allemaal zo onnatuurlijk uit dat nauwelijks te herkennen was dat het in hun tuin was opgenomen.

Heel in de verte komen donkere wolken aan. In het noorden, de

richting van Asmara, ziet hij een brede band met gitzwarte wolken. Hij zit ernaar te kijken en vraagt zich af hoe snel het zal gaan regenen. In Nederland zou dat binnen een half uur het geval zijn, hier werkt dat – zoals zoveel – anders. Niemand maakt aanstalten om naar binnen te gaan. Het zal nog wel even duren. Hij maakt een Zweeds kruiswoordraadsel. Het is stil buiten, alleen wat kinderstemmen in de verte zijn te horen. Een loom gevoel maakt zich van hem meester. Wat een rust hier en wat een heerlijke stilte. Hij kijkt maar zelden op zijn horloge alsof tijd hier geen rol speelt. Waar is hij toch terechtgekomen? Dit is geen inspannende zoektocht, dit lijkt meer op een vakantie bij een vriendelijke familie op het platte land bij stralend weer. Dit is niet een expeditie naar de onherbergzame oorden waar tien jaar geleden zijn vader verongelukt is, dit is een oord waar je vertroeteld wordt. Dit is een paradijs. Ze mogen hier dan straatarm zijn maar dat doet niets af aan de uiterst prettige sfeer. Hij kent een dergelijke sfeer niet uit Nederland; wie heeft er eigenlijk welke ontwikkelingshulp nodig? In Nederland hebben we een overdaad aan voedsel maar de gastvrijheid die hij hier mee maakt kent hij niet. Het heerlijke gevoel wordt wreed verstoord door pijnscheuten in zijn onderbuik. Hij herkent het gevoel onmiddellijk: diarree! Hoe moet dat hier in die primitieve omstandigheden? Je kunt toch niet in het toilet boven het gat in de grond gaan hangen om rustig te wachten tot de diarree komt? Misschien bevuil je dan je eigen voeten. En dan zul je zien dat het met veel geluid gepaard gaat terwijl er voor de deur op de binnenplaats mensen zitten koffie te drinken. Hij voelt zich heel ongemakkelijk. De regelmatige pijnscheuten zorgen ervoor dat hij er niet echt ontspannen bij zit. En de opkomende diarree zorgt bovendien voor een gevoel van schaamte. Hij is bezorgd over wat komen gaat. Als hij het viersterrenraadsel heeft opgelost, haalt hij zijn dagboek uit de slaapkamer en schrijft daarin zijn recente ervaringen in Dekamhare op. Het toilet moet nog maar even wachten.

Als Haile thuis komt met de geleende auto zit iedereen weer op de binnenplaats. Het is het al schemerig. Zodadelijk wordt er weer koffie gedronken. Trots toont Haile de sleuteltjes van de *four wheel drive* van Japanse makelij. Voor een autoritje is het helaas al te laat.

‘Morgen gaan we op pad’, zegt hij, ‘dan kan ik je eindelijk eens laten zien van de stad en omgeving waar je nu logeert.’

Haile kijkt Wim onderzoekend aan. ‘Je ziet er moe uit.’

‘Nee, ik ben niet moe, ik heb last van mijn buik’, zegt hij terwijl hij met zijn hand over zijn buik wrijft. ‘Ik heb al een paar uur pijn. Het gaat wel weer over.’

‘Heb je misschien iets verkeerd gegeten?’

‘Kan zijn, maar het kan ook het water zijn.’

‘Moet je naar het toilet?’

‘Nog niet, maar dat duurt niet zo lang. Ik heb misschien wat gegeten of gedronken waar mijn maag niet tegen kan.’

Hoe Haile het voor elkaar kreeg is Wim niet duidelijk maar binnen vijf minuten is iedereen van de binnenplaats naar de kleine kamer verhuisd. Hij kan dus rustig wachten op de boodschap die komen gaat.

De telefoon gaat, Haile springt op en neemt op.

‘Hallo’, zegt hij.

Hij noemt zijn naam niet. Dat is zeker niet gebruikelijk hier. Er ontspint zich een heftig gesprek met iemand aan de andere kant van de lijn. Een aantal malen gebruikt hij de naam van Wim en het woord Keren. Hij meent ook een keer de naam Almaz te horen. Hij maakt eruit op dat Haile contact heeft met Yemane. Misschien is er nieuws, misschien heeft hij nieuws van die mannen? Hij kan nauwelijks zijn nieuwsgierigheid bedwingen. Hij volgt het gesprek nauwgezet en uit het verloop ervan maakt hij op dat Haile inderdaad nieuws heeft. Een paar keer lacht hij naar hem. Hij luistert geduldig naar een lang verhaal van de persoon aan de andere kant van de lijn. Het ongeduld bij Wim stijgt, hij houdt het niet meer uit. Hij probeert met gebaren bij Haile een reactie te krijgen. Haile reageert niet, hij luistert en luistert ... en luistert ...

Genneth komt binnen. Ze blijft op afstand staan en ziet dat hij vol ongeduld wacht op een reactie van Haile. Hij lacht zenuwachtig naar haar. Ze komt bij hem staan en legt haar arm om zijn schouder. Zij heeft begrepen waar het om gaat maar kan het ook niet uitleggen.

Samen wachten ze zo op het eind van het gesprek. Het lijkt wel een uur te duren. Als Haile uiteindelijk de hoorn van de telefoon neerlegt, loopt hij naar Wim en omhelst hem.

‘En?’, vraagt hij nieuwsgierig.

‘Beet!’, zegt hij.

Heilig water

Alles gebeurt in een Eritrees gezin laag bij de grond; eten, koffie drinken, koken, alles. Er is in het huis van de moeder van Haile geen enkele hoge tafel om aan te zitten. Als je bijvoorbeeld iets schrijven moet dan doe je dat op je knieën of op de grond. Er zijn dus ook geen hoge stoelen, alleen is er een zithoek met een bank, een lage tafel en twee grote stoelen. Meestal zit iedereen buiten op lage krukjes, een blok hout of op de hurken - ook oudere mensen - en dat houden ze rustig een uur of langer uit! De moeder van Haile is al achtenzestig, dat is voor Eritrese begrippen behoorlijk oud. Ze maakt de indruk nog in het geheel niet stijf te zijn. Blijkbaar bestaan hier geen rugklachten. De Eritreërs zijn relatief klein en dus torent Wim voor zijn gevoel meters boven de meeste mensen uit. Hij heeft in zijn koffer een flinke stapel printjes, gemaakt van allerlei internetsites over Eritrea. Hij bladert wat in de stapel en stuit op een verslag van een grootschalig Italiaans onderzoek naar de gezondheid en eetgewoontes in Eritrea in vergelijking met andere landen. Dat onderzoek heeft uitgewezen dat er in Eritrea bijna geen long- en keelkanker voorkomen. Dit komt volgens de onderzoekers doordat men alleen maar natuurlijk voedsel gebruikt. Men leeft hier dus heel gezond ondanks de armoede, concludeert hij.

Dagelijks schrijft hij zijn ervaringen op in zijn dagboek. Zo kan hij, als hij weer thuis is, vertellen over de gebeurtenissen in Eritrea en wat hij te weten is gekomen over zijn vader. Ondertussen is het al een heel verhaal geworden: zo'n 30 pagina's in een schrift dat hij van Marieke, zijn dochter, heeft gekregen op de dag voorafgaande aan zijn vertrek naar Eritrea. Voor in het schrift staat:

Lieve paps,

Heel veel plezier in Eritrea; doe je voorzichtig en kom alsjeblieft weer veilig thuis! In dit boekje kun je alle ervaringen, indrukken en herinneringen kwijt van je zoektocht naar opa.

Marieke

Elke keer als Wim deze tekst leest, krijgt hij een brok in zijn keel en voelt hij het gemis van zijn vrouw, zijn kinderen, zijn vrienden en bekenden. Wat zou hij graag zijn vrouw en kinderen even knuffelen en wat zou hij graag aan alle bekenden willen vertellen over wat hij hier meemaakt. De afstand naar huis is feitelijk groot maar voor zijn gevoel is het zelfs een onoverbrugbare kloof ondanks de mogelijkheden om telefonisch contact te hebben. Het schrijven in het dagboek is dan ook voor hem een belangrijke uitlaatklep. In zijn dagboek schrijft hij niet alleen de gebeurtenissen op maar schrijft hij ook de emoties van zich af. Ondanks de vriendelijke mensen om hem heen moet hij voor zijn gevoel zijn ervaringen alleen verwerken en daar helpt zijn dagboek enorm bij. Ondanks dat Haile heel goed Nederlands spreekt, is de taalbarrière aanzienlijk. Schrijven in je moerstaal is dan makkelijker.

‘Goed nieuws!!! We hebben eindelijk een spoor te pakken, een spoor van pa. Hoera! Haile heeft het dus voor elkaar gekregen! Ik had het niet verwacht. Aan het begin van de avond is hij gebeld door Yemane, zijn contactpersoon die we gesproken hebben in Keren. Zoals beloofd heeft Yemane die twee mannen opgezocht en met ze gesproken of ze misschien iets weten over pa. Zij waren net terug van de begrafenis van een vriend. Yemane heeft hen onmiddellijk de foto van pa laten zien. En ... - je houdt het niet voor mogelijk - zij herkenden hem!!! Ze hebben pa ontmoet in een kamp in Orota. Orota is een plaatsje in het noorden van Eritrea in de buurt van Nakfa. Daar waren grootschalige ondergrondse verzetssteden met ziekenhuizen en scholen in een onderaards gangenstelsel. Nadat pa dat bekeken had, zijn ze samen

vanuit Orota naar Keren gereisd. Dat wil zeggen, ze hebben de hele weg gelopen. Bij Keren hebben ze een aantal dagen in een militair kamp gelogeerd. De mannen konden niet zeggen wanneer het is geweest. Ze denken dat het aan het eind van 1989 was. Dat zou dus kunnen kloppen met onze gegevens. Ze vertelden ook dat pa iedereen interviewde, hij stelde vragen over de achtergronden van de oorlog, de stand van zaken en de invloed van het buitenland. Tijdens die gesprekken maakte hij veel aantekeningen. Dus hij deed echt onderzoek naar de vrijheidsoorlog! Daarna is pa doorgereisd in de richting van Asmara. Een van de mannen herinnerde zich dat pa erg moest wennen aan de temperatuur in Eritrea. Hij zocht doorlopend de koelte van de schaduw op. Waar ken ik dat van? Ik ben blijkbaar een zoon van mijn vader. Ik kreeg de hartelijke groeten van de beide mannen en Yemane moest vooral zeggen dat ze een goede herinnering hebben aan pa. Ze vonden hem een vriendelijke en gedreven man. Ook brachten ze de condoleance over in verband met zijn overlijden. Ze wisten niets over zijn dood. Ze konden dus ook niets zeggen over wat er daarna gebeurd is. Maar, het is tenminste iets. Dat mag ook wel want ondertussen is al de tweede week in Eritrea ingegaan. Ik heb daarna aan Haile gevraagd hoe we nu verder moeten ...

Terwijl ik dit schrijf komt Haile met nog een nieuwtje. Een minder positief verhaal, helaas! Echt balen dus! Haile heeft, zonder dat ik het wist, Almaz gevraagd om in Asmara bij de autoriteiten na te vragen of er iets bekend was van een Nederlander die in 1989 of 1990 overleden is. Ze blijkt stad en land en zelfs ambassades en het Rode Kruis afgesjouwd te hebben. Ze heeft niets gevonden, helemaal niets, geen enkel spoor. Wat een fantastische vrouw, dat ze dat zomaar voor mij doet en wat een teleurstellende boodschap. Het kortstondige succes van de boodschap uit Keren wordt zo weer volledig tenietgedaan. De teleurstelling is daarom ook zo groot omdat Haile er nog bij zei dat als Almaz er niet achter komt, dan is het een onmogelijke zoektocht. We zitten op een doodlopend spoor dus! Hoe gaan we nu verder? Wat kunnen we nu gaan doen? Hij spoor eindigt – zo lijkt het – ergens bij Asmara en ik zit nu in Dekamhare. Dat is niet handig, wat nu? Ik wil graag aan de slag gaan. Hoewel, ik vermaak me hier uitste-

kend. Het is echt goed vertoeven tussen die aardige mensen. En Haile doet alles om het me naar de zin te maken. Maar, ik kom hier niet om vakantie te houden. Ik zoek sporen van pa en ik weet nog bijna niets. Ja, hij is hier echt geweest, dat is nu duidelijk. En hij was daadwerkelijk bezig met zijn boek. Maar dat is dan ook alles. Wat zou ik graag die aantekeningen willen hebben! Dan zou ik ze gebruiken om alsnog een boek van te maken. Wat moet ik nu gaan doen? Ik wil er vandaag met Haile over hebben. Ik voel me zo machteloos. De dingen gaan in zo'n traag tempo en de tijd vliegt. Het kan toch niet zijn dat ik volgende week naar Nederland terug ga met lege handen?

Vandaag gaan we naar heilig water; een soort Lourdes in Eritrea dus. Het is niet zo heel ver van Dekamhare. We gaan er met de geleende auto heen. Ik stort me dus weer in het Eritrese leven maar ik zoek zeker een gelegenheid om Haile aan te spreken over hoe we verder gaan. We moeten toch iets doen ...'

'We gaan een paar leuke dingen in de omgeving van Dekamhare bekijken, ga je mee?'

Haile heeft een auto geleend van een kennis. Een jeep-achtig voertuig dat goed geschikt lijkt voor de hobbelige wegen.

'De auto is eigendom van een kennis die onlangs is overleden', vertelt Haile. 'Zijn vrouw verhuurt nu de auto aan vrienden, bekenden en wie hem maar lenen wil. Ze kan zelf niet rijden en door de auto uit te lenen heeft ze wat inkomen.'

'De kosten van de auto zijn voor mijn rekening hoor', zegt Wim. 'Ik wil niet de hele tijd op jullie zak leven.'

Haile reageert niet echt.

'Hoor je me! Ik betaal', zegt hij met nadruk.

Haile knikt, maar niet van harte, dat is duidelijk. Hij ziet Wim als gast en voor een gast betaal je als gastheer alle onkosten, zo lijkt zijn redenering. De auto staat buiten de poort op het plein geparkeerd. Ze groeten de moeder van Haile en Genneth met een knuffel en stappen in. Stapvoets rijden ze het hobbelige plein af. De weg loopt om de witte kerk naar beneden. Het pad dat met moeite door de taxichauffeur genomen werd, nemen ze nu in omgekeerde richting. Spelende

kinderen staan langs de kant en zwaaien enthousiast naar de inzittenden en roepen: 'Italiano!'

Hij zwaait vriendelijk terug en dat is het sein voor enkele kinderen Wim met de auto mee te rennen. Als Haile even kort toetert stoppen ze onmiddellijk en blijven zwaaiend staan. Aan het eind van het hobbelige straatje gaat Haile rechts af en even later stopt hij voor een groot huis met op het dak een enorme schotelantenne. Hij drukt twee keer nadrukkelijk op de claxon. Tot zijn verbazing komt Alem bijna onmiddellijk naar buiten lopen. Wat een verrassing! Woont hij daar? Hij laat zijn verrassing blijken en Haile zit trots te glimmen achter het stuur. Hij regisseert graag.

'Goedemorgen, Wim. Hoe gaat het met je?'

Zonder het antwoord af te wachten gaat Alem verder: 'Mag ik je even voorstellen aan mijn vrouw en kinderen?'

Wim en Haile stappen uit en lopen met Alem mee. Als ze door de poort komen, staan daar op de binnenplaats drie Eritrese vrouwen en een aantal kinderen. Alem stelt ze een voor een voor en er wordt weer enthousiast omhelst. En opnieuw is hij erg onder de indruk van het vriendelijke en gastvrije onthaal. Aan de manier van begroeten maakt hij op dat ze Haile al kennen. Dat is ook niet zo gek, immers ze wonen op minder dan een kilometer afstand van elkaar.

'Als we terug komen, gaan we hier koffie drinken,' zegt Alem, 'en als je wilt kunnen jij en Haile ook bij ons ook eten.'

Wim kijkt even naar Haile om zijn reactie te zien. Hij knikt alsof hij er al van weet en dus neemt hij graag de uitnodiging aan. Het is duidelijk dat Alem voor Eritrese begrippen welgesteld is. Zijn huis is in verhouding tot de andere huizen groter, luxer en uitstekend onderhouden. Hij verheugt zich nu al op de koffie en het eten.

'Heb je wel eens Eritrees gegeten?', vraagt Alem. Nee, dat heeft hij nog niet.

'Haile heeft me er wat over verteld. Ik ben heel benieuwd, het zal vast lekker zijn,' zegt hij.

Ze stappen weer in. Ook een zoon en een dochter van Alem gaan mee. Ze kruipen enigszins timide op de achterbank; twee mooie donkere kinderen met prachtige sprekende ogen. Anders dan

veel andere kinderen zijn zij goed gekleed. Het meisje – Lydia – draagt een mooie rode jurk en haar broer – Nahom – draagt een spijkerbroek met daarop een fleurig T-shirt. Ontegengesteld zijn het broer en zus. Hij glimlacht naar ze, ze lachen vriendelijk terug en steken hun hand naar hem uit als teken van vriendschap. Ze rijden weg en Haile slaat links af.

‘Hier heb je al eerder gereden’, zegt Alem, ‘in het donker, toen je met de taxi de weg zocht. Herinner je het je?’

Ze rijden in een grote brede straat met aan beide zijden witte huizen. Sommige huizen zijn verveloo, andere zijn onlangs opgeknapt. Achter elke blauwe metalen deur is een winkeltje. Soms hangt de verkoopwaar aan de deur en is onmiddellijk duidelijk wat men verkoopt. De weg is hobbelig, sommige stukken zijn goed geasfalteerd maar er zijn ook gedeelten met enorme gaten. Aan het eind van de straat staat een rij bussen te wachten op passagiers. Het is er gezellig druk. Achter de bushalte is een marktplaats. Daar wordt van alles verkocht. Het is dezelfde marktplaats waar hij met de taxi langs is gekomen. Hij vraagt aan Haile of hij even een foto mag maken. Haile stopt en Wim stapt even uit. Dit is een echt Afrikaans straatbeeld; een strakblauwe hemel zonder een enkel wolkje, lopende donkere mensen in traditionele kleding en oude toeterende auto’s met witte huizen als decor. Er lopen allerlei dieren zomaar op straat en overal zie je spelende kinderen. En dan heb je de rokende bussen, zij blazen enorme wolken gitzwarte rook uit hun uitlaat en rijden afgeladen en toeterend weg. Dit is het centrum van Dekamhare; een plaatje.

De drukte heeft iets rustgevends omdat het niet het gehaaste gedoe is zoals in Nederland gebruikelijk is. Daar is het ‘druk, druk, druk’ alsof iedereen wil zeggen: ik heb geen tijd voor je, de economische motor moet draaien. Hier hebben mensen tijd in overvloed, voor elkaar en voor de dingen die ze willen of moeten doen. Eritreërs kennen geen luxe maar wel gastvrijheid. Er is armoede – het is een van de allerarmste landen ter wereld – maar die is verpakt in een altijd vriendelijke glimlach. Als ze Dekamhare uitrijden ziet Wim pas goed hoe de omgeving eruit ziet; een groene rotsachtige hoogvlakte omgeven door bergruggen. Het landschap lijkt enigszins op dat tussen Asma-

ra en Keren. Ook hier groeien op de hellingen veel cactussen en overal zie je horizontale ‘rimpels’ in het landschap, de sporen van mensen. Het hele land is in de loop van de geschiedenis in cultuur gebracht. In de oorlog is echter veel platgebrand waardoor het landschap nu veel kaler lijkt dan het ooit was. Ze rijden op een smalle weg met aan de ene kant een rivierbedding en aan de andere kant steil oplopende rotsen. De weg is keurig geasfalteerd maar door de vele bochten kan er niet hard worden gereden. Onderweg komen ze een aantal afgeladen bussen tegen. Het valt hem op dat je overal bussen ziet rijden, ook daar waar de wegen slecht begaanbaar zijn. Ze zitten bijna altijd vol en rijden in het grillige landschap maar langzaam, soms halen ze maar twintig kilometer per uur. Langs de weg staan zo nu en dan groepjes mensen, ze zwaaien naar de auto. Ze hopen op een lift, maar de auto zit vol en dus moeten ze wachten op de bus of ze moeten gaan lopen. Voor hen rijdt een vrachtauto. Na een paar keer keren toeteren durft Haile de gok aan en met minimaal snelheidsverschil proberen ze de vrachtwagen voorbij te komen. Tergend langzaam schuiven ze op. Als er maar niets aan komt, een tegenligger of dieren op de weg. Net voor een bocht weet Haile de auto voor de vrachtauto te krijgen, dat is maar goed ook want om de volgende bocht komt een bus met flinke snelheid aanzetten.

Als ze de bergrug gepasseerd zijn, komen ze in een andere vlakte met daar dwars doorheen een brede drooggevallen rivier. Ze verlaten de weg en rijden heel voorzichtig een hobbelig weggetje in. Aan weerszijden staan hoge cactussen. Na een kilometer of twee kunnen ze met de auto niet meer verder. Het hele gezelschap stapt uit en gaat te voet verder.

‘Het heilig water is een bron die tussen de rotsen ontspringt’, zegt Haile. Hij wijst naar een gebouwtje in de verte. ‘Dat witte kerkje hoort erbij.’

Bij een paar hutjes gaan ze in de schaduw onder de bomen zitten. Er zitten ook nog een groepje Eritrese vrouwen met hun kinderen. Wim wordt – zoals altijd – van top tot teen bekeken. De beide kinderen van Haile gaan elk aan een kant van hem zitten. Ze zoeken duidelijk toenadering.

‘Er komen hier zeker niet zo vaak toeristen bij het heilige water’, vraagt Wim aan Haile.

‘Inderdaad, maar het is hier toch wel mooi, vind je niet? Het zou leuk zijn als er meer toeristen hier naartoe kwamen. Ze zijn van harte welkom.’

‘Ja, het is hier mooi. Zeker, maar ik ben het meest benieuwd naar de bron van het heilige water. Is dat ver hier vandaan?’

‘Even geduld, we gaan er zo heen. Het is er nu erg druk. De zieken zijn zich aan het baden. Dus moeten we even wachten tot de grootste drukte over is.’

Alem gebruikt de tijd dat ze moeten wachten om Wim wat nieuwe feiten te vertellen over zijn land.

‘Eritrea is een onbekend land en op de wereldkaart is het een onbetekenend klein stukje Afrika aan de Rode Zee. En als men al van Eritrea heeft gehoord, dan denkt men meteen aan de conflicten met Ethiopië. Dat het een mooi groen land is, met de fraaie stranden aan de Rode Zee, is relatief onbekend.’

‘Dat is toch niet gek. Jullie hebben toch een lange geschiedenis met oorlogen. En een paar jaar terug waren jullie toch weer een keer in oorlog met de grote buurman’, werpt Wim tegen.

Haile vertaalt het voor Alem in het *Tigrinya*. Haile en Alem kijken beiden een beetje beteuterd. Blijkbaar verwachten ze niet dat hij ook maar één kritisch woord zegt over het land en zijn geschiedenis. Hij voelt zich ongemakkelijk. Het was niet de bedoeling om kritisch te zijn. Zijn Nederlandse directheid in zijn taalgebruik breekt hem op. Gelukkig hervindt Haile zich snel.

Hij vervolgt: ‘In 1999 en 2000 was er inderdaad oorlog met Ethiopië. Daar zijn toen heel veel doden bij gevallen’, zegt Haile.

Alem en Haile overleggen even. ‘Zij vielen voor het land voor de vrijheid van ons volk’, voegt Alem toe aan het verhaal van Haile.

‘Zolang er oorlogsdreiging is, zal Eritrea nooit een vakantiebestemming worden voor Europeanen’, concludeert Wim. ‘Wat was er eigenlijk aan de hand in 1999 waardoor er weer gevochten werd? Was er al niet genoeg oorlog gevoerd?’

‘Ethiopië had geheel onverwachts en eenzijdig de grens aange-

past. Ze wilden kostbare landbouwgrond hebben van Eritrea en bovendien hadden ze hun zinnen gezet op de toegang tot de Rode Zee via de haven van Assab. Assab ligt in de zuidelijke punt van Eritrea. Daar grenst het land naast Ethiopië ook aan Djibouti. Een strategisch belangrijke plek. Haile voelt zich duidelijk geprikkeld om meer te vertellen over zijn land en verhaalt over de periode nadat de vrijheidsoorlog was afgelopen. Het lijkt wel of hij zich heeft voorbereid, net als tijdens de autorit naar Keren heeft hij een gedetailleerd verhaal klaar. Hij gebruikt Engels, Nederlands en *Tigrinya* door elkaar in de hoop dat Alem ook begrijpt waar het om gaat. Hij vertelt dat tien jaar geleden de Ethiopische en Eritrese vrijheidsstrijders onder leiding van de twee huidige leiders het heft in handen namen. Na 30 jaar kon de beslissende stap gezet worden. De dictator van Ethiopië, Mengistu, werd ten val gebracht en in 1993 regelden de nieuwe leiders na een referendum de onafhankelijkheid van Eritrea. Dit verhaal kent hij ondertussen al. Hij heeft van Haile al het nodige gehoord en bovendien heeft hij stukken gelezen in zijn *Guide to Eritrea* en de printjes van de internetsites. Tot nog toe weinig nieuws.

Haile vertelt hoe de spanningen opliepen tussen de tot dan toe bevriende landen. Eritrea schafte onverwacht de Ethiopische munt af - na de bevrijding was die nog steeds in gebruik. Er werd een eigen munt ingevoerd, de nakfa. De regering in Addis Abeba vond dat maar niks. Bovendien bleef Ethiopië zeuren over de toegang tot de internationale wateren. Er ontstond daarna een flinke ruzie over de landsgrenzen en dat was genoeg voor een nieuwe oorlog. De gevechten gingen met tussenpozen door tot juni 2000. Toen slaagde de internationale gemeenschap er in de twee landen een vredesakkoord te laten tekenen. Er werd een veiligheidszone opgenomen van 1000 kilometer lang en 25 kilometer breed. De Unmee, de VN-vredesmacht, bewaakt nog steeds de veiligheid en controleert of de vrede niet geschonden wordt.

Hij vraagt zich af hoe het verhaal zou klinken als hij 500 kilometer naar het zuiden ernaar zou vragen. Hij moet denken aan de VN-militair in het vliegtuig op de heenreis. Die had niet zo'n positief beeld van de situatie tussen de beide landen. En al helemaal niet van hun leiders.

Er komt een groep mensen aanlopen over een klein hobbelig paadje vanuit de richting van de bron.

‘Deze mensen komen terug van het heilig water’, zegt Alem, ‘de zieken hebben zich gebaad. Als zij baden dan wachten de begeleiders bij de ingang.’

Het is een indrukwekkend gezicht; een bonte stoet. Een oude vrouw wordt ondersteund door twee mannen. Ze heeft grijs haar, een opvallend contrast met haar donkere huid en ze loopt heel moeilijk. Ze lijkt ernstig ziek. Er lopen ook kinderen in de stoet en enkele oude, vermagerde mannen met verband voor hun ogen.

‘Waarom hebben die mannen verband voor hun ogen?’

‘Het heilig water werkt genezend voor oogklachten. Daarvoor moet het water uit de rots opgevangen worden in een metalen beker door een kind. Het water wordt daarna op de ogen gedaan en dat werkt genezend.’

Als de hele groep gepasseerd is, staan ze op. Met z’n allen gaan ze het paadje op, langs de drooggevalven rivier, op weg naar de bron van heilig water. Na een paar honderd meter komen ze bij een poortje. Daar moeten de schoenen uitgedaan worden. Er staat een twintigtal schoenen te wachten op hun eigenaren. Vanaf hier is de grond heilig. Omdat het pad erg oneffen is, vraagt hij aan Haile: ‘Vind je het erg als ik mijn schoenen aanhoudt? Of is dat heiligschennis?’

‘Nee, dat is niet erg. Iedereen zal begrijpen dat jij het niet gewend bent om op blote voeten te lopen. Houd je schoenen maar aan hoor.’

Even verderop is er een doorgang in de rotsen die is afgeschermd met kleden. Haile legt uit dat daarachter de baden zijn.

‘Daar kun je je douchen’, zegt hij.

Het zal wel net zo gaan als met de schaal water in het toilet annex douche bij zijn moeder, denkt Wim.

Er zitten een paar mannen en jongens bij de ingang op de grond en op stenen te wachten. Waar wachten ze op? Hij gaat op een steen zitten naast een oude man in traditionele kleding. Zo nu en dan komt er een vrouw vanachter de kleden tevoorschijn. Aan de natte haren te zien, heeft zij zich gebaad. Haile vertelt dat het nu de tijd is voor vrouwen om gebruik te maken van het heilig water. Later op de dag

mogen de mannen. Wat zouden die mensen voor kwalen hebben, denkt hij. Bij sommigen is het helder omdat ze mank lopen. Bij anderen is er aan de buitenkant niets te zien.

‘Vraag eens aan mijn buurman of hij ook ziek is’, vraagt hij aan Haile. Hij wijst terwijl voorzichtig met zijn duim in de richting van de man naast hem. Haile spreekt de man aan. De man reageert verrast door de aandacht. Hij lacht naar Wim, staat op en geeft hem een hand. Hij buigt terwijl hij hem de hand schudt. Bij de buiging houdt hij met zijn linkerhand zijn rechter elleboog vast. Wim lacht terug, staat op en buigt bij de begroeting ook eerbiedig. Wat een prachtige man. De man spreekt heel voorzichtig en zacht tegen Haile. Haile luistert aandachtig naar wat hij zegt en vraagt zo nu en dan iets. Als de man uitgesproken is, wordt er vertaald.

‘Hij is ongeveer 75 jaar oud. Zijn ogen zijn al geruime tijd niet meer goed. Hij ziet nog maar heel weinig. Vorig jaar is hij geopereerd in een ziekenhuis in Asmara. Hij is hier om heilige water op zijn ogen te doen en hij hoopt dat zijn gezichtsvermogen weer wat zal verbeteren.’ Wim durft niet te vragen of het geholpen heeft. Hij kijkt eens goed naar de ogen van de man. Het zijn oude fletse ogen. Het linkeroog is ook rood doorlopen. Een leek kan zien dat hij een probleem heeft. Even later staat de man voorzichtig op, geeft Wim, Haile, Alem en de anderen een hand en loopt langzaam richting het poortje.

Alem vraagt of Wim zin heeft om nog een eindje te lopen. Haile neemt de kinderen mee. Zij gaan met de auto en wachten op ons bij de weg. Hij kijkt naar Haile, die glimlacht ten teken dat hij het er mee eens is. Het lijkt hem een goed idee. Als ze terug lopen passeren ze een aantal hutjes waar zieken en hun begeleiders tijdelijk kunnen wonen. Zo kunnen ze iedere dag een bad nemen. Alem vertelt dat zijn neef Salomon hier ook gelogeed heeft. Hij had kanker in zijn darmen. Elke dag ging hij baden en bidden. Zijn vrouw en zijn moeder waren dag en nacht bij hem en de familie zorgde voor het eten en andere zaken. Helaas heeft het hem geen genezing gebracht. Hij is anderhalf jaar geleden – op 29 jarige leeftijd - gestorven. Hij ligt nu begraven op een begraafplaats vlak bij Dekamhare. Stil lopen ze naast elkaar verder, de blik

naar de grond en ieder met de eigen gedachten en herinneringen. Wim wil toch het gesprek brengen op zijn vader, want daarvoor is hij in Eritrea.

‘Heb jij een idee hoe we nu verder kunnen gaan met het zoeken naar sporen van mijn vader?’, vraagt hij. Hij stelt hem de vraag zonder zeker te weten of Alem wel alle details van de zoektocht kent. Hij flapst het er zomaar uit. De tijd dringt en hij wil graag aan het werk. Elk voorstel is voor hem acceptabel.

‘Ik heb alles gehoord van Haile, hij heeft me uitgebreid bijgepraat’, zegt Alem geruststellend. ‘Dat vind je toch niet erg? Je weet nu in ieder geval zeker dat je vader in het noorden het land is binnengekomen. Ook staat vast dat hij via Keren in de richting van Asmara is gereisd maar in de buurt van Asmara is geen enkele spoor van hem te vinden.’

‘Je kent dus het hele verhaal al’, zegt hij verrast.

‘Je weet van Haile dat Almaz vanuit Asmara stad en land heeft afgezocht en echt helemaal niets heeft gevonden. Je hebt ook gemerkt dat je hier als blanke tussen alle donkere mensen nogal opvalt. Je vader moet dus – ondanks de oorlog – erg zijn opgevallen. Dus als hij in de buurt van Asmara zou zijn geweest dan had Almaz dat zeker gehoord. Ze kent bijna alle strijders van toen en weet wie ze daarvoor moet aanspreken. Ze heeft een prima netwerk. Ik vind dat Haile zijn huiswerk echt goed gedaan heeft! Almaz heeft gezocht maar helaas zonder resultaat. Nu zijn er twee mogelijkheden. Of je vader is niet naar Asmara gegaan of hij is verongelukt voordat hij in Asmara aankwam. Iets anders kan ik niet bedenken. Het lijkt me het meest waarschijnlijk dat hij niet naar Asmara is gegaan. Vraag me niet waarom, ik denk dat. Haile vertelde dat de mannen uit Keren denken dat hij in de richting van Massawa is gereisd. Nu is er in en bij Massawa heel erg veel gevochten en juist over dat deel van de oorlog weten we niet zo veel. Als je daar wilt zoeken dan wordt het een onmogelijke opdracht.’

‘Had ik niet beter hier naar Nederlandse ambassade kunnen gaan in plaats van te gaan rondreizen met Haile?’

‘Heb je dat dan niet gedaan vanuit Nederland voordat je naar Eritrea kwam?’

‘Jawel, mijn moeder heeft brieven gestuurd aan het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken en geïnformeerd of zij iets wisten over mijn vader. Na maanden wachten kreeg ze eindelijk bericht: ze waren niets te weten gekomen, niet via de ambassade van Eritrea en ook niet via de Ethiopische ambassade.’

‘Haile is voordat je kwam en later ook Almaz naar de Nederlandse ambassade in Asmara geweest. Daar waren ze op de hoogte van de vermissing van je vader. Misschien door de brieven van je moeder, maar ze konden verder niets zeggen.’

Hij is er stil van. Hij had niet verwacht dat Alem zoveel wist. Ook had hij niet verwacht dat hij zo duidelijk kon aangeven waar de problemen zitten. Haile heeft hem blijkbaar goed ingelicht. Zijn adem stinkt; alsof hij onverwacht onder een koude douche stapt waardoor hij naar adem snakt. Zwijgend en met de blik naar de grond lopen ze naast elkaar; een welgestelde grote blanke man en een slanke zwarte Afrikaan. Enkele dagen geleden waren ze nog onbekenden voor elkaar en nu lopen ze hier te praten over zijn vader. Alsof de dood van zijn vader hen beiden treft. Zonder dat hij ervan weet wordt er van alles ondernomen door de Eritreërs om hem te helpen bij zijn zoektocht. Het wordt hem langzamerhand wel duidelijk dat Haile veel meer voorwerk heeft gedaan voor het bezoek dan hij had verwacht. Het is een reusachtig goede vent, die Haile. Waarom doet hij dat allemaal? Hij kent hem nauwelijks en toch behandelt hij hem als een familielid, zelfs als een broer? Hij vangt hem gastvrij op, reist met hem het land door en zoekt van alles uit. Hij vraagt zich af welke verrassingen Haile nog meer in petto heeft? Wat zal de volgende stap zijn in de zoektocht? Moet hij wel verder gaan met zoeken naar sporen van zijn vader? Of moet hij maar stoppen en accepteren dat er vragen zijn waarop je nooit een antwoord krijgt? Vragen die geen antwoord kennen. Hoe dan ook, zijn vader is dood, gestorven in een vreemd land en ver van huis. Stel dat hij te horen krijgt *hoe* hij is overleden, stel dat hij alles te weten komt over de omstandigheden waaronder hij overleden is, zijn vader komt er niet mee terug. Zijn vader is dood en blijft dood zoals zijn moeder ook dood is en dood blijft. Hij is wees en blijft wees. Als hij steeds maar bezig blijft met de onbeantwoorde vragen over zijn vader,

dan kan hij niet genieten van zijn reis, het land en van die prachtige mensen. Dan komt hij volgende week in Nederland terug met lege handen, met een verhaal over een mislukte reis. Wat moet hij dan vertellen op zijn werk, in de familie? Moet hij dan zeggen: Ik heb gezocht en helaas niets gevonden? Hij schrikt van die gedachte. Accepteren dat hij niets te weten komt over zijn vader betekent dat hij voor niets naar Eritrea is gereisd. Had hij dat niet thuis bij zijn vrouw thuis kunnen bedenken? Hij kon toch van tevoren weten dat de kans op succes klein zou zijn?

Injira

Als Wim de kamer binnen komt, wordt onmiddellijk de grootste en mooiste stoel voor hem vrijgemaakt. Hij kijkt er niet meer zo van op dat hij een bijzondere plaats inneemt, het begint al een beetje te wennen. De rest van de aanwezigen, een kamer vol, zit op gewone stoelen en op de bekende lage krukjes. Dat Alem voor Eritrese begrippen erg rijk is, is aan alles te zien. Bij binnenkomst zag hij dat er in het huis een afzonderlijke keuken is en zelfs een badkamer met een echt toilet. Dat hebben niet veel huizen hier. Bij de ingang, op de binnenplaats, zijn er aparte kamers voor personeel en gasten. De vloer in de kamer is niet van kaal beton maar is voorzien van een sierlaag met kleine rode, blauwe en witte steentjes. Voor de hoge ramen – die tot aan het plafond reiken - hangen gordijnen met grote blauwe en rode bloemen erop, net weer andere stof dan de bekleding van de stoelen en die is net weer anders dan het tafelkleed; een bont geheel. Er staat een grote vitrinekast met een compleet servies erin. Op die kast staat een rij van wel twintig foto's van mannen in uniform, traditioneel geklede vrouwen en enkele kinderen. Sommige foto's zijn in zwart/wit, andere zijn in kleur maar door de tijd enigszins verschoten en weer andere zijn nog gloednieuw. Hij bekijkt de foto's van afstand. Alem ziet dat.

‘Mooie foto's, niet? De meesten mensen die erop staan zijn overleden in de oorlog of door een ziekte, enkelen wonen in Amerika of Europa en de foto's van de kinderen zijn vorig jaar gemaakt.’

Hij loopt naar de foto's en wijst ze een voor een aan. Bij elke foto vertelt hij wie er op staat en wat die persoon voor hem betekent. Het wordt stil in de kamer, de gesprekken verstommen. Iedereen luistert naar wat Alem vertelt en bij elk zin gaan de blikken naar Wim om te

zien hoe hij reageert. Na de uitleg wordt er in het *Tigrinya* van alles aan commentaar uitgewisseld. Hij volgt de uitleg zonder een woord te zeggen. Wat moet je zeggen als duidelijk wordt dat men zoveel mensen verloren heeft? Dat deze foto's voor Alem van grote waarde zijn, is duidelijk. Hij spreekt met grote betrokkenheid. Wim zou er wel een foto aan toe willen voegen ...: die van zijn vader.

Alem heeft iedereen uit Dekamhare uitgenodigd, die hij tot nu toe ontmoet heeft. Haile is er met zijn moeder en Genneth. Ook is er een buurvrouw. Natuurlijk zijn Saba, de vrouw van Alem, zijn kinderen en het dienstmeisje er ook. Het lijkt wel een verjaardagsfeestje. In de hoek van de ruime kamer staat een grote televisie met een videorecorder eronder en een draagbare radio. Een van de kinderen van Alem zet de tv aan: CNN. Het beeld is enigszins gestoord maar goed genoeg om het nieuws te kunnen volgen. Het is al weer even geleden dat hij naar CNN heeft gekeken. Het nieuws lijkt hetzelfde als altijd: de oorlog in Joegoslavië, overleg over de invoering van de euro, onlusten op de westelijke Jodaanoever en drugsvangsten in Europa. Het dienstmeisje vraagt iets in het *Tigrinya*. Alem vertaalt: 'Wim, wil je koffie of thee?'

'Koffie, graag.'

Een koffiekarretje dat hij al kent van de moeder van Haile, wordt in de kamer neergezet, een krukje erbij en een houtskoolkacheltje waarin brandende kooltjes liggen. Het koffieritueel begint. Eerst het koffiebranden, daarna het 'malen' van de koffie in de vijzel, het verwarmen van de koffie en ten slotte het uitschenken in de kleine porseleinen kopjes. Hij heeft wel zin in een lekker kopje sterke koffie. De gesprekken gaan over alledaagse dingen; de ziekte van een jongetje in de buurt die met uitdrogingsverschijnselen naar het ziekenhuis is vervoerd, de geboorte van een baby een paar huizen verderop in de straat, de komst van een Russische arts in het nieuwe ziekenhuis en een terugblik op het bruiloftsfeest van afgelopen week. Beurtelings vertalen Alem en Haile wat er gezegd wordt, de een in het Engels de ander in het Nederlands. Wim volgt het met belangstelling. Nahom komt naast hem zitten in de grote stoel. Hij moest daarvoor iets opschuiven. Nahom leunt vriendschappelijk op zijn knie. Na de koffie wordt alles opgeruimd en wordt er ruimte gemaakt voor het eten. Ondanks dat

voedsel niet ruim voorhanden is, wordt er veel aandacht aan besteed. Alem geeft een toelichting bij het eten.

‘We eten *injira* en doen dat met z’n allen uit één grote schaal. Wil je net als wij met de handen eten, of heb je liever een bord met een vork en een mes?’

‘Ik wil het wel eens proberen met mijn handen’, zegt hij voorzichtig. ‘Als het niet lukt dan zeg ik het wel.’

‘Samen eten met de handen vergroot de vriendschap.’

Er wordt gebeden en daarna gaan de volwassenen om de grote schaal zitten.

‘Voor Europeanen is de techniek van ons traditionele eten best ingewikkeld, denk ik’, zegt Alem. ‘We beginnen met het wassen van de handen.’

Genneth komt langs met een schaal en een kan met water. Iedereen wast even de handen en met name de rechterhand.

Alem vervolgt zijn uitleg: ‘De regel is dat iedere eter op het eigen stuk van de grote schaal blijft. Je reikt dus niet naar iets aan de overkant. Als je het eten in je mond stopt, probeer je te voorkomen dat je vingers je lippen raken. De vingers aflikken doen we niet en ook leggen we niets terug op de schaal. Wat een regels, hè.’

Ondertussen wordt de *injira* op tafel gezet inclusief een aantal pannetjes. Alem laat zien dat de *injira* een soort zachte pannenkoek is. Hij is wel vijftig centimeter in doorsnede en bedekt de hele schaal. Extra *injira* ligt opgerold in een aparte schaal.

‘*Injira* wordt buiten gebakken op een metalen bakplaat waaronder een houtvuur brandt. *Injira* is voor ons wat bij jullie rijst of aardappelen zijn.’

‘Hoe weet je dat?, vraagt hij. ‘Je bent toch nooit in Nederland geweest?’

‘Nee, dat klopt, maar ik ken wel mensen die naar Europa gevlucht zijn. En die vertellen nog wel eens wat. Zodoende. Jullie eten aardappelen als basisgerecht. Voor ons zijn aardappelen een groente. *Injira* combineren wij met vlees – meestal lams- of schapenvlees - en groenten. Kijk dat zit in deze pannetjes.’ Hij neemt van twee pannen even de deksel af om de inhoud te tonen.

De maaltijd gaat beginnen. Wim eet van alle gerechten een beetje. Het lukt hem niet om zich aan alle regels en regeltjes te voldoen. Uiteindelijk vraagt hij maar om een bord en bestek, dan gaat het wat makkelijker. Gezellig is het wel, er wordt ondertussen vrolijk gepraat en gelachen. Nog steeds staat de tv aan; er is geschakeld van CNN naar EriTV. Zo nu en dan wordt er aandachtig gekeken naar een videoclip met inlandse muziek of naar een stukje journaal. Hij voelt zich thuis in het gezin van Haile, geen moment denkt hij aan zijn vader, hij wordt geheel in beslag genomen door het gezamenlijk eten. Nahom zit niet alleen naast hem in zijn grote stoel, hij heeft ook zijn horloge ontdekt en probeert op alle knopjes te drukken om te zien wat er dan gebeurt. Een leuk joch. Als iedereen genoeg heeft gegeten informeert hij bij Alem of er nog andere belangrijke inlandse gerechten zijn.

‘We hebben een bijzonder gerecht als er een kind geboren is. Het wordt gemaakt van meel, lauwater en zout aangevuld met saus van boerenboter, peper en yoghurt.’

‘Wordt dat gebakken?’

‘Nee, men schept een beetje van het deeg met een lepel en eet dat op. Het verhaal is dat de vrouw die bevallen is zich weer snel herstelt na het eten ervan.’

‘Vind je het leuk om een Eritrese krant in te zien? Ik heb er een die voor een groot deel in het Engels is’, vraagt Haile.

‘Bestaat die dan?’

‘Ja, er zijn verschillende kranten. Een kennis heeft er vanuit Asmara een meegenomen.’

In zijn hand heeft hij een krantje dat aan hem overhandigt. *Profile* heet het. Het is, wat de vormgeving betreft, vergelijkbaar is met de Metro of Spits in Nederland. Alleen is de kwaliteit van het drukwerk duidelijk minder. De foto's die erin staan, zijn nogal donker en sommige artikelen staan scheef op de pagina. Er staat een interview in met een Eritreër die in Europa woont en op vakantie is in zijn geboorteland. Hij vertelt dat zijn kinderen nu op dure sportschoenen met luchtvering rondhangen in de internetcafé's van Asmara. De vluchtelingen van toen zijn nu verwesterd en welvarend. Wie is gebleven en de oorlog heeft uitgevochten, leeft nog steeds in armoede. Wat een

contrast. Hij leest de verhalen met aandacht terwijl de rest van het gezelschap vrolijk verder keuvelt en de tv de laatste wereldnieuwtjes de kamer insmijft.

In het donker loopt Wim in z'n eentje nog een blokje om. De anderen zijn nog bij Alem of zijn al eerder naar huis gegaan. Het is erg donker, alleen bij de grote doorgaande weg is er straatverlichting. Bij het weinige licht dat van de huizen komt, kan hij net zien waar hij moet lopen. Het blijft uitkijken op die hobbelige wegen, één keer misstappen en je zou je enkel kunnen kneuzen. Het is een zwoele avond en aan de wolkenloze hemel zijn tienduizenden sterren te zien. Zo nu en dan hoor je het blaffen van een hond en het toeteren van een auto. Het was heel gezellig bij Alem en zijn familie. Toch heeft hij ook een wat beklemd gevoel. Dat gevoel kwam op toen het gesprek op zijn vader kwam. Tot dan was het uitsluitend vrolijk en gezellig maar toen men informeerde hoe hij oud zijn vader was toen hij overleed en of hij erg aan hem gehecht was, sloeg de stemming om. Tenminste bij hem. Een grafstemming verving de uitbundigheid en voordat hij het wist had hij een brok in zijn keel en kon hij nauwelijks meer praten. Wie ben ik dat ik hier gezellige dingen doe terwijl mijn vader is overleden en ik naar hem op zoek ben?, vroeg hij zich af. Haile zag zijn emotie en regisseerde snel dat het gesprek op een ander onderwerp kwam. Dat doet hij toch telkens heel handig, die Haile, hij heeft al heel wat geregisseerd voor de zoektocht, meer dan hij beseft. De sfeer was echter – zonder opzet - gebroken. Uit pure belangstelling werd er naar zijn vader geïnformeerd. Niemand had het vermoeden dat het hem zo zou aangrijpen, hij zelf ook niet. Hij mist zijn vader, maar omdat zijn vader zonodig naar Eritrea moest gaan, loopt hij nu hier en wordt hij verwend door die aardige mensen met die bijzondere gewoontes. Zijn vader krijgt hij niet meer terug, dat is zeker, maar dankzij zijn vader maakt hij kennis met een voor hem onbekende wereld, een wereld waar tijd en gastvrijheid geen schaarse goederen zijn. Hij zou bijna zijn vader dankbaar moeten zijn.

Dat is belachelijk ... dankbaar ... je kunt toch niet dankbaar zijn terwijl de persoon in kwestie is overleden, gesneuveld, verongelukt, ...

dood. Wim is verrast door zijn eigen gedachten. Toch ... en toch ... zonder de vroegtijdige afkeuring van zijn vader, zonder zijn ambities om een boek over Afrika te schrijven zou hij hier niet lopen. Zelfs als zijn vader gezond en wel was thuis gekomen van zijn bezoek aan Eritrea en zijn boek had geschreven, dan zou hij hier nu niet zijn. Misschien zat hij nu op een camping in Frankrijk met zijn gezin, maar hier zou hij zeker niet zijn. Nee, hij loopt hier *dankzij* het overlijden van zijn vader. Dankzij zijn vader ... en daarom moet hij dankbaar zijn????

Wim zit met zijn vader en moeder in de tuin koffie te drinken. Het is zondagochtend en ze zijn met z'n allen naar de kerk geweest. Net als zijn moeder het twee kopje koffie wil inschenken stopt er een auto voor de deur. Nieuwsgierig kijken ze wie het is: Cora. Cora is een vriendin van zijn ouders. Ooit zat ze als leerling bij zijn vader in de klas. Ze paste toen wel eens op als zijn ouders weg moesten en sindsdien komt ze een paar keer per jaar op de koffie. Dat is altijd heel gezellig. Een jaar geleden is haar moeder overleden en nu woont ze alleen met haar vader in een enorm groot en oud huis. Zijn ouders hebben erg met Cora meegeleefd toen haar moeder ziek werd en uiteindelijk overleed. Cora en haar moeder leken niet alleen veel op elkaar, ze waren zelfs een soort van vriendinnen die bijna alles samen deden. De moeder van Cora was wel aardig maar ook heel dominant. Zijn vader zei wel eens zei dat Cora, zolang ze thuis woonde, wel nooit zelfstandig zou worden.

Cora komt erbij zitten en groet de familie. Zijn moeder brengt koffie. Al na een paar minuten komt het gesprek op de overleden moeder van Cora. Ze vertelt enthousiast dat ze met haar vader een reis gaat maken naar Mexico. Later dit jaar gaat ze ook nog op bezoek bij een oom in Oostenrijk. Terwijl ze dat vertelt, glimmen haar ogen; ze heeft er duidelijk zin in. Zijn vader merkt subtiel op dat deze reizen alleen maar mogelijk zijn omdat haar moeder is overleden. Wim vindt dat maar een rare opmerking van zijn vader maar Cora reageert daar heel anders op. Ze vindt dat het overlijden van haar moeder haar veel zelfstandiger heeft gemaakt en bovendien haar relatie met haar vader heeft verstevigd. Natuurlijk had ze graag haar moeder gehouden maar nu kan ze dingen doen die anders niet mogelijk waren. Ze vertelt dat ze zich wel

eens schuldig voelt als ze moet haar vader op pad is en samen plezier maakt.

‘Soms zit er in het kwade ook iets goeds’, merkt zijn vader op. ‘Je hoeft je niet schuldig te voelen. Je mag toch wel genieten, dat zou je moeder toch ook gewild hebben?’

Wat zou zijn vader gewild hebben? Zou zijn vader van hem verwacht hebben dat hij doorging met zoeken of zou hij zeggen dat hij maar van het land moest gaan genieten? Zou nu ook gelden dat in het kwade soms iets goeds zit? Hij is al een aardig eindje weg van het huis van Haile en besluit terug te gaan. Langzaam slentert hij door de kleine straatjes met de witte huizen en de blauwe deuren. Hier en daar ruikt hij de versgebrande koffie. Bij het plein voor het huis van de moeder van Haile zit een groep jongelui onder een boom met elkaar te praten. Als hij passeert, staat een van hen – een jongen van een jaar of twintig - op en loopt op hem toe. In het Engels spreekt hij hem aan.

‘Als ik het goed heb logeer jij bij Haile? Ik heet Tewolde. Mijn moeder was gisteren even bij de moeder van Haile en heeft je toen gegroet. Vind je het leuk hier in Eritrea?’

Hij geeft hem een hand.

Wim antwoordt enigszins verlegen: ‘Eritrea bevalt me goed. Een mooi land, lekker weer en aardige mensen. Dank je wel.’

‘Je komt uit Holland, is het daar ook mooi?’

‘Zeker, Holland is een mooi land, maar erg vol in vergelijking met Eritrea. Met meer dan 15 miljoen mensen op zo’n klein stukje aan de Noordzee is het even anders dan hier. En bij ons heeft bijna iedereen een auto. Daarom is het op de wegen ook heel erg druk.’

‘Ben je hier op vakantie of voor familiebezoek?’

Oei, denkt hij, wat moet ik nu zeggen? Moet ik vertellen dat ik hier op zoek ben naar sporen van pa of moet ik een smoesje verzinnen? Wat heeft die jongen ermee te maken? Hij besluit een tactisch antwoord te geven.

‘Mijn vader was een jaar of tien geleden in Eritrea en ik vond het leuk om eens te kijken hoe het er hier uitziet. Haile is min of meer mijn gids; hij spreekt Nederlands en adviseert me. Op dit moment logeer ik

bij zijn moeder. Ik ben al in Asmara, Keren en Massawa geweest.'

'Mijn moeder heeft me verteld dat je vader hier tijdens de oorlog is overleden en dat je op zoek bent naar sporen van hem. Ben je al iets over hem te weten gekomen?'

Dus hij wist al de reden van zijn bezoek aan Eritrea. Het verhaal doet dus de ronde, concludeert hij. Zijn vraag of hij Eritrea een mooi land vindt, was dus slechts een opstapje voor het gesprek. Heel tactisch gedaan van hem!

'Het is zeker dat hij in Eritrea geweest is, maar verder ben ik niet zoveel te weten gekomen. Ik denk ook niet dat ik veel te weten zal komen. En jij? Studeer jij hier?'

'Ja, ik studeer aan de universiteit in Asmara. Ik ben derdejaars student.'

'Welke studierichting volg je?'

'Economie.'

'En woon je ook hier in de buurt of heb je misschien een kamer in Asmara bij de universiteit?'

'Ja, ik woon in Asmara. Mijn ouders wonen in Dekamhare. In juli en augustus ben ik op werkdagen in een kamp voor de *National Services*. Met een groep studenten planten we bomen zo'n twintig kilometer hier vandaan. In september ga ik weer terug naar Asmara. Dan begint het nieuwe studiejaar.'

'Het planten van bomen is voor een goed doel, er is wel heel erg veel platgebrand in de oorlog.'

'Mijn vader vindt dat ik trots moet zijn dat ik iets voor het land kan doen. Na zoveel jaren oorlog moet er veel opgebouwd worden. Ik zelf zou liever naar Europa gaan om daar rond te kijken of om te gaan studeren. Misschien komt dat er nog van.'

'Hebben jullie bij je werk voor de *National Services* geen last van mijnen die daar nog liggen uit de oorlog?'

'Nee, waar wij komen zijn die al opgeruimd, maar we mogen niet buiten de aangegeven gebieden, daar kan het gevaarlijk zijn.'

'Ik wens je heel veel succes met je werk voor het land en met je studie economie.'

'Bedankt, en nog veel plezier hier in Eritrea.'

Als hij weer bij de moeder van Haile is, gaat hij direct door naar zijn kamer. Hij gaat op bed liggen lezen in het boek *De stelling van de papegaai*. De zoektocht van de hoofdpersonen vordert gestaag. Bij hen lukt het wel, denkt hij. Hij is nu over de helft van het enorm dikke boek. Het is een verslag van een zoektocht maar tegelijk ook een eregalerij van wetenschappers en hun vondsten. Vele wiskundigen passeren de revue. Aan elk worden verschillende pagina's besteed en het Franse gezin houdt studiesessies naar de achtergronden van de wiskunde. De ontknoping van het verhaal nadert. Een van die wiskundigen die uitgebreid aan de orde komt is Galois, een superintelligent wiskundige, een genie. De vader van Galois schreef vlak voor zijn dood de volgende brief:

Geliefde zoon,

Dit is de laatste brief die je van me krijgt. Wanneer je deze woorden leest, bevind ik mij niet meer tussen de levenden. Ik wil niet dat je wanhoopt of verdrietig bent. Probeer zo snel mogelijk weer een normaal leven te leiden, Ik weet dat het je moeilijk zal vallen een vader te vergeten die ook een vriend voor je is geweest.

...

De brief was nog veel langer maar Wim kan niet verder lezen. In verwarring legt hij het boek weg. Dit is een optie waar hij geen rekening mee heeft gehouden; zelfmoord of zelfdoding – hoe moet je het noemen? Dat kan toch niet, zijn vader heeft toch niet zelf de dood gezocht? Als hij suïcide wilde plegen dan had hij het toch wel thuis of in ieder geval in Nederland kunnen doen? Daarvoor hoefde hij toch niet naar Eritrea te gaan? Nee, deze optie is te gek voor woorden. Zijn vader heeft eens iemand die suïcide pleegde 'zeer egoïstisch' genoemd. Of dat zo is, weet hij niet, maar zijn vader zou toch niet zo'n uitspraak doen als hij zelf met de gedachten rondliep zich van het leven te beroven? Hij staat op en gaat op zoek naar Haile. Die zit in het 'kleine huis' te praten met zijn moeder.

'Ik zou graag naar Nederland willen telefoneren. Kan dat? Ik betaal alle kosten, hoor!'

‘Dat kan, ik zal de tijd bijhouden, dan vragen we morgen bij het postkantoor wel wat het kost. Ga je je vrouw bellen?’

‘Ja, ik wil haar graag even spreken. Het is alweer enige tijd geleden dat we contact hadden.’

Zo gezegd, zo gedaan. Even later zit hij alleen in de kamer en draait hij het nummer in Nederland. De derde keer dat hij het probeert gaat de telefoon over en krijgt hij zijn vrouw aan de lijn. Alles is goed in Nederland, het is daar warm – zelfs boven de dertig graden. Hij vertelt over de rit met de taxi naar Keren en de ontmoeting met Yemane. Hij vertelt over de hitte in Massawa, de airco die het niet meer deed en over zijn vlucht naar Dekamhare. Hij vertelt over Alem, de moeder van Haile en alle andere aardige mensen die hij in Dekamhare heeft ontmoet. Hij vertelt ook van de boodschap van Yemane en dat zijn vader echt in Eritrea is geweest. Het vertellen van zijn ervaringen, lucht hem duidelijk op. Hij vertelt zelfs van de optie dat zijn vader suïcide heeft gepleegd. Ook zijn vrouw vindt ook dat die mogelijkheid uitgesloten moet worden. Hij legt uit dat hij weliswaar een spoor van zijn vader heeft maar dat de kans dat hij nog meer te weten zal komen heel erg klein is. Wat moet hij doen: doorzoeken met een uiterst kleine kans of nog een aantal dagen genieten? Zijn vrouw begrijpt wat hij bedoelt en stelt de wedervraag: ‘Wanneer vind zelf je dat je reis geslaagd is?’

Na het telefoongesprek doet hij verslag aan Haile. Hij vertelt ook over de confronterende vraag van zijn vrouw. Wanneer vind je dat je reis naar Eritrea geslaagd is? Wat een rare vraag! Zo’n vraag is gemakkelijk gesteld.

‘Ik heb nog eens nagedacht over onze zoektocht. Ik ben je heel dankbaar voor wat je allemaal voor me doet.’

Haile knikt tevreden.

‘Vind jij dat we alles eruit gehaald hebben, dat we alle mogelijkheden voldoende bekeken hebben?’, vraagt hij. ‘Of kunnen we nog meer doen? Hebben we misschien een mogelijkheid over het hoofd gezien of is er wellicht een instantie die we zouden kunnen raadplegen?’

‘Waar denk je aan? Wat zou je willen doen? Alles wat zou kunnen helpen, wil ik onderzoeken.’

Alweer zo'n wedervraag.

'We hebben de mogelijkheid dat mijn vader vanuit Keren in de richting van Massawa is gegaan nog niet nader bekeken. Zou daar misschien nog wat inzitten?'

Met pretoogjes reageert Haile: 'Ik kan je iets nieuws vertellen Wim. We hebben bepaald niet stil gezeten.'

Wat bedoelt hij met 'we?', denkt Wim.

Haile vervolgt: 'Alem is zo slim geweest het adres en telefoonnummer van de chauffeur te vragen die jou vanuit Massawa naar Dekamhare heeft gereden. Hij woont zoals je weet in Ghinda en daar in de buurt is hij voor je aan het zoeken gegaan bij mensen die in de oorlog actief waren in het bevrijdingsleger. Alem heeft hem daarvoor geïnstrueerd.'

Wim is verbijsterd. Dit is niet de eerste keer dat blijkt dat Haile heel wat actiever is dan hij verwacht. De samenwerking met Alem verrast hem ook. Waarom gaat hij eerst in stilte aan het werk en vertelt hij later pas wat eruit komt?

'Waarom heb je me dat niet verteld?'

'Luister Wim, ik probeer je zoveel als mogelijk te helpen. Ik begrijp heel goed dat het vinden van sporen van je vader voor jou erg belangrijk is. Ik wil niet dat je valse hoop hebt, daarom zoek ik graag eerst even alleen en daarna laat ik je weten wat eruit komt. Je bent me telkens een slag voor en stelt de vragen nog voor ik precies de antwoorden ken. Dat is niet erg, maar reken nergens op, de kans op succes is echt erg klein.'

Hij is er stil van. Geëmotioneerd staart hij Haile aan. Hij weet niets beters te doen dan Haile een dikke knuffel te geven om hem te bedanken voor zijn inspanningen.

'Je bent een kanjer', zegt hij.

Dekamhare

De bioscoop is gehuisvest in een groot wit gebouw. Aan de buitenkant is aan niets te zien dat het een bioscoop is, dus geen posters aan de muur met flitsende beelden van scènes uit actuele films. Wim bekijkt samen met Haile Dekamhare. Haile staat erop dat hij ook even de bioscoop vanbinnen bekijkt, hij wil het bewijs leveren dat de bioscoop ook echt functioneert. Als ze de zware deur openduwen, komen ze in een grote donkere ruimte. Wim moet zijn ogen even laten wennen aan het donker. Aan de linkerkant is er een loket, rechts een garderobe. Haile spreekt even met de lokettist om uit te leggen wat ze komen doen. Er staan wat jongeren in de hal die Wim nieuwsgierig aanstaren. Hij vraagt zich af waar die jongens op staan te wachten? Misschien op de volgende film? Haile wenkt hem dat hij kan meekomen. Ze gaan weer een deur door en komen in de bioscoopzaal. Achter de deur blijven ze staan. Er draait een Engelstalige oorlogsfilm. De ene gewelddadige scène na de andere rolt over het grote scherm. In de zaal zitten twintig à dertig jongeren naar de film te kijken. Er is geen ondertiteling. Zouden deze jongeren zo goed de Engelse taal beheersen dat ze de film moeiteloos kunnen volgen? Dit zijn jongeren van dezelfde leeftijd als die hij gezien heeft bij het Festival in Asmara. Daar waren ze geïnteresseerd in de schilderijen met oorlogstaferelen en de maquette van een militair kamp; hier kijken ze naar bewegende beelden. In beide gevallen dezelfde interesse, dezelfde aandacht, dezelfde gretigheid. Dat is zeker de invloed van de oorlog, stelt hij bij zichzelf vast. Hij houdt het al snel voor gezien en wenkt Haile dat hij wel weer naar buiten wil.

Vanuit de donkere bioscoop staan ze buiten met de ogen te

knippen tegen het felle zonlicht.

De bioscoop staat aan een groot geasfalteerd plein. Aan twee zijden van het plein staan grote vervelozige gebouwen. Aan de derde zijde, links van de bioscoop, is een stadspark met daarin een uitspanning. Hij heeft wel zin in een drankje en stelt voor om daar wat te gaan drinken. In het park staat weliswaar het onkruid een meter hoog, maar het is er zeker gezellig. Ze zoeken op het terras een plaatsje in de schaduw. De ober blijkt een bekende van Haile te zijn; de zoon van vrienden van zijn moeder. Ze omhelzen elkaar en praten vrolijk. Soms lijkt het of alle Eritreërs elkaar kennen. Haile bestelt een drankje. Met een *coca* voor hen vertelt hij over zijn geboorteplaats.

‘Heb je al gezien dat veel huizen in Dekamhare gebouwd zijn in Italiaanse stijl?’, vraagt hij.

‘Je bedoelt de huizen langs de hoofdstraat?’

‘Ja, Dekamhare werd vroeger wel het tweede Rome genoemd. Misschien een wat overdreven naam maar het zegt wel wat over hoe mooi het ooit was. Dekamhare is gesticht aan het einde van de negentiende eeuw. Die Italiaanse huizen zijn later gebouwd in de tijd dat Mussolini hier de baas was; vlak voor de tweedewereldoorlog. In die tijd was Dekamhare een belangrijk centrum van de industrie en fruitteelt. Helaas is dat voorbij. Sinds het vertrek van de Italianen zijn veel fabrieken leeggehaald en verlaten en zijn de boomgaarden platgebrand of overwoekerd door onkruid. Oudere mensen zoals mijn moeder denken nog altijd met weemoed terug aan die tijd.’

‘Toch vind ik het een gezellig plaatsje, vooral de terrasjes, de gezellige drukte op straat en zo’n park als dit. Prima toch!’

‘De laatste jaren is er veel geïnvesteerd in de infrastructuur. Enkele belangrijke wegen zijn geasfalteerd, een aantal straten is verlicht met straatlantaarns, er is 24 uur per dag elektriciteit en zo’n 15 % van de huizen heeft nu stromend water.’

‘En de andere huizen, hoe komen die aan water, zoals je moeder bijvoorbeeld?’

‘Er rijden tankauto’s rond met water. Voor een paar nakfa kun je een vat schoon water kopen.’

‘Waar komt dat water vandaan?’

‘Uit enkele bronnen in de omgeving vergelijkbaar met die van het heilig water. Dat is echt heel schoon en dus gezond water.’

‘Waar ga je heen als je naar de dokter of de tandarts moet? Zijn hier alle faciliteiten aanwezig?’

‘In het ziekenhuis is alles wat er maar nodig is. Het is onlangs geheel vernieuwd. Vind je het leuk om daar eens te kijken?’

Met de geleende auto rijden ze door de nauwe straatjes naar het ziekenhuis. Het ligt aan de rand van Dekamhare. Bij de ingang worden ze door een portier tegengehouden. Met enige argwaan kijkt hij naar Wim. Haile praat even met hem en even later mogen ze verder rijden. De portier knikt vriendelijk naar Wim. Wat zal Haile verteld hebben?

‘Ik heb met de portier geregeld dat we ook even binnen mogen kijken,’ zegt Haile trots.

Het ziekenhuis is gevestigd in een nieuw gebouw. Het is laagbouw en het geheel ziet er verzorgd uit. Ze parkeren de auto en samen lopen ze naar binnen. Bij de ingang is een mevrouw de vloer aan het schrobben. Eerbiedig maakt ze ruimte voor de beide bezoekers. Zij proberen springend het natte gedeelte te ontwijken, maar dat lukt niet erg. Als ze verder lopen, zien ze hun natte voetstappen achter zich op de schone vloer. Het ziekenhuis doet hem denken aan een groene-kruisgebouw uit de jaren zestig in Nederland, sober en doelmatig met zo’n typisch luchtje van lysol of een ander ontsmettingsmiddel. Langzaam lopen ze door het gebouw. Het is erg stil in de gangen, ze komen bijna niemand tegen. Zou iedereen uitrusten of zijn er maar weinig patiënten? Bij de spreekkamers komen ze een arts tegen, een blanke vrouw van ongeveer 35 jaar. Er is dus nog een blanke in Dekamhare, denkt hij. Ze stelt zich voor als Helena en vertelt er direct bij dat ze uit Rusland komt. Ze is pas een maand in Eritrea. Bijna verontschuldigend zegt ze erbij dat ze alleen maar Russisch en Engels spreekt. Als hij vertelt dat hij uit Nederland komt, reageert ze heel enthousiast. Ze neemt hen mee voor een rondleiding langs de onderzoekskamers en het laboratorium. In haar eigen spreekkamer biedt ze hen wat drinken aan: mineraalwater. Ondertussen vertelt ze vol vuur over ‘haar’ ziekenhuis met meer dan honderd kamers, vijf dokters en zo’n twintig zusters. Het geheel vernieuwde ziekenhuis is vorig jaar geopend en

dus nog maar pas in bedrijf. Ook legt ze uit ze waarom ze naar Eritrea is gekomen.

‘Ik wilde na mijn opleiding weg uit het Rusland. Er is daar nauwelijks werk, de lonen zijn laag en er is veel corruptie. Vanaf het moment dat ik wist dat ik arts wilde worden, was werken in Afrika mijn ideaal. Hier in Eritrea zoek ik dus mijn geluk, ik ga de taal leren en hoop me hier blijvend te kunnen vestigen.’

‘... in Eritrea zoek ik dus mijn geluk ...’ De woorden echoën in Wim zijn hoofd. Alweer iemand die op zoek is. Iedereen is op zoek; is het niet naar werk of roem dan is het wel naar een ideaal of naar zijn of haar *roots*.

Natuurlijk informeert Helena ook naar het doel van Wim zijn bezoek. Hij geeft het tactische antwoord.

‘Mijn vader is ooit in Eritrea geweest en ik vind het leuk te kijken hoe het hier is.’ Hij wijst naar Haile. ‘Haile is mijn gids, hij laat me vandaag Dekamhare zien. Ik logeer bij hem thuis.’

‘Was je vader hier tijdens of na de bevrijdingsoorlog?’

‘Nee, hij was hier tijdens de oorlog in de jaren 1989 en 1990, dus bijna aan het eind van de oorlog.’

‘Dan zal hij heel wat ellende gezien hebben. Als ik het goed begrepen heb was dat een bloedige periode. In die jaren veranderde er ook in mijn vaderland heel veel, vooral na de val van de Berlijnse muur. Uiteindelijk heeft dat ook de val van het regime van dictator Mengistu – en dus de bevrijding van Eritrea - versneld.’

Wim probeert het gesprek op een ander onderwerp te brengen. Hij heeft geen zin om over zijn vader te praten. Deze mevrouw kan daar toch niets aan bijdragen. Vanuit haar spreekkamer kijken ze uit op een mooie binnenplaats. Wat onhandig vraagt hij of veel mensen van deze faciliteit gebruik maken. Helena is en blijft enthousiast en vertelt dat de binnenplaats heel populair is bij patiënten en hun bezoekers. Ze kunnen in de schaduw of in de zon op een bankje heerlijk genieten van de rust. Hartelijk nemen ze even later afscheid; Haile spreekt nog een zuster aan die toevallig langs loopt. Het blijkt een ver familielid te zijn. Daarna vertrekken ze.

Vanuit het ziekenhuis rijden ze nog een rondje door Dekamhare.

Onderweg passeren ze de grote muurschildering midden in de stad. Hij heeft de schildering al gezien toen hij met de taxichauffeur zocht naar het huis van de moeder van Haile. Het is een indrukwekkende voorstelling in felle kleuren van zo'n vier bij drie meter. De schildering toont enkele traditioneel geklede vrouwen die Eritrese met open armen enkele militairen begroeten die de stad komen bevrijden. De vrouwen stralen intense blijheid uit. Het is duidelijk dat voor de Eritreërs na dertig jaar oorlog militairen het symbool van de vrijheid zijn. Het zijn de strijders die zonder noemenswaardige hulp vanuit het buitenland de vrijheid brachten. Hij neemt een paar foto's van de schildering. Zijn aandacht ervoor is aanleiding voor kinderen en volwassenen om stil te blijven staan. Ze kijken geboeid naar die blanke meneer die interesse heeft in hun geschiedenis. Prompt wordt Haile aangesproken door een oudere vrouw en een militair. Als ze weer weg zijn rapporteert hij waar de gesprekken over gingen.

‘Ze informeerden waar je vandaan komt en wat je hier komt doen. Ze vinden het erg leuk dat je interesse hebt in de schildering.’

‘Wat heb je gezegd?’

‘Zoals het is, dat je uit Nederland komt en dat je hier bent om sporen van je overleden vader te zoeken.’

‘Vinden ze dat gek?’

‘Een beetje wel. Dat je helemaal uit Europa hierheen komt om te zoeken naar iemand die overleden is, begrijpen ze niet zo goed. Je vindt dan toch niets, hoogstens een graf!’

In de hoek van de zolder, achter de oude linnenkast, staat een groene legerplunjezak. De zak is ongeveer een meter hoog en op de buitenkant staat een code met zwarte letters en cijfers. Aan de bovenkant is de zak dichtgemaakt met een dik wit koord waarin een dubbele knoop zit. Wim wurmt de knoop met veel moeite los. Als hij de zak open trekt, slaat een muffe lucht hem tegen. De inhoud heeft al een flink aantal jaren liggen wachten op een bestemming, misschien wel twintig jaar. Die bestemming zou gekomen zijn als zijn vader een oproep had gekregen om deel te nemen aan een oefening of als er een echte oorlog zou zijn gekomen. Noch de oefening, noch de oorlog kwamen en dus

bleef de militaire plunje van zijn vader ongebruikt. Wim trekt met moeite een jas, een riem en een baret uit de zak. Hij doet de jas aan, de pet op en loopt naar de passpiegel van zijn moeder om zichzelf te bewonderen. Het past redelijk maar erg lekker zit de stugge jas niet. En de baret staat veel te scheef op zijn hoofd. Hij hoort voetstappen op de trap; zijn vader. Trots gaat hij bij de trap staan om zich aan zijn vader te tonen. In plaats van enthousiast te zijn, reageert zijn vader geïrriteerd.

‘Schiet op zeg, wat moet je met die rotzooi. Die militaire troep herinnert me veel te veel aan een rotperiode. Ik heb daar geen enkele goede herinnering aan, als je dat maar weet.’

‘Hoezo dan?’

‘Hoezo dan? Ik vond het ronduit vreselijk in dat leger, die zinloze discipline, vreselijk. Ik werd er gewoon opstandig van. Zo kende ik mezelf niet. Berg alsjeblieft die kleding snel weer op. Het doet me te veel denken aan geweld, aan luid schreeuwende mannen, bierdrinkende collega-militairen en - bovenal - onrecht.’

‘Sorry, ik wist niet dat je boos zou worden.’

‘Herinner je die militaire begraafplaats in Limburg die we bekeken hebben tijdens de vakantie in Schin op Geul? Herinner je je die lange rijen graven met witte kruizen erop. Eén grote aanklacht tegen de mensheid die zulke onmenselijke dingen doet. Kom op zeg, weg met die rotzooi!’

Genneth heeft de koffie bijna klaar. Haile heeft de auto weggebracht naar die kennis waarvan hij hem had geleend. Thuis is het weer een drukte van belang. Op de binnenplaats zit een oudere man in een van de grote stoelen te praten met de moeder van Haile. Hij is gekleed in een versleten en *oversized* kostuum en heeft een witte doek om de schouders. Wim en Haile begroeten hem. Hij heeft een blauwe baret op en in zijn hand in een wit doekje met daarin een metalen voorwerp in de vorm van een kruis. Na de begroeting kust Haile dat kruis waarna de man het even tegen zijn voorhoofd houdt. Wim bekijkt het ritueel met belangstelling. Wat zou het betekenen?

‘Wie is deze meneer?’, vraagt hij voorzichtig aan Haile. Het is toch

ook wel eens gemakkelijk dat zij alleen Nederlands spreken. Zo kan hij zonder gene van alles aan Haile vragen.

‘Hij komt op bezoek namens de kerk. Daarom heeft hij ook een blauwe baret op, dan kan iedereen hem herkennen.’

De man volgt het gesprek van Wim en Haile.

‘Wat heeft hij in zijn hand?’

‘Een metalen kruis. Het kussen ervan is onderdeel van de begroeting. Zo gaat dat bij ons.’

‘Hooft deze man bij de kerk hiertegenover?’

‘Ja, dat is de kerk van mijn moeder. Hij komt hier wel vaker, drinkt dan koffie en praat met mijn moeder.’

‘Ga jij ook wel eens naar de kerk?’

‘Zeker, op hoogtijdagen ga ik mee naar de eredienst. Mijn moeder gaat een paar keer per week naar de ochtenddienst. Die diensten beginnen heel vroeg, om een uur of zes. Heb je de klokken dan niet horen luiden?’

‘Nee, ik herinner me wel de klokken van de kerk in Asmara van de Italiaanse kathedraal. Dat was een katholieke kerk en de kerk waar jij heen gaat is Koptisch, niet waar?’

‘Klopt, als je wilt, kunnen we een kerkdienst bezoeken. Die duurt wel erg lang hoor, wel drie uur maar we kunnen ook tussentijds komen en gaan, dat is geen probleem.’

‘Dat lijkt me leuk zo’n dienst. Ik ben nog nooit bij een Koptische kerkdienst geweest. Wanneer zullen we dat doen?’

‘Morgen zou het kunnen. Ik zal aan mijn moeder vragen of ons op tijd wil wakker maken’

Genneth schenkt de koffie in en gezamenlijk genieten ze ervan. Het is weer een gezellige boel. Een buurvrouw en een paar kinderen zijn er ook. Die kinderen lopen te voetballen met een leuke bal. Als Wim een keer de bal wegschopt wordt er enthousiast gereageerd en vatten de kinderen het op als een toenadering. Vanaf dat moment zorgen ze ervoor dat de bal telkens naar hem toe rolt. Met genoegen trapt hij hem telkens terug. Er komt verse popcorn op tafel en brood. Hij laat het zich allemaal smaken; thuis eet hij nooit popcorn maar hier neemt hij toch een handje vol. Zijn maag lijkt het goed te houden.

De restjes van het eten, de broodkruimels en de popcorn, die op de grond vallen, zijn voor de poes. Vanaf zijn vaste plaatsje bij de houtskoolbrander houdt hij de zaak goed in de gaten. Als er wat valt, is hij er onmiddellijk bij om het op te eten. Het lijkt erop dat dit het enige eten is dat de kat krijgt. Iets als blikjes kattenvoer bestaan hier niet. De moeder van Haile is nog steeds druk in gesprek met de man van de kerk. Ze heeft de witte doek om haar hoofd gedaan. Haile luistert mee. Waar zouden ze het over hebben? Zou het een pastoraal gesprek zijn of zou het over alledaagse dingen gaan? Hij vraagt het maar niet. Hij haalt zijn dagboek uit zijn slaapkamer op en maakt een beschrijving van de situatie.

Het is mooi weer – ruim vijftientig graden Celsius schat ik - en we zitten buiten bij de moeder van Haile koffie te drinken. We zitten op de binnenplaats rond het koffiekarretje van Genneth. Ze heeft de koffie volgens het vaste ritueel klaargemaakt en maakt nu het tweede kopje. Het koffieritueel heeft ondertussen iets vertrouwds gekregen. Het is alsof ik het heel vaak heb meegemaakt. Het geeft rust, je kijkt naar de manier waarop de koffie wordt klaargemaakt, je geniet van het mooie weer, je verjaagt de vliegen en uiteindelijk geniet je het meest van de geurige kleine bakjes koffie. Heerlijk! Haile en zijn moeder praten met een meneer van de kerk. Ik kan dus rustig even het dagboek bijwerken. De moeder van Haile wordt door iedereen aangesproken met Adè - letterlijk moeder - en daar doe ik ook graag aan mee. Ze vindt dat prachtig. Elke keer als ik haar naam gebruik, krijg ik een hand of een knuffel. Er is in de familie een strakke hiërarchie; Adè zwaait de scepter; dat is duidelijk en Adè duldt geen tegenspraak – van niemand. Ze heeft Genneth als dienstmeisje en samen wonen ze in het ‘kleine huis’ zoals ze dat noemen; een mooi stel. Genneth is geen familie. Hoe ze hier terechtgekomen is en of ze er ook geld mee verdient, weet ik niet. Ze werkt van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat om alles op orde te houden. Ze kookt het eten, ze doet de was, ze ruimte op, enzovoorts, enzovoorts, enzovoorts. Voor de boodschappen worden loslopende kinderen ingeschakeld. Er is er altijd wel één voorhanden. Familie of geen familie, als Adè iemand nodig heeft dan vliegt men

voor haar. Hierdoor komt Genneth maar zelden van het erf af. Adè is achterin de zestig, Genneth begin twintig. Adè is voor Eritrese begrippen oud, de meeste mensen halen de zestig niet. En dan woont hier ook Terhaz, een enigszins timide vrouw van rond de dertig. Ze gaat heel vroeg weg en komt laat weer thuis en dus haar heb ik nog maar weinig gezien. Ze werkt in de bouw en sjuwt daar stenen en andere zware voorwerpen. Van bouwliften en Arbo-wetgeving hebben ze in Eritrea nog niet gehoord. Terhaz woont in een apart kamertje en kookt haar eigen eten. Ze is oorlogsweduwe. Haile vertelde dat haar man is gesneuveld in de laatste oorlog. Ze is daarmee een van de velen. Dan is er een hond-op-leeftijd waarvan de oren zijn afgeknipt. Het verhaal gaat dat een hond sterker wordt als je vlak na de geboorte de oren afknipt. Als hij maar één poot verkeerd zet, krijgt hij de volle laag en wordt hij door Adè of een van de anderen verbannen naar de koestal. Hij schijnt niet te vertrouwen te zijn maar daar heb ik gelukkig nog niets van gemerkt. En dan loopt er een aantal kippen op het erf. Ook die zijn niet bepaald dik. Hoe zou het ook kunnen; ook zij moeten – net als de kat – leven van wat de mensen laten vallen. Ze lopen te wachten tot ze in de pan mogen. Bij twee ervan zijn de poten aan elkaar gebonden zodat ze beperkte bewegingsvrijheid hebben. En ten slotte is er ook nog de koe. Overdag is die weg; 's ochtends vroeg wordt zij door Adè weggestuurd, 's avonds na zonsondergang wordt ze door kinderen uit de buurt weer opgehaald. De nacht brengt ze door in de stal, een klein hokje naast de poort. Ze is zwanger en naar verwachting zal er over enkele weken een kalfje geboren worden. Zo woont Haile, zijn moeder en de anderen bij elkaar; een prachtig stel. Ik voel me er heel erg thuis ondanks het gebrek aan luxe. Ik heb vandaag gevraagd of er in Eritrea mensen zijn die honger lijden. Het antwoord was duidelijk: ja. Ik heb het zelf ook gezien toen ik met de taxi uit Massawa kwam en een vluchtelingenkamp passeerde. Maar, ook hier bij Adè kun je er iets van merken. Men heeft genoeg eten maar daar houdt het dan ook mee op. Dik worden is hier onmogelijk. Hoe moet het dan wel niet zijn bij de mensen die het minder goed hebben? Adè leeft in redelijke welstand, niet zo luxe als Alem, maar grote groepen uit de bevolking hebben het beduidend slechter. Ik denk dat de meerderheid

van de mensen maar net voldoende eten heeft, de rest lijdt honger en is aangewezen op voedselverstreking door de regering. Die honger is de mensen niet van het gezicht af te lezen; hoe arm de Eritreër ook is, of hij genoeg te eten heeft of niet, altijd is er die stralende glimlach. De brede lach met witte tanden, de sprekende ogen en de donkere huid is de verpakking die de armoede camoufleert. De mensen hebben niets of bijna niets en toch maken ze een tevreden indruk. In ons land leven we in overdaad en maken we vaak een ontevreden indruk. De omgekeerde wereld.

‘Heb je zin om mee te gaan op bezoek bij de buurvrouw?’ vraagt Haile.

Wim reageert verbaasd: ‘Buurvrouw? Ken ik haar dan?’

‘Je hebt haar al een keer de hand geschud maar ik weet niet of je haar ook herinnert. Ze woont een paar huizen verderop.’

‘Heeft ze ons uitgenodigd dan?’

‘Ja, ze zou het erg op prijs stellen als je even langs kwam. Ze heeft het aan Adè gevraagd.’

‘Gaat Adè dan ook mee?’

‘Nee, het huis van de buurvrouw is nogal klein en dan zou het een beetje druk worden.’

‘Oké, laten we gaan.’

Zij groeten Adè en Genneth en lopen de poort uit. Enkele huizen verderop wacht Wim een onaangename verrassing. De buurvrouw blijkt met zeven (!) kinderen – één meisje en zes jongens in de leeftijd van drie tot zestien jaar – te wonen in een ruime van ten hoogste vier bij vier meter. Hoe is het mogelijk?

Als ze binnen komen wordt door de dochter, het oudste kind, onmiddellijk het koffieritueel gestart. Men wil hen een warm onthaal geven. In de kleine kamer met blauwe geschilderde muren staan twee tweepersoons bedden, twee oude kasten en verder bijna niets. Ze hebben geen toilet en geen andere faciliteiten. Wel is er elektriciteit en een lamp aan het plafond. Hoe zouden ze hier slapen? En waar doen ze de ‘grote boodschap’?

Haile legt uit hoe de situatie in elkaar steekt: ‘Het gezin woonde tot een half jaar geleden in Ethiopië. De man des huizes is een neef van

mijn moeder. Hij had daar een goede baan en ze woonden in een mooi huis. Een half jaar terug is de man gearresteerd en is zijn vrouw met haar kinderen het land uitgezet.'

'Hoe komen ze dan in Dekamhare terecht?'

'Hier hadden ze familie; mijn moeder dus. Adè wist dat dit huis te huur was en heeft hen hierheen gehaald.'

De buurvrouw heeft ondertussen een foto van haar man opgezocht en geeft die aan Wim. Hij bekijkt de foto. Er staat een jonge man op die onbevangen naar de fotograaf lacht.

'De foto is zeker al oud, of niet?'

Haile speelt de vraag door: 'Ja, dat klopt, hij was daar ongeveer vijfentwintig jaar en nu is hij bijna veertig. Het is de enige foto die ze hebben. Alle andere foto's zijn achtergebleven in Ethiopië.'

De kinderen zitten keurig op een rijtje op de bedden en kijken toe naar wat er gebeurt. De foto van hun vader kennen ze en ze weten dus ook waar het gesprek over gaat. Een ijzige stilte hangt in de kamer. Alleen één van de jongsten, duidelijk een belhamel, probeert door gekke gezichten te trekken naar de andere kinderen wat leven in de brouwerij te krijgen. Er wordt nauwelijks op gereageerd; men kent hem. Als hij wat al te uitbundig wordt en dicht bij zijn zus komt, krijgt hij een flinke dreun. Gepikeerd gaat hij in een hoekje zitten kijken wachtend op een nieuwe kans om lol te maken.

'En hoe is het nu met hem?', vraagt Wim.

'Hij is weer vrij maar hij heeft geen paspoort meer en dus kan hij niet reizen. Hij moet in Ethiopië blijven, zonder vrouw en zonder zijn kinderen.'

'Hebben ze wel contact met hem?'

'Direct contact lukt niet. Soms stuurt hij een brief naar bekenden in het buitenland. Die sturen dan de brief weer door naar hier. Zo weten we dat het wel goed met hem gaat. Ik hoop dat de UN het voor elkaar krijgt dat er een uitwisseling van mensen tussen Eritrea en Ethiopië op gang komt.'

Wat een verhaal, denkt Wim! En dan leeft zo'n gezin in zo'n kleine ruimte. Hij voelt zich een beetje een indringer maar beseft ook dat het gezin het erg op prijs stelt dat hij even langs komt en met hen koffie

wil drinken. En welke kansen hebben deze kinderen? Je kunt nog zo slim zijn, misschien zelfs geniaal, maar als je geboren wordt op het platteland van Eritrea, dan zal waarschijnlijk niemand daar ooit achter komen. Geitenhoeder worden ligt dan als toekomst meer voor de hand dan studeren.

Als hij later weer thuis bij Adè is, moet hij terug denken aan het gezin van de buurvrouw. Wat is de wereld toch wreed en wat kunnen mensen elkaar toch vreselijke dingen aandoen. Maar toch, ... die mensen zijn vrolijk, vriendelijk en ontvangen hem als buitenstaander die toevallig langs komt op vorstelijke wijze. Waarom zouden ze hem vertroetelen met het weinige dat ze hebben? Hij zoekt - heel egoïstisch - naar sporen van zijn vader omdat hij dat toevallig belangrijk vindt en omdat hij toevallig in een rijk land is geboren ...

Koptisch

Er staan behoorlijk wat mensen – mannen en vrouwen - buiten de grote witte kerk. Sommigen staan tegen de muur van de kerk geleund, anderen liggen geknield op de grond, weer anderen staan op een afstandje te kijken en een enkeling leest in een gebedenboek. Een hond loopt nieuwsgierig tussen de mensen door. Ze hebben allemaal, mannen en vrouwen, een witte doek om het hoofd. De gezichten zijn moeilijk te herkennen. De ramen en deuren van de kerk staan wijd en uitnodigend open; je kunt buiten goed horen wat zich binnen in de kerk voltrekt. Hij informeert bij Haile waarom de mensen buiten de kerk blijven. Haile legt uit dat zij om de een of andere reden niet naar binnen mogen. Daar zijn regels voor. Zo blijven vrouwen die ongesteld zijn buiten en ook mensen die een probleem in de familie hebben gaan niet naar binnen. Soms vindt men het ook gewoon prettiger om de kerkdienst buiten mee te maken.

Het is nog vroeg in de ochtend als ze naar de kerk lopen. De zon schijnt voorzichtig door een dunne wolkenlaag, het is bijna windstil - de dag begint dromerig. Adè heeft Wim en Haile gewekt toen ze zelf naar de kerk ging en dat is al meer dan een uur geleden. Wim was direct klaar wakker. Hij heeft zich snel gewassen en geschoren en passend gekleed. Hij draagt een lange broek – de enige spijkerbroek die hij bij zich heeft – en een licht overhemd erop met lange mouwen. Hij was eerder klaar dan Haile. Buiten de poort ging hij even op een steen zitten. Toen Haile verscheen, zag hij dat hij ook extra nette kleding had aangetrokken; een zwarte broek met een donker shirt en een zwart leren jasje erop. Het staat hem goed. Veel Eritreërs kleden zich chique en in het zwart; heel stijlvol.

De kerk is dichtbij, aan de andere kant van het plein. Ze lopen de poort uit, steken het plein over en gaan door een poortje het terrein van de kerk binnen. De hoofdingang is aan de andere kant van het gebouw. Bij de deur staat een enorm aantal schoenen, Eritrese sandalen, slippers, sportschoenen, van alles. Het is blijkbaar druk. Na de opmerking van Haile over het feit dat er in Eritrea weinig of geen criminaliteit is, twijfelt hij geen ogenblik of hij zijn schoenen wel achter zal laten. Ze doen hun schoenen uit en eerbiedig loopt hij achter Haile aan de kerk in. Het is een Koptische kerk, het huis van gebed voor de orthodoxe christenen. Een paar straten verder is eenzelfde godshuis voor de islamieten; de wereld is hier eenvoudig ingericht; je bent of christen of islamiet, andere varianten zijn er bijna niet. Bij de ingang staat een metalen offerblok op een standaard met op de hoeken metalen krullen; fraai ijzersmeedwerk. Het staat heel tactisch opgesteld, zo dat mensen die buiten blijven toch makkelijk hun geld erin kunnen doen. Ook hier is de kerk afhankelijk van giften van de gemeenteleden. In de kerk blijft hij even staan om te zien waar hij terecht is gekomen. Rechts staat een groot aantal vrouwen langs de zijmuur, allemaal met witte doeken om hoofd en schouders, een prachtig gezicht. Misschien heeft Wim al wel enkele van de vrouwen ontmoet maar met die hoofddoeken om lijken ze allemaal op elkaar. Hij herkent dus niemand, ook niet de moeder van Haile. Het gedeelte links van de ingang is voor de mannen. Een aantal oudere mannen heeft ook een witte doek om de schouders. Er zijn veel meer vrouwen dan mannen en de gemiddelde leeftijd is behoorlijk hoog. Hun binnenkomst trekt veel aandacht. Sommigen knikken in hun richting als teken van welkom. Ze gaan aan de linkerkant in de rij mannen staan. Zou men het wel goed vinden dat ik hier zomaar binnenkom?, vraagt hij zich af. Als een echte toerist heeft hij zijn fototoestel bij zich. Zou hij straks een foto kunnen maken? Of is dat niet gepast? Een oudere man komt op hen toelopen met twee stokken, één voor Haile en één voor Wim. Die stokken reiken tot kinhoogte en hebben aan de bovenkant een dwarsstukje. Ze worden gebruikt om op te leunen; dat is handig want een kerkdienst kan toch al gauw drie uur duren en dat is erg lang als je moet staan. Dankbaar pakken ze ieder een stok

aan. De meeste kerkgangers hebben er een, zowel mannen als vrouwen.

Hij positioneert zich zo dat hij zo goed mogelijk kan zien wat er allemaal gebeurt. Voor in de kerk leest iemand met luide stem iets voor, waarschijnlijk uit de bijbel. Hij kan niet zien wie de spreker is. Als een antwoord op wat is gelezen, reageren de aanwezigen door iets te zeggen of enkele regels te zingen. De vrouwen zingen met enorm hoge en schelle stemmen. Hoewel hij er niets van kan verstaan, vindt hij het mooi. Voor in de kerk staan enkele grote trommels, maar die worden niet gebruikt. Verder zijn er geen begeleidingsinstrumenten zoals een orgel of een piano. De melodieën klinken vormloos; misschien komt dat omdat men andere toonladders gebruikt en bijzondere ritmes. Er hangt een eerbiedige sfeer.

Het is stil in het witte Franse kerkje net even buiten het centrum van het dorp; een grote overgang van het drukke plein met de winkelende toeristen en de af- en aanrijdende auto's naar de serene rust van het dorpskerkje. Wim en zijn vader zijn even de kerk binnengelopen, de rest van het gezin doet ondertussen boodschappen in een *supermarché*. Ze doen dit graag, samen even in een kerk rondkijken.

‘Kunnen wij even een vleugje eeuwigheid opsnuiven, had zijn vader gezegd.

Langzaam lopen ze verder de kerk in. Ze bekijken aandachtig de prachtige schilderijen van de kruiswegstaties, de beelden van de heiligen met hun uitdrukingsloze gezichten en de voorstellingen in de imposante glas-in-loodramen. Het is er mooi en stil. Van het rumoer buiten de kerk dringt bijna niets door. Langzaam lopen ze door de kerk, genietend van de veelheid aan kerkelijke kunst. Plots wordt achter hen de deur ruw opengesmeten; een jongen komt binnen, daarna nog een en nog een. Even later staan wel twintig jongelui van de leeftijd van Wim druk pratend en lachend in de kerk. Het is onmiddellijk duidelijk, het zijn Nederlanders en de rust is geheel verstoord. Wim en zijn vader hanteren in dergelijke situaties een ongeschreven regel; niets zeggen en vooral niet laten blijken dat je ook Nederlander bent. Vanachter een pilaar kijkt hij naar het gezelschap; het lijkt een schoolklas met twee docenten. Die docenten manen de rest tot stilte.

Langzaam keert de rust weer, de jongelui verspreiden zich door het gebouw en lopen in kleine groepjes of alleen langs de verschillende bezienswaardigheden. Wim en zijn vader lopen ook verder. Bij het altaar kijkt zijn vader omhoog naar de afbeelding van Christus in het plafond recht boven het altaar. Een fraaie afbeelding. De Christusfiguur kijkt liefdevol, enigszins verlegen zelfs, vanuit de hoogte naar beneden, naar de kerkbezoekers uit Nederland.

Zonder aanwijsbare aanleiding beginnen enkelen van de groep jongelui te zingen. Het klinkt goed; het lijkt op iets klassieks. Zijn vader stoot hem aan.

‘Dat is Mozart, volgens mij. Als ik het goed heb, komt het uit het requiem.’

Alsof de opmerking van zijn vader als een startschot gold, begint nu de rest van de jongelui mee te zingen.

Agnus Dei – ‘Lam van God’, klinkt het door de kerk. ‘U neemt de zonden van de wereld weg. Geef hen eeuwige rust.’

Terwijl de jongens en meisjes door de kerk lopen, zingen ze gewoon door. Het is alsof Wim en zijn vader opgeslokt worden door de indrukwekkende muziek. Van alle kanten komt de muziek aanwaaien.

‘Het is Mozart’, fluistert zijn vader, ‘en dat zingen ze zeker niet voor de eerste keer. Mooi hè.’

Wim vindt het mooi. Rondom klinken de stemmen en hoewel het à capella gezongen wordt, is het loepzuiver. Een van de docenten neuriet de begeleiding mee. De rillingen lopen over zijn rug; zo mooi is het. Het is muziek waar zijn vader van houdt. Hij heeft het thuis al wel eens gehoord.

Al luisterend lopen ze door. Hij kijkt naar een groot kruis; de Christusfiguur is meer dan levensgroot. Het lijkt alsof de tekst Hem toegezongen wordt. Het van pijn vertrokken gezicht van de Man aan het kruis heeft toch ook iets van ontspanning in zich alsof Hij ook geniet van de muziek.

Op de grote witte muren zijn prachtige schilderijen in fel gele en rode kleuren aangebracht. Het zijn voorstellingen van bijbelverhalen.

Hij herkent er een aantal. De voorstelling van Christus aan het kruis is groter dan de rest alsof het moet beklemtonen dat de kruisiging de kern van de bijbel is. Er zijn echter ook schilderijen bij die hem niets zeggen. Misschien komen die uit de apocriefe boeken. Zijn die schilderijen er omdat veel Eritreërs analfabeet zijn? Zijn ze een didactische hulpmiddel om de bijbelverhalen te kunnen onthouden? Het zijn dezelfde soort plaatjes die ook in het huis van Adè hangen. In de kamer hangt er twee en ook in zijn slaapkamer hangt er één; een voorstelling van de Goede Herder.

De kerk is zo groot als een flinke sportzaal en zo hoog als een fabriekshal. De ingang is aan de korte zijde. Daartegenover is een afgezonderde ruimte; een soort kamer in de kerk. Daarbinnen gebeurt van alles maar hij kan vanaf de plaats waar hij staat niet zien wat men precies doet. Hij durft ook niet naar voren te lopen om van dichtbij de rituelen te kunnen zien. Mannen in fraaie kledij lopen in en uit. Sommigen hebben een groot boek bij zich, anderen een wierookbrander en zwaaien daar mee. Een wolk 'mist' hangt voor in de kerk. In het midden van de kerk is een gedeelte afgezet met hekjes waar kinderen in groepjes bij elkaar zitten. Zou dit de kinderoppas zijn? Bij de vrouwen ziet Wim ineens een kind zwaaien; het is Nahom, de zoon van Alem en Saba. Saba is ook aanwezig maar Alem heeft hij nog niet gezien. Hij zwaait terug naar Nahom die breed glimlachend tegen zijn moeder aankruipt. Even later worden de kinderen meegenomen naar het voorste gedeelte van de kerk; daar waar de rituelen plaats vinden. Door de zijdeur komen ook twee vaders met een baby op de arm binnen en sluiten zich aan in de rij. Zij hebben blijkbaar buiten staan wachten. Haile fluistert dat deze kinderen ziek zijn of ziek zijn geweest. Wat er exact gebeurt kan Wim niet zien en hij durft Haile er niet naar te vragen. Er heerst een eerbiedige stilte. De kinderen die terugkomen van het ritueel hebben het hoofd en de mond bedekt.

Na het ritueel met de kinderen is het pauze. Iedereen gaat even zitten, de kinderen lopen rond en er wordt gezellig met elkaar gepraat. Sommigen geven elkaar een hand en van buiten doen enkele mannen iets in het offerblok. Zij houden het zeker voor gezien. Haile vertelt dat zodadelijk het laatste gedeelte van de dienst begint.

Het ritme van het laatste lied van de kerkdienst echoot nog na in zijn hoofd. De zware dreunen op de grote trommels zijn als de *beat* van housemuziek bij hem achtergebleven. De oudsten voor in de kerk met de grote trommels en de rinkelbellen, het zingen van de vrouwen met de hoge stemmen - het grenst aan gillen - het klinkt allemaal nog luid na. De voorganger, een jonge vent, met een kleurige toga aan en dito baret op, klapte enthousiast in de handen en gaf daarmee het ritme aan. Het spektakel met de dansende en muziekmakende mannen duurde maar en duurde maar terwijl het tempo heel langzaam opgevoerd werd, dreigend en meeslepend. Een aantal keren hoorde hij het woord 'halleluja', het ging kennelijk om een loflied, de vrolijkheid en het enthousiasme spetterden eraf. Het was een sfeervol slot van een prachtige dienst.

Wim zit op een krukje op de binnenplaats in de zon. Hij denkt terug aan de kerkdienst van vanochtend. Adè en Genneth zijn, zoals altijd, aan het werk. Adè is in de keuken bezig. Genneth wast enkele kledingstukken uit in een grote metalen bak en hangt ze druipend op aan de waslijn, zonder wasknijpers. Waar Haile is gebleven, weet hij niet. Na de kerkdienst liep hij even de poort uit en is nog niet weer terug gekomen. Voor hem een goed moment om te mijmeren over wat hij heeft meegemaakt tijdens de kerkdienst.

Na het indrukwekkende slotlied ging de voorganger de kerk rond terwijl iedereen eerbiedig langs de buitenmuur stond. De voorganger had een groot boek bij zich, waarschijnlijk een bijbel. Hij hield die omhoog. Hij begon bij de mannenkant. Bij elke kerkganger boog hij een beetje zodat iedereen het boek kon kussen. Dat gebeurde met grote eerbied. Zou het de bedoeling zijn dat Wim ook het boek zou kussen? Hij had er moeite mee om te bepalen of hij ook die bijbel wilde kussen. En niet alleen was het de vraag of hij het zelf wilde, hij vond het ook belangrijk wat de omstanders ervan vonden. Misschien mag een vreemde dat niet eens doen. De voorganger kwam dichterbij. Hij keek naar Haile om te zien wat hij deed. Haile stond eerbiedig met zijn hoofd naar beneden en besteedde geen aandacht aan hem. Zou hij hem aanstoten en vragen wat hij moest doen? De voorganger was ondertussen hem bijna genaderd, nog een stuk of vijf mannen waren

nog voor hem. Wat moest hij doen? Als de voorganger ook bij hem de bijbel voor houdt, dan kan hij toch slecht nee schudden terwijl alle ogen op hem zijn gericht. De aandacht die hij kreeg, de nieuwsgierige blikken maakten hem extra onrustig. Toen de voorganger uiteindelijk bij hem kwam, loste hij zelf het probleem soepel en elegant op. Hij deed een stapje naar achteren, glimlachte vriendelijk naar Wim, maakte een kleine buiging en sloeg hem over, hij gaf hem niet eens de keus. Hij knikte eerbiedig, boog ook een beetje en keek toe hoe Haile als volgende het heilige boek kuste. Ondertussen slaakte hij een zucht van verlichting; gelukkig, geen fout gemaakt. Toen Wim na de kerkdienst met Haile buiten liep, kwam een van de oudsten naar hen toe. Hij vroeg aan Haile of hij misschien foto's wilde maken in de kerk. Dat herinnerde hem aan zijn fototoestel; hij had nog geen enkele foto gemaakt. Toen ze, enkele plaatjes rijker, buiten kwamen zagen ze een grote groep kerkgangers in een kring zitten in het gras. Haile legde uit dat men na de kerkdienst koffie ging drinken. Natuurlijk koffie, het koffieritueel zal ook in het kerkelijk leven niet ontbreken. Een jonge man liep tussen de mensen door met ... een kratje cola. Ook de *coca's* hoorden er blijkbaar bij.

Genneth begint weer – de zoveelste keer - met het koffieritueel. Het koffiekarretje met de spullen erin, de houtskoolbrander en een laag krukje worden weer buiten gezet. Even later ruikt hij de heerlijke geur van de versgebrande koffie. De geur doet hem denken aan Utrecht. Soms, als de wind uit een bepaalde richting komt, is er in de stad ook de geur van versgebrande koffie waarneembaar. Het zijn de fabrieken van Douwe Egberts waar koffie gebrand wordt en de heerlijke geur is soms tot ver in de omtrek te ruiken. Hij kent de lucht uit zijn studietijd, als hij door de stad fietste, dan snoof hij graag die lucht op. Nu heeft dezelfde lucht een andere betekenis gekregen; nu is de geur gekoppeld aan ontspanning, aan vriendelijke gezichten, aan Haile en zijn familie, aan warmte en emotie. Hij heeft een plekje gezocht in de schaduw op een laag krukje; hij geniet van de goede sfeer. Haile is nog steeds niet terug. Na het eerste bakje koffie loopt hij even naar binnen om wat te lezen te halen. Onderweg loopt hij Adè tegen het

lijf, letterlijk. Ze geeft hem eerst een hand en daarna een knuffel. Ze wijst in de richting van de kerk en vouwt haar handen en neemt een biddende houding aan. Wim leidt daaruit af dat ze refereert aan de kerkdienst, hij knikt, lacht vriendelijk en steekt als bevestiging zijn duim op. Hij wijst ook op de afbeelding aan de muur en bij het woord 'Jezus' beginnen de ogen van Adè te glimmen. Ze hebben contact en dat wil ze weten ook. Opnieuw geeft ze hem een knuffel en mompelt onder-tussen in het *Tigrinya* van alles waarin het woord 'Jezus' een aantal keren voor komt. Het lijkt wel of ze bidt. Wat jammer toch dat ze niet met elkaar kunnen praten.

Met zijn dagboek en het boek over de geschiedenis van de wiskunde onder zijn arm gaat hij terug naar de binnenplaats. Er zijn in de tussentijd enkele vrouwen uit de buurt op visite gekomen. Eén ervan heeft een grote boodschappentas bij zich met daarin wat boodschappen en bovendien een levende kip. Wat moeten ze met dat beest? Het beest kijkt over de rand van de tas enigszins verdwaasd de wereld in alsof het door heeft dat het binnenkort in de pan zal belanden. De vrouwen zitten druk met Genneth en Adè te praten. Als hij buiten komt, staan ze onmiddellijk op en groeten hem alsof hij een zeer belangrijk persoon is. Nadat een omhelzing, buigen ze diep. Adè wil hem iets duidelijk maken. Ze wijst in de richting van de kerk, zegt 'Jezus' en wijst daarna op de vrouwen. Ze herhaalt de cryptische boodschap een aantal keren. Hij maakt daaruit op dat deze vrouwen vanochtend ook in de kerk waren. Een van de vrouwen pakt de kip uit de tas en houdt die Wim voor. Hij deinst naar achteren. Is dat voor hem? Krijgt hij zomaar een levende kip cadeau? Wat moet hij ermee? Adè ziet zijn twijfel en pakt de kip van de vrouw aan. Het beest heeft er duidelijk geen zin in en doet verwoede pogingen om los te komen, maar dan is hij bij Adè aan het verkeerde adres. Ze pakt het beest nog wat steviger vast en wenkt Wim. Ze loopt naar de keuken; daar wijst ze van de kip op een pan, daarna op haar mond en ten slotte op Wim. Hij begrijpt dat de kip echt voor hem is en dat Adè hem probeert uit te leggen dat ze het beest zullen opeten. Hoewel hij vaak vlees eet, is het toch gek geconfronteerd te worden met een beest dat binnenkort op je bord zal liggen.

‘Je krijgt de groeten van Alem’, zegt Haile als hij de poort binnen komt.

Hé, denkt Wim, die is dus naar Alem geweest. Wat zou hij daar gedaan hebben?

‘Hoe was het met hem en zijn familie? Heb je Nahom en Lydia ook gezien?’

‘Het is daar goed; ze waren allemaal thuis. Ik heb daar koffie gedronken. Heb jij al koffie op?’

‘Ja, ik ben goed voorzien. Genneth en Adè zorgen goed voor me’, zegt hij met een knipoog naar Adè. ‘Ik heb van een mevrouw die op visite kwam een cadeautje gekregen, ... een kip.’

‘Waar is die dan?’ Hij vraagt iets aan Adè in het *Tigrinya*. Die staat op en zoekt tussen de aardappelplanten in het kleine stukje groentetuin. Ze komt even later terug met de kip onder haar arm. De beide poten zijn stevig aan elkaar gebonden. Haile lacht.

‘Voor morgen’, zegt hij wijzend naar de keuken, ‘we maken *injira* en zullen de kip daarvoor slachten.’

Adè laat de kip weer los en ondanks het touwtje om de poten weet het zich snel uit de voeten te maken en verdwijnt het tussen de aardappelplanten.

‘Ik heb nieuws gehoord bij Alem’, zegt Haile, ‘maar ik weet niet of je het leuk zult vinden.’

Hij weet onmiddellijk waar Haile op doelt. Het gaat natuurlijk over zijn vader, waarover anders. Wat zal hij te weten zijn gekomen? Vast geen goed nieuws. En wat heeft Alem ermee te maken?

‘Heb je nieuws van Alem? Hoezo van hem?’

‘Ja, ik heb nieuws, maar niet over Alem maar via Alem heb ik wat gehoord over jouw vader.’

‘Vertel!’

‘Hij heeft de chauffeur uit Ghinda uitgebreid gesproken. Die vertelde dat hij geen spoor van je vader heeft kunnen vinden. Er was echt helemaal niets te vinden.’

‘Is hij naar Ghinda geweest of heeft hij met hem gebeld?’

‘Het is zelf naar Ghinda geweest. Hij kon meerijden met iemand. Jouw chauffeur heeft via oud-strijders in de regio geïnformeerd of ze iets van je vader wisten of te weten zouden kunnen komen.’

‘En? Niets gevonden zeker.’

‘Niemand kon ook maar iets zinnigs melden. Sommigen wisten wel iets te vertellen over blanke journalisten. Helaas ging het telkens over mannen die veel jonger waren dan je vader en bovendien kwamen ze allemaal uit andere landen. Een Nederlander van midden vijftig hadden ze beslist niet gezien.’

Wim realiseert zich dat nu alle sporen doodlopen. ‘Dat is balen. De laatste strohalm weg’, zegt hij.

Haile beaamt het: ‘Hij lijkt echt onvindbaar.’

Wim ligt op bed. Hij is moe. Wat heeft hij helemaal gedaan vandaag dat hij zo moe is? Hij was vroeg op voor de kerkdienst, maar dat is toch niets bijzonders. Verder heeft hij niets bijzonders gedaan. Thuis maakt hij vaak veel langere dagen, soms wel van halfzeven in de ochtend tot twaalf uur ’s avonds. Hier in Eritrea ligt hij meestal al voor tien uur in bed en slaapt hij tot de volgende dag negen uur, soms zelfs nog langer. En meestal slaapt hij heerlijk vast, zo vast dat hij ’s ochtends op een drafje naar het toilet moet om zijn blaas te legen. De boodschap dat de chauffeur uit Ghinda niets heeft gevonden, heeft hij gelaten verwerkt. Het was min of meer de bevestiging van een gevoel dat hij al enkele dagen had; het wordt niks meer met de zoektocht. Hij moet zich er maar bij neer leggen dat hij met lege handen thuis komt. Hij lijkt er vrede mee te kunnen hebben. Wel vraagt hij zich af wat zal hij vertellen als hij over enkele dagen in Nederland komt? Wat zal hij zeggen op al die vragen die collega’s, burens, vrienden en kennissen zullen stellen? Heb je wat gevonden?, zullen ze vragen en als hij dan ‘niets’ antwoordt, is dat toch onbevredigend. Hij kan wel veel vertellen over het land, de mensen en de plaatsen die hij heeft bezocht. Ook kan hij verhalen over de temperatuur en de koffie. Dat zijn min of meer de voorspelbare verhalen van een gemiddelde toerist. Hij voelt zich echter geen toerist, maar wat dan wel? Wat levert deze reis hem op? Hij ligt hier op bed in een vreemd land, bij vreemde mensen die heel gastvrij voor hem zijn. Ze zijn zo gastvrij dat ze gek opkijken als hij wil betalen voor de logeerpunt. Hij is bij iemand te gast die stad en land afsjouwte om allerlei dingen uit te zoeken. Het lijkt meer op familie-

bezoek dan op een zoektocht of een vakantiereis. En dan dat koffiedrinken, dat eeuwige koffiedrinken. Uren lang heeft hij er al naar zitten kijken en genoten van de kleine bakjes. Zoals sommige mensen op vakantie hele dagen voor hun tent of caravan zitten, zo heeft hij vele uren in de kring gezeten van mensen die samen koffie branden, malen, zetten en drinken. Als deze mensen een koffiezetapparaat zouden krijgen, zou misschien hun sociale leven in duigen vallen. En ondanks dat de gesprekken hem geheel ontgaan, geniet hij enorm.

Hij hoort het lachen van de familie van Haile in de kamer naast hem. Zij zitten nog bij elkaar en vertellen verhalen aan elkaar. Wereldnieuws bereikt hen maar mondjesmaat, lokale nieuwtjes zijn de basis voor veel verhalen en plezier. Een heerlijke rust heerst hier, stress lijkt hier afwezig te zijn. Toch staat hij met lege handen. Het is dan niet moeilijk om allerlei vragen te verzinnen, waarom vragen zijn het makkelijkst te bedenken. Waarom lukt het niet om sporen van zijn vader te vinden? Waarom ging zijn vader zonedig naar het gevaarlijke Eritrea? Antwoord geven op deze waaromvragen is lastig. Het lijkt wel een wetmatigheid; hoe makkelijker de vraag, hoe ingewikkelder het antwoord. En vaak zijn er ook geen antwoorden.

Hij wil even zijn zinnen verzetten. Verder nadenken over de vragen die hij zou kunnen bedenken, heeft geen zin en zorgt alleen maar voor verwarring. Hij heeft geen zin om een stuk te gaan lezen, bij gebrek aan ander vertier pakt hij zijn bijbeltje. De bladwijzer ligt nog bij Habakuk. Hij bladert door het korte bijbelboek; 'roep tot God'; 'Gods antwoord'; 'lofzang op Gods overwinning' staat boven de hoofdstukken. Opvallende titels. Hij leest hier en daar een stukje en hij verbaast zich opnieuw over de manier waarop Habakuk met God communiceert. Hij roept Hem ter verantwoording en hij krijgt nog antwoord ook! Het boek eindigt met een lofzang waarin Habakuk zijn onvoorwaardelijke vertrouwen op de God stelt. Dus, denkt hij, Habakuk vertrouwt op God ook als hij allerlei nare dingen meemaakt, ondanks alles. Opmerkelijk, dat iemand dat kan, dat zou hij ook wel willen. Habakuk stelt geen vragen meer. Juist op het moment waarop waaromvragen zo logisch zijn zegt hij: '... en toch ...'. Hij gelooft en vertrouwt, ondanks alles, ondanks alle twijfels en vragen.

Afscheid

Voor de laatste keer ligt Wim 's ochtends in bed te luisteren naar de geluiden buiten. Handen achter zijn hoofd, starend naar het blauwe plafond. De ramen staan op een kier en de vrolijke stemmen van spelende kinderen op het plein, de geluiden van Genneth en Adè die aan hun dagelijkse werk zijn en het getjilp van een enkele vogel dringen voorzichtig de slaapkamer binnen. Een nieuwe dag is begonnen, de laatste dag van zijn bezoek aan Dekamhare. De zon is al op. Vandaag is het zaterdag en vandaag verkast hij van Dekamhare naar Asmara. Maandagavond laat vertrekt zijn vliegtuig, dus na vandaag heeft hij nog twee volle dagen om in Asmara op adem te komen, te genieten van de hoofdstad en zich voor te bereiden op de terugreis. De reis terug naar Nederland loopt anders dan de heenreis, nu wordt gestopt in Cairo en de eindbestemming is Frankfurt. Van daaruit moet hij overstappen voor de laatste etappe naar Amsterdam. Dinsdag in de loop van de dag is hij weer in Nederland, thuis bij zijn familie en vrienden. En dan begint woensdag al weer het gewone leven, naar kantoor, vergaderen, praten, zaken doen, stukken schrijven enzovoorts. Hij kan zich nog niet voorstellen dat hij zo snel al weer in zijn gewone leventje zal kunnen komen. De rust van Eritrea bevalt hem te goed om terug te verlangen naar het jachtige leven in Nederland. Wel mist hij zijn vrouw, zijn familie, de mogelijkheid om met de mensen waarvan hij houdt zijn gevoelens te delen. Er is zoveel gebeurd en zoveel te vertellen, de vragen waarmee hij kwam zijn niet opgelost, zijn reisdoel is niet gehaald. En dat wil hij graag uitleggen, hij wil vertellen over de mensen die hij ontmoet heeft, hij wil vertellen over de voor hem nieuwe wereld waarin hij terecht is gekomen – een nieuwe en fascinerende

wereld zonder luxe maar vol hartelijkheid. Vandaag neemt hij afscheid van de familie van Haile en de andere bekenden in Dekamhare. Vandaag zal hij nog één keer een paar uur gaan zitten op de binnenplaats, nog één keer kijken naar het koffieritueel en genieten van de koffie. Nog één keer de knuffels en dan komt straks Alem om samen met Haile een wandeling te maken in de omgeving. Zijn afscheid van Dekamhare. Een deel van zijn bagage heeft hij al ingepakt. Vanmiddag om een uur of vier vertrekt hij. Een oom van Haile komt hem ophalen. Die oom is voor zaken in Dekamhare en gaat in de loop van de middag weer terug naar Asmara. Haile heeft geregeld dat hij mee mag rijden en heeft ook weer een kamer voor hem gereserveerd in het *Ambassador Hotel*. Zo werkt dat hier, niks zelf een taxi regelen, niks zelf voor je vervoer zorgen; je wordt hier geleefd en zaken worden voor je geregeld. En dat is zeker niet onplezierig.

Hij heeft een zeurderig pijntje in zijn onderbuik. Nu is het niet het voorteken van buikloop, hij is een bekend gevoel: spanning. Het definitieve afscheid nadert en hij vindt het niet makkelijk om deze lieve, aardige mensen achter te laten en terug te gaan naar het zo andere, zakelijke Nederland. Ook de anderen zijn merkbaar gespannen. Men kijkt anders dan anders naar hem. De wetenschap dat het afscheid over enkele uren daar is, maakt dat iedereen zich enigszins opgelaten voelt. De voortekenen zijn er volop; het belooft vandaag een mooie, maar ook emotionele dag te worden.

Het smalle pad slingert zich langzaam voort tussen de huizen door naar bergrug die de vlakte waarin Dekamhare ligt, scheidt van de vlakte erachter. De bergrug is groen en begroeid met struiken, cactussen en lage bomen. Het pad is erg hobbelig, bij elke stap moet hij goed kijken waar hij zijn voeten neerzet. Je zou hier makkelijk een enkel kunnen verzwikken. Een groep kinderen gekleed in schamele kleding loopt met hen mee. Zoals altijd staren ze Wim aan en zeggen of roepen ze: 'Italiano!' Sommigen durven hem een hand te geven. Als Alem of Haile vinden dat ze te dicht bij komen, wordt er iets gezegd waardoor ze nog wat meer op afstand blijven. Bij de schamele huizen zitten meisjes op de grond met een groot wit doek tussen hen in. Op het doek liggen

pepers. Zo te zien sorteren ze die. Andere meisjes en vrouwen doen de was. Overal is bedrijvigheid en overal lopen kleine kinderen. En overal nieuwsgierige blikken naar die grote witte meneer. De mensen hebben hier niet veel spullen, denkt hij, wel veel kinderen. Er zal hier een flink geboorteoverschot zijn. Spoedig zijn ze buiten de stad. Het pad wordt steiler en langs de kant staan grote cactussen waarop *beles* groeien. Het kost hem moeite om het tempo van Alem en Haile bij te houden. Zij zijn veel slanker dan hij en zijn bovendien gewend aan de omstandigheden. Het is de combinatie van de ijle lucht en de hoge temperatuur die ervoor zorgt dat hij snel vermoeid raakt. Op vlakke gedeelten lopen de Eritreërs nooit hard, maar heuvel-op is zelfs een laag tempo al gauw te snel voor hem. In de verte ziet hij op de top van de heuvel de begraafplaats, daar gaan ze heen. Een stuk verderop staat een wit Koptisch kerkje. Het zweet staat hem ondertussen een vinger dik op zijn rug. Hij houdt zijn zakdoek maar in zijn hand om zo nu en dan zijn voorhoofd te kunnen afvegen. Nog even doorbijten.

Even verder, ongeveer halverwege, blijven ze even staan om te genieten van het uitzicht over Dekamhare. De witte kerk tegenover het huis van de moeder van Haile steekt boven alles uit. Ook het huis zelf is goed te zien. Het stadje ligt er vredig bij. Hij kan zich niet voorstellen dat hier aan het eind van de oorlog zo hard gevochten is. Haile wijst aan wat er zoal te zien is; de weg naar Asmara, de koekjesfabriek, de elektriciteitscentrale, het ziekenhuis, de bioscoop. Wim haalt zijn verrekijker tevoorschijn om alles wat beter te kunnen zien. Haile geeft met zijn uitleg een samenvatting van de plaatsen in Dekamhare waar hij de laatste dagen geweest is. Het afscheid is nu echt begonnen.

Ze klauteren weer door in de richting van de begraafplaats. Ondertussen zijn de kinderen teruggedaan of hebben onderweg een ander pad gekozen. Misschien dat ze geen interesse hebben in een bezoek aan de begraafplaats of is het niet gepast als kinderen tussen de graven rondlopen. Bij de eerste graven blijft hij staan. Even op adem komen, denkt hij. Haile en Alem lopen langzaam door. Ze bekijken de graven en lezen de teksten op de grafstenen. Het zijn eenvoudige graven gemaakt van ruw beton met hier en daar een grafsteen. De doden kunnen hier niet in de grond begraven worden of ze moeten

enorm veel moeite doen om een gat te hakken. Zou daarom elk graf op een ingemetselde doodskist lijken?

Bij een graf met een hek erom heen – het enige graf met zo'n hek - blijven Haile en Alem staan. Er hebben bij het graf enkele planten gestaan, maar deze zijn door de droogte dood. Alleen een verdorde stengel en wat restanten van bladeren zijn zichtbaar. Dat maakt de aanblik nog triester. Wie zou daar begraven liggen? Alem kijkt betuurd en gaat op de rand van het graf zitten. Met de ellebogen op de knieën en zijn hoofd in zijn handen maakt hij een verslagen indruk. Hij huilt. Wat zou er aan de hand zijn? Wim loopt er naartoe en kijkt Haile vragend aan.

'Dit is het graf van Salomon, de neef van Alem. Hij is op 29 jarige leeftijd overleden aan kanker in zijn maag. Hij was net zo oud als de broer van Alem. Die broer, Ibrahim heette hij, is in een tankgevecht gedood. De herinneringen aan die twee jongens komen nu weer bij Alem boven. Hij was nog niet eerder bij het graf van Salomon geweest. Vandaar dat hij het er even moeilijk mee heeft.'

Wim knikt ten teken dat hij het begrijpt. Hij weet niet zo goed hoe hij moet reageren. Moet hij nu iets zeggen tegen Alem om hem te troosten? Of is op dit moment elk woord overbodig? Hij loopt naar hem toe en legt even een arm om hem heen. Hij weet niets te zeggen en besluit iets verderop op een steen te gaan zitten. Over de graven heen, over de huilende Alem heen, heeft hij een prachtig uitzicht op de witte huizen van Dekamhare en groene omgeving. De lucht is halfbewolkt en de zon schijnt vrolijk tussen de witte wolken door. Het contrast tussen de vriendelijk ogende omgeving en de verdrietige Alem is heel groot. Haile staat er bedrukt bij. Hij zegt iets tegen Alem. Wim kan niet zien of horen of Alem reageert; hij blijft met zijn hoofd in zijn handen zitten. Haile gaat naast hem zitten en doet zijn arm om hem heen en samen zitten ze stil voor zich uit te staren. Wim pakt zijn fototoestel en maakt een foto van dit emotionele moment; twee volwassen kerels die geconfronteerd worden met het verlies van twee jonge mannen, Salomon en Ibrahim. Salomon betekent: de vreedzame. Van de vrede heeft hij maar weinig mogen genieten. De betekenis van Ibrahim is: vader van velen. Als iemand overlijdt op zo'n jonge leeftijd

dan is de betekenis daarvan op z'n minst onbegrijpelijk. En voor die twee was het leven nog maar nauwelijks begonnen. Een slopende ziekte en een gruwelijke oorlog hebben hen uit het leven weggerukt. Waarschijnlijk hadden beiden allerlei plannen voor de toekomst en verlangden beiden naar een gewoon leven zonder oorlog, zonder honger en met hun dierbaren. Wat over is gebleven, is een plaatsje op een begraafplaats voor een van de twee. De ander ligt anoniem ergens in een massagraf in het grensgebied met buurland Ethiopië.

Wim realiseert zich dat hij hier zijn vader verloren heeft. Toch is hij er niet bewust mee bezig; hij wordt opgeslokt door wat hij ziet. Hij is zijn vader zeker niet vergeten maar de vragen waarop hij een antwoord zocht, zijn verbleekt en enigszins op de achtergrond geraakt. Hij weet nog steeds niet hoe zijn vader aan zijn einde gekomen is. Is hij overleden aan een enge ziekte zoals Salomon of is hij in het oorlogsgeweld gedood zoals Ibrahim is overkomen? Plots komen de tranen in zijn ogen. Waarom huilt hij? Wordt hij aangestoken door het verdriet van Haile en Alem, is het de spanning van het aanstaande afscheid van de vriendelijke en gastvrije mensen of ... ???

'Geef vrede aan dit land en laat mij ook vrede hebben met het overlijden van pa', mompelt hij.

Op de terugweg van de begraafplaats naar huis lopen ze vrolijk te praten. De emoties van het bezoek aan de begraafplaats hebben plaats gemaakt voor uitbundigheid.

Wim zegt tegen Alem: 'Mocht je ooit plannen hebben om Europa te bezoeken dan ben je van harte welkom bij mij thuis. Je kunt altijd bij ons logeren.'

'Je bent toch nog niet weg', zegt Alem, 'maandag vertrek je toch pas. We spreken elkaar nog wel.'

Waarom zegt hij dat? Over een paar uur ben ik toch weg? Als je iets bespreken wilt, dan is er toch nauwelijks meer tijd?

'Mijn aanbod geldt trouwens ook voor jou', zegt Wim tegen Haile. 'Graag laat ik mijn trouwe en professionele Eritrese gids een keer mijn familie en het koude Nederland zien.'

Wim geeft Haile een vriendschappelijke klap op zijn schouder.

‘Ik zou wel willen, maar ik weet niet of ik wel durf te vliegen’, bekennt Haile, ‘het lijkt me eng’.

‘Vliegen is niet leuk omdat je met een grote groep mensen zoveel uren achtereen in een kleine ruimte moet zitten. Ik ben altijd weer blij als ik even de benen kan strekken. Maar, het is ook sensatie, met name het opstijgen en landen vind ik echt leuk en spannend tegelijk. Vooral als het vliegtuig op de startbaan de motoren volop aanzet en je voelt het enorme vermogen van de machine. Je wordt dan in je stoel gedrukt en even later is de machine los van de grond.’

‘Een oom van mij heeft vorig jaar zijn dochter bezocht die in Rotterdam woont. Hij vindt vliegen leuk en maakt wel vaker reizen naar Amerika of Europa. Ik moet er eerlijk gezegd niet aan denken’, zegt Haile.

‘Jij moet dan maar gaan namens mij’, zegt hij tegen Alem berustend, ‘ik hoor dan later wel alle verhalen over het land van Wim.’

‘Wil je misschien een glaasje *Zibib*’, vraagt Haile.

Ze zitten in een kring op de binnenplaats bij Adè. Alem is er nog, zijn zoon Nahom is eren de buurvrouw is er met drie van haar kinderen. Het is een drukte van belang.

‘Bij de koffie? *Zibib*? Doen jullie dat vaker?’

‘Nee, maar het is vandaag ook een bijzondere dag!’, zegt Haile glimlachend.

‘Oké, doe mij maar een glaasje, heerlijk.’

Wim kan wel een hartversterkertje gebruiken. Het is al twee uur en iedereen zit gezellig met elkaar te praten tijdens het vertrouwde koffieritueel. Het meeste van wat besproken wordt, ontgaat hem. Haile en Alem vertalen zo nu en dan enkele flarden. Het is niet erg, hij geniet van de rust en de vriendelijke mensen.

‘Moeten we nog even bij jouw familie langs gaan om afscheid van ze te nemen? Ik vind het leuk om ze even te groeten voordat ik wegga’, vraagt Wim aan Alem.

Alem lacht: ‘Maak je geen zorgen Wim, alles komt goed. Echt, je kunt nog op je gemak van iedereen afscheid nemen’, zegt hij cryptisch. Hij pakt de fles *zibib* en vraagt: ‘Trouwens, hoe vind je de *Zibib*?’

‘Prima, ik heb in Asmara een fles gekocht, die zit in de koffer voor thuis en als souvenir. We kennen het in Nederland ook maar dan als een Grieks drankje: *ouzo*.’

Terwijl Genneth koffie serveert, schenkt Haile nog een glaasje *Zibib* in. Nu moet je wel stoppen, zegt Wim tegen zichzelf, want het duurt nog een paar uur voordat je in Asmara bent en kunt gaan eten. Je kunt het niet maken om licht aangeschoten in Asmara te arriveren.

Er wordt geklopt op de metalen poort die de binnenplaats scheidt van het plein. Er verschijnt het hoofd van een vriendelijke man om de hoek; de oom van Haile. Hij is gekleed in een donker kostuum en rijdt een grote auto. Deze meneer heeft het blijkbaar ver geschopt in Eritrea.

Nahom kruipt naast Wim en zegt: ‘Wiem, Asmara’ aangevuld met enkele woorden in het *Tigrinya*. Blijkbaar zegt hij iets wat niet mag want Alem haalt hem direct bij hem vandaan en vertelt hem iets dat Wim niet begrijpt. Aan de toon van Alem te horen, is hij over de streep gegaan. Enigszins aangeslagen gaat Nahom op een eerbiedige afstand staan kijken. Wim knipoogt naar hem maar hij ziet het niet. Haile komt naast hem zitten.

‘Weet je al wat je morgen gaat doen als je in Asmara bent?’, vraagt hij belangstellend.

‘Nee, ik denk dat ik wat in de stad ga rondkijken, wat boodschappen doen voor thuis, en misschien dat ik een taxi neem en een rondrit maak, meer niet.’

‘Ik heb morgen nog wel even contact met je. Ben je om een uur of zes in het hotel?’

‘Bel je me dan?’

‘Misschien bel ik of misschien komen we’, zegt Haile geheimzinnig, ‘als je maar in het hotel bent.’

‘We’, denkt Wim, ‘wat bedoelt hij? Kom je dan naar Asmara?’, vraagt hij aan Haile. Hij merkt dat Haile iets in z’n schild voert maar het niet wil zeggen.

‘Dat is een verrassing, Wim. Je denkt toch niet dat we je zomaar laten gaan? Je hoort nu tot onze familie. We zien je morgen wel om ongeveer zes uur in het hotel, goed?’

‘Ik vind het erg leuk om je morgen nog even te zien. Je maakt me

wel erg nieuwsgierig wat je bedoelt met ‘we’?

‘Ik zal het je maar vertellen; ik heb wat mensen gevraagd om even naar het hotel te komen voordat je echt vertrekt.’

Alem breekt in het gesprek in en vraagt: ‘Wim, heb je nog dollars voor de *airport tax* die je op het vliegveld moet betalen?’

‘Hoezo, moet je daar belasting betalen?’

‘Ja alle toeristen en andere bezoekers moeten bij vertrek op de luchthaven belasting betalen. Niet-Eritreërs moeten in dollars betalen. Ik hoorde laatst het verhaal van een stel dat niet op de hoogte was van deze regel. Het vliegtuig stond al klaar en zij hadden geen Amerikaanse dollars meer en konden dus niet mee.’

‘Kun je daar dan niet wisselen of met *creditcard* betalen?’

‘Nee, dat lukt niet en dus zat er voor die mensen niets anders op dan bij de andere passagiers te vragen of ze nog dollars hadden. En gelukkig voor hen was het snel geregeld. Zo konden ze alsnog vertrekken.’

‘Ik heb geen dollars meer. Zou ik die maandag in Asmara kunnen halen, denk je.’

‘Heb je nog nakfa’s?’

‘Ja, voldoende.’

‘Dan zorg ik voor dollars en die breng ik morgen wel mee als ik naar Asmara kom. Oké?’

‘Kom jij dan ook naar Asmara?’, zegt Wim verbaasd.

‘Natuurlijk, wij willen toch ook afscheid van je nemen.’

‘Wij?’

‘Ja, mijn familie. Je hoort bij de familie? En als iemand uit de familie vertrekt, nemen we met z’n allen afscheid.’

‘Fantastisch, dat wordt het morgen een echt feest, een soort van reünie ter ere van mijn afscheid.’

Hij heeft er duidelijk zin in. Met de gedachte dat hij morgen nog een aantal mensen uit Dekamhare ziet, valt het afscheid hem vandaag veel makkelijker.

‘Komen Adè en Genneth morgen ook?’, vraagt hij aan Haile.

‘Wat dacht je?’

‘En Almaz?’

‘Ja, ik denk van wel. Zij is doorgegaan met zoeken. Misschien heeft ze nog wat nieuws.’

‘Wat? Is ze doorgegaan? Wat lief; ik wil haar graag zien. En Yemane, komt die ook?’

‘Je moet niet zoveel vragen, Wim. Jij vraagt altijd maar. Wij Eritreërs zijn gewend genoeg te nemen met de weinige antwoorden die we hebben. Wij stellen minder vragen dan jij’, zegt Haile met een brede lach, ‘dat geeft rust’.

Wim gaat naar zijn slaapkamer om de laatste spullen in zijn koffer te doen. Hij heeft een serie foto’s gemaakt van de familie, het huis en de omgeving van het huis. De slaapkamer is al bijna leeg. Genneth heeft het bed afgehaald. De sporttas met zijn boeken en de tas met de videocamera staan al in de auto. Hij poetst in het toilet nog even gauw zijn tanden en pakt zijn toilettas in. Die Haile, denkt hij, die regelt toch maar weer van alles. Nu weer die reünie en wat leuk dat Alem, zijn gezin en de anderen ook komen.

Hij doet de fles *Zibib* in een plastic zak, rolt hem in een badlaken en doet hem veilig onder in de koffer.

‘... je moet niet zoveel vragen Wim’, die opmerking van Haile zet hem dwars. ‘Jij vraagt altijd maar’, dat is waar, hij weet dat hij graag vragen stelt om dingen te begrijpen of om onbegrijpelijke zaken een plaats te geven. Daar is toch niet mis mee?

Hij doet het wierookbrandertje in de koffer. Zouden ze die thuis leuk vinden? Hebben zulke souvenirs wel waarde als je zelf niet in Eritrea geweest bent?

‘Wij, Eritreërs, zijn gewend genoeg te nemen met de weinige antwoorden die we hebben.’

Ja, ja, denkt Wim, dat is gemakkelijk gezegd maar als je iemand verloren hebt dan heb je toch vragen, heel veel vragen? Maar Haile heeft ook veel bekenden verloren in de oorlog!

Hij bekijkt nog even het mapje met de ansichtkaarten van Asmara en de sleutelhanger met het trommeltje eraan voor zijn vrouw voordat deze ook de koffer ingaan.

Dus Haile vindt dat vragen open laten rust geeft, leven met vragen

is dus beter dan almaar zoeken naar antwoorden die er niet zijn, denkt Wim. Nu het voorlopige afscheid nadert komt het zenuwpijntje in zijn buik weer terug. Opmerkelijk, overweegt hij, je zou zeggen dat het andersom werkt; antwoorden geven toch rust?

De aardige oom vindt het tijd om te vertrekken, dus is het afscheid daar. Morgen ziet hij een aantal mensen weer op zijn afscheidsreünie. Almaz komt ook. Zou ze nog iets nieuws te weten zijn gekomen?, vraagt hij zich af.

Hij pakt zijn koffer en terwijl hij de slaapkamer uitloopt knikt hij even naar de plaat aan de muur waarop de Goede Herder staat afgebeeld.

